

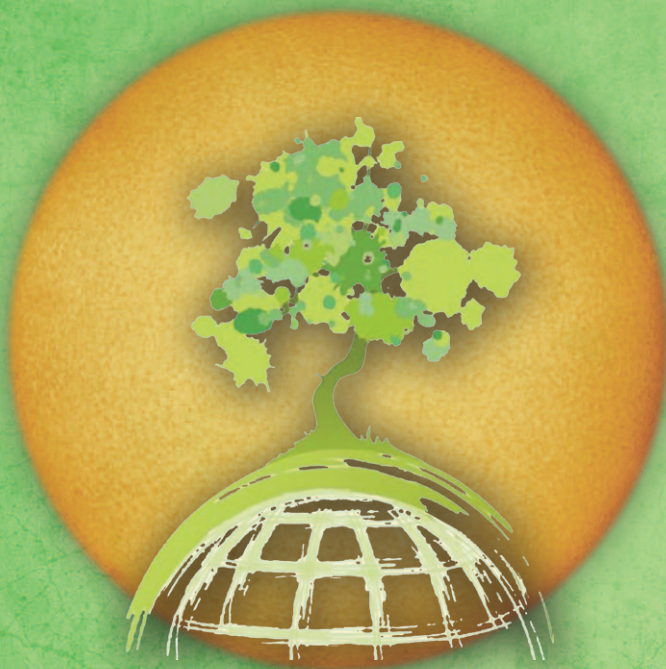
Άνθρωποι - Ζώα - Φύση

Από τον Ανθρωποκεντρισμό στον Οικοβιοκεντρισμό

Για τα δικαιώματα της φύσης και της ζωής

Αθήνα, 24 Ιουνίου 2009

Ελληνοαμερικανική Ένωση

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΡΩΤΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΜΚΟ
ΠΟΦΥΖΟ & ΣΟΛΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΡΩΤΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Άνθρωποι - Ζώα - Φύση

www.solon.org.gr

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΙ - ΖΩΑ - ΦΥΣΗ

Πρώτη έκδοση: 2009

Επιμέλεια Μ.Κ.Ο. ΣΟΛΩΝ: Μπέλεσος Αλέξανδρος

Επιμέλεια ΠΟ.ΦΥ.ΖΩ: Χριστοδούλου Μάριζα

ISBN: ΑΕΙΦΟΡΙΑ - ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ: 978-960-98521-4-2

ISBN: ΠΟΦΥΖΩ: 978-960-99165-0-9

Φιλοτίμου 54, Κυψέλη, ΤΚ 113 63 - Τηλ: 210.8239000

Μιαούλη 18, Μάκρη Ν.Φθιώτιδας, ΤΚ 350 11

Τηλ: 22360.22914 - 6977.6068 24

www.solon.org.gr

info@solon.org.gr

Σχεδιασμός: Έργον (ergographics.gr)

Copyright: Εκδόσεις Αειφορία
της ΜΚΟ «Σόλων για τη σύνθεση
και τον οικολογικό πολιτισμό στον 21ο αιώνα»

Για την συγγραφή των δοκιμίων και τη φωτογράφιση, δεν εισπράχθηκαν συγγραφικά δικαιώματα. Αυτά προσφέρονται στην ΜΚΟ «Σόλων για την Σύνθεση και τον Οικολογικό Πολιτισμό στον 21ο αιώνα», για το φιλοζωικό, περιβαλλοντικό και πολιτιστικό μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα έργο της.

www.solon.org.gr

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΡΩΤΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Άνθρωποι - Ζώα - Φύση

Από τον Ανθρωποκεντρισμό στον Οικοβιοκεντρισμό
Για τα δικαιώματα της φύσης και της ζωής

24 Ιουνίου 2009

Ελληνοαμερικανική Ένωση

www.solon.org.gr

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	13
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ ΦΟΡΕΩΝ.....	
Α) ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΤΟΥΛΑΣ	
(Γραμματέας Περιβάλλοντος της Νέας Δημοκρατίας).....	15
Β) ΟΛΓΑ ΚΗΚΟΥ	
(Εκπρόσωπος των Οικολόγων Πράσινων.....)	17
Γ) ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΙΒΑΝΟΣ	
(Γραμματέας του Τομέα Περιβάλλοντος & Χωροταξίας του ΠΑΣΟΚ).....	22
Δ) ΑΡΤΕΜΗΣ ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ	
(Καθηγητής στο Μαράσλειο & Πρόεδρος του Ομίλου Παιδ. Προβλ. & Δρά- σης για την Περιβ. Αγωγή και Επιμόρφωση).....	22
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΡΟΖΑ ΜΙΝΑΚΟΥΛΗ (Πρόεδρο του ΠΟΦΥΖΩ).....	25
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ - ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗ ΗΜΕΡΙΔΑΣ ΑΛΕ- ΞΑΝΔΡΟΥ ΜΠΕΛΕΣΗ (Μέλος της Μ.Κ.Ο. Σόλων, Μέλος της Γραμμα- τείας του ΠΑΝΔΟΙΚΟ): «Τα δικαιώματα των ζώων, ο ανθρώπινος ψυχι- σμός και το αύριο στην σχέση ανθρώπου και ζώων».....	31

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΘΕΟΔΟΣΗ ΠΕΛΕΓΡΙΝΗ (Πρόεδρος του τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθν. & Καποδ. Πανεπιστημίου Αθηνών).....	37
ΟΜΙΛΙΑ ΙΩΑΝΝΗ ΖΗΣΗ (Δ.Σ. της Μ.Κ.Ο. Σόλων, Δημοσιογράφος, συγγραφέας): «Εξέλιξη & προοπτική των σχέσεων του ανθρώπου με τα ζώα».....	41
ΟΜΙΛΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗ (Λέκτορας του τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθν. & Καποδ. Πανεπιστημίου Αθηνών): «Μεταξύ ανθρωποκεντρικής & Οικοκεντρικής ηθικής: Τα δικαιώματα των ζώων».....	51
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΜ ΡΕΪΓΚΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΡ. ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (Διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών).....	77
ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΤΟΜ ΡΕΪΓΚΑΝ , (Επίτιμου Καθηγητή Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Ν. Καρολίνας): «Άδεια Κλουβιά: Μια εισαγωγή στα δικαιώματα των ζώων».....	83
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΟΙΝΟΥ.....	105
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΜ ΡΕΪΓΚΑΝ.....	115
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΟΜΙΛΗΤΩΝ.....	135

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ

ΜΚΟ ΠΟΦΥΣΩ
ΠΟΛΙΤΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΕΣΗ &
ΤΟΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ,
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΗΘΙΚΗΣ

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

ΠΑΝΔΟΙΚΟ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ
ΕΝΩΣΗ

www.solon.org.gr

ΧΟΡΗΓΟΙ

ALAPIS
A.B.E.E

MONOTECH
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΜΟΝΟΣΕΩΝ

ELECTRA PALACE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ANTENA RADIO 97,2 FM

EUROCHARITY

www.solon.org.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο άνθρωπος είναι ένα από τα εκατομμύρια είδη του ζωικού βασιλείου που ζουν σ'αυτόν τον πλανήτη. Όλα τα όντα είναι βιογενετικά δημιουργήματα και ακόμα κι αν διαφέρουν φαινομενικά μεταξύ τους, έχουν πολλά πράγματα που τα ενώνουν. Εκτός, από τον ήλιο, τη γη, τον αέρα και το νερό, μοιράζονται και τον ίδιο γενετικό κώδικα. Πάνω από όλα όμως, μοιράζονται το **θαύμα της ζωής**, που διαπερνά σα ρεύμα όλες αυτές τις εκατομμύρια διαφορετικές μορφές ύπαρξης.

Κάθε **ζώο ή ζωή**, είναι μια ύπαρξη πλήρης, αυτοτελής και αυτόνομη που εξελίχθηκε και ολοκληρώθηκε στο πέρασμα των αιώνων, μέσα από διαδικασίες και δυνάμεις άγνωστες και πολύπλοκες. Η δημιουργία αυτού του θαυμαστού κόσμου με όλη αυτή την πανδαισία των χρωμάτων και των σχημάτων, μόνο δέος μπορεί να προκαλέσει, ενώ παραμένει ένα ανεξιχνίαστο μυστήριο για όλους μας.

Τα ζώα υπάρχουν στον πλανήτη εκατομμύρια χρόνια, πολύ πριν εμφανιστεί στη γη ο άνθρωπος. Έζησαν αρμονικά μέχρι τη μοιραία στιγμή της υποδούλωσής τους ή, κατ'ευφημισμό, εξημέρωσής τους, περίπου 10.000 χρόνια πριν, όπου ήταν και η απαρχή των δεινών τους. Έκτοτε ζουν μια ολοένα εντεινόμενη κακοποίηση και εκμετάλλευση, ενώ κατά την παρούσα χρονική περίοδο, η βαρβαρότητα που υφίστανται από τον άνθρωπο, έχει ξεπεράσει κάθε προηγούμενο. Σήμερα πλέον, η πλειοψηφία των ζωικών οικογενειών βιώνει τεράστια ταλαιπωρία. **Κάθε χρόνο δισεκατομμύρια ζώα θανατώνονται στο βωμό των ανθρώπινων συμφερόντων, αφού περάσουν τη σύντομη ζωή τους μέσα στην αιχμαλωσία, την εξαθλίωση και τη δυστυχία.**

Η συμπεριφορά αυτή του ανθρώπου προς τα ζώα σπηρίχθηκε στην αρχή της απαξίωσης της ύπαρξής τους, θεωρώντας ή ανακηρύσσοντας το είδος του ως το πιο εξελιγμένο...από τα εκατομμύρια άλλα είδη! Ορμώμενος από αυτές τις ανθρωποκεντρικές αντιλήψεις, ο άνθρωπος ήταν πλέον ελεύθερος να χρησιμοποιήσει τα ζώα ως μέσα για την εξυπηρέτηση των σκοπών του. Έτσι τα ζώα, από ελεύθερα, ανεξάρτητα και αυτόβουλα, μετατράπηκαν σε μηχανές και αναλώσιμα υλικά, σε προϊόντα και αντικείμενα χρήσης στην υπηρεσία του ανθρώπινου οικονομικού ανταγωνισμού.

Όμως αυτή η χρησιμοποίηση και η εκμετάλλευση των ζώων από τον άνθρωπο, σηματοδότησε ταυτόχρονα και την αποτυχία του να κατανοήσει τη ζωή στο σύνολό της και να θαυμάσει τη μεγαλοπρέπειά της, διδασκόμενος από τη σοφία και τη συνειδητότητα όλων αυτών των ξεχωριστών μορφών ζωής. Πάνω απ'όλα όμως, σηματοδότησε την αποτυχία του να ταυτιστεί και να συναισθανθεί τον αγώνα τους για την επιβίωση μέσα στις δυσμενείς περιβαλλοντικές συνθήκες, που κι ο ίδιος ως βασικός υπαίτιος δημιούργησε.

Παράλληλα όμως με αυτή την απίστευτη σκληρότητα προς κάθε μορφή ζωής, ξεκίνησε και αναπτύσσεται, εδώ και μερικές δεκαετίες, ένα παγκόσμιο κίνημα από φιλόσοφους, διανοούμενους, ακτιβιστές και άλλους πολίτες, που αμφισβητεί σθεναρά τις μέχρι τώρα σχέσεις των ανθρώπων με τη φύση και τα ζώα και επιχειρεί να τις επαναδιευθετήσει, αναγνωρίζοντας πάνω απ'όλα την ανθρώπινη ευθύνη και συμμετοχή στα δεινά που επιφέραμε σ'αυτά. Όσο δε πιο αισθητός γίνεται ο αντίκτυπος αυτών των προβλημάτων, τόσο πιο πειστικό παρουσιάζεται το καθήκον του προσανατολισμού των ανθρώπινων αξιών προς κατευθύνσεις συνεκτίμησης και συμπερίληψης της φύσης και της ζωής, ως αξίες απόλυτες. Πολλοί στοχαστές εισηγούνται τώρα ένα νέο ηθικό κώδικα, ο οποίος δεν θα διαχωρίζει πλέον τον άνθρωπο από το περιβάλλον του και τους άλλους οργανισμούς, αλλά θα τον τοποθετεί δίπλα τους. Οι διανοητές αυτοί αντιλαμβάνονται τον πλανήτη ως ένα σύνολο το οποίο έχει αφ'εαυτού **απόλυτη αξία, ή αυταξία**, είτε επειδή απλώς υφίσταται, είτε επειδή ακολουθεί μια εξελικτική διαδικασία. Η απόλυτη αξία ενός δάσους, για παράδειγμα, επιβάλλει τις αντίστοιχες ηθικές υποχρεώσεις και καθήκοντα του ανθρώπου για τη διαφύλαξη και διατήρησή του.

Η φιλοσοφία αυτού του κινήματος θεωρεί ότι και τα ζώα έχουν ανάγκες και συμφέροντα και, κατά συνέπεια, ορισμένα βασικά **δικαιώματα** (δικαίωμα στη ζωή, στην ελευθερία, στην αβλάβεια, στη μη βία κλπ) τα οποία οι άνθρωποι πρέπει να σέβονται και να τιμούν, όπως ακριβώς σέβονται και τιμούν τα δικά τους. Σ'ένα άρθρο της, η διακήρυξη των δικαιωμάτων των ζώων ορίζει πως το κάθε ζώο δικαιούται να ζήσει στο φυσικό του χώρο -γη, θάλασσα, αέρα- σύμφωνα με το ρυθμό και τις συνθήκες ζωής και ελευθερίας που αντιστοιχούν στο είδος του. Οι δε ηθικές μας υποχρεώσεις απέναντι στα ζώα απορρέουν από δύο θεμελιώδεις παραδοχές: πρώτον, δεν υπάρχει κανένα χαρακτηριστικό το οποίο να είναι εγγενές του ανθρώπινου είδους και να χαρακτηρίζει μόνο τα ανθρώπινα όντα και, δεύτερον, ακόμη και αν υποθεθεί πως υπήρχε ένα τέτοιο ποιοτικά διακριτικό γνώρισμα που θα ξεχώριζε τους ανθρώπους από τα ζώα, αυτό από μόνο του δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να δικαιολογήσει ή να συνηγορήσει υπέρ οποιασδήποτε κακομεταχείρισης ή σκληρότητας προς αυτά.

Ο απώτερος δε σκοπός του κινήματος είναι να **κατοχυρωθούν τα δικαιώματα των ζώων και με τις ανάλογες νομοθετικές και θεσμικές ρυθμίσεις**, ώστε να σταματήσει οριστικά η εκμετάλλευση και η θανάτωσή τους για τα ανθρώπινα συμφέροντα.

Με το όραμα να συμβάλει στην εδραίωση της ιδέας των δικαιωμάτων της φύσης και των ζώων στον Ελλαδικό χώρο, διοργανώνεται και η ημερίδα: «**Άνθρωποι-Ζώα-Φύση: από τον Ανθρωποκεντρισμό στον Οικοβιοκεντρισμό**», επιχειρώντας τα εξής:

- να διευρύνει τη συνειδητότητά μας όσον αφορά τη δυστυχία που προκαλούμε στα ζώα και να βαθύνει την κατανόηση, την εκτίμηση και τη συμπόνια μας προς αυτά.

- να θέσει και να επιχειρήσει να απαντήσει σε μια σειρά ερωτημάτων όπως: «Μπορεί η έννοια των δικαιωμάτων να επεκταθεί σε όλη την κλίμακα των όντων;», «Πώς μπορούμε να περάσουμε από τον ανθρωποκεντρισμό στον οικοβιοκεντρισμό;», «Έχει η φύση χρηστική-εργαλειακή αξία για τον άνθρωπο ή έχει μια εγγενή αξία ανεξάρτητα από αυτή που της αποδίδουν οι άνθρωποι;» κ.α.

- να ανοίξει ένα διάλογο ο οποίος θα θέσει ευελπίστως τα θεμέλια

για μια διαφορετική αντιμετώπιση όλων των έμβιων οργανισμών, συμπεριλαμβανομένης και της Γαίας, βασισμένη πάνω **στις αρχές και τις αξίες του σεβασμού, της ειρηνικής συμβίωσης και της αρμονικής συνύπαρξης.**

- να προωθήσει τις ιδέες της **βαθιάς οικολογίας** και του **οικολογικού πολιτισμού**, δίνοντας έμφαση στις ορθές σχέσεις του ανθρώπου τόσο με τον εαυτό του, όσο και με το περιβάλλον του και τις υπόλοιπες μορφές ζωής. Είναι πια καιρός να αντιμετωπίσουμε τη ζωή με κατανόηση και στοργή και να της δώσουμε πίσω την ελευθερία που τόσο καιρό της στερήσαμε.

Είναι πια καιρός να ανοίξουμε το μυαλό μας στην ιδέα ότι σκοπός μας είναι να αγκαλιάσουμε τη Γαία και τη ζωή στο σύνολό της, ανακαλύπτοντας το μεγαλείο τους και υποκλινόμενοι στη μεγαλοπρέπειά τους.

Ήρθε η ώρα να υπάρξει στον πλανήτη μια παγκόσμια κινητοποίηση όλων των δυνάμεών μας, ώστε με αρμονική συνεργασία **να δημιουργηθούν νέες δυνατότητες για το τι είναι εφικτό για τη Γαία και τη ζωή.**

Το κλειδί είναι η αγάπη, η δικαιοσύνη και ο σεβασμός.

Κείμενο της Μάριζας Χριστοδούλου, Μέλος του Π.Ο.Φ.Υ.ΖΩ και της Οργανωτικής Επιτροπής Ημερίδας.

Πηγές :

- Tom Regan, The Case for Animal Rights, In Peter Singer (ed), In Defense of Animals New York: Basil Blackwell, 1985, pp. 13-26, <http://www.animal-rights-library.com/textsm/regan03.htm>

- Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, Οικολογική Ηθική, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005

- Αλέξανδρος Γεωργόπουλος, Αν. Καθηγητής, Τ.Ε.Π.Α.Ε., Α.Π.Θ., Περιβαλλοντική Ηθική, Έχουν οι άνθρωποι υποχρεώσεις προς τα μη ανθρώπινα όντα; http://users.kas.sch.gr/evagel/text/sinedrio/IV_sin_ereynes/19.20-19.40_%20Georgopoulos.pdf

- Διακήρυξη Δικαιωμάτων των Ζώων, Παρίσι 1978

- Κείμενο πρότασης στην πρόσφατη επιχειρηθείσα αναθεώρηση του συντάγματος για την προσθήκη άρθρου σχετικού με τα δικαιώματα των ζώων, ΣΟΛΩΝ, 2006

- www.AbolitionistApproach.com

- http://en.wikipedia.org/wiki/Animal_rights

- http://en.wikipedia.org/wiki/Tom_Regan

- <http://www.ecogreens.gr/ekloges/egfiles/AnimalRights.htm>

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΚΩΣΤΑ ΚΩΤΟΥΛΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Καλησπέρα. Το θέμα της σημερινής συζήτησης έχει από μόνο του μια ιδιαίτερη βαρύτητα. Καταφέρνει πριν καν ξεκινήσουμε με τις τοποθετήσεις των εισηγητών να μας βάλει σε προβληματισμό, να μας υποβάλλει ερωτήματα που δύσκολα μπορούμε ή ίσως δεν θέλουμε, ή ίσως ακόμα και φοβόμαστε να απαντήσουμε. Κεντρίζει ιδιαίτερα το ενδιαφέρον η συνολική προσπάθεια προσέγγισης του θέματος της προστασίας του περιβάλλοντος, ή μάλλον της συμμετοχής στο περιβάλλον και την κενή ζωή μας, από την σκοπιά της φιλοσοφίας ό,τι κι αν αυτό σημαίνει για τον καθένα μας.

Έτσι, σήμερα εδώ δεν ερχόμαστε τόσο για να επιβεβαιώσουμε την απόφασή μας να ανακυκλώνουμε, ή να χρησιμοποιούμε ηλεκτρονικούς λαμπτήρες, ή μέσα μαζικής μεταφοράς, δεν ερχόμαστε για να πούμε ότι μας ενοχλεί το νέφος και η ανοικοδόμηση στις καμένες δασικές εκτάσεις, δεν ερχόμαστε να επαναλάβουμε τα αυτονόητα για όλους μας. Περισσότερο ερχόμαστε για να συζητήσουμε το τι είναι η ζωή, σε πιο ακριβώς φαινόμενο συμμετέχουμε όλοι μας, ποιοι άλλοι είναι οι συμμετέχοι μας σε αυτό το φαινόμενο σε αυτό το θαύμα όπως πολύ εύστοχα το εισαγωγικό της ημερίδας κείμενο επισημαίνει και

ποιες υποχρεώσεις συνεπάγεται ή οφείλει να συνεπάγεται, η συμμετοχή μας σε αυτή, η συμμετοχή μας στην ζωή.

Να το ληψούμε δηλαδή να δούμε ότι στη ζωή, την αξία προστασίας, την αξία σεβασμού προσοχής και θαυμασμού, δεν μετέχει μόνον ο άνθρωπος, ότι η ζωή δεν είναι μόνο δικό μας προνόμιο. Παράλληλα, η σημερινή συζήτηση επιχειρεί να αντιπαραβάλλει ή μάλλον να συνθέσει, κατά τον τίτλο της, την έννοια του ανθρωποκεντρισμού με αυτή του βιοκεντρισμού. Στόχος δηλαδή και τέλος κάθε δράσης μας, κάθε προσπάθειάς μας δεν μπορεί παρά να είναι συνολικά η ζωή, όχι η δική μας ζωή, όχι το συμφέρον του ανθρώπου, αλλά το καλό και συμφέρον για την ζωή συνολικά. Μέσω αυτής ωφελείται ο άνθρωπος και έχει μεγάλο ενδιαφέρον να ακούσουμε την εισήγηση του κ. Ρείγκαν, να απαντήσουμε στον εαυτό μας, πρώτα απ' όλα, κατά πόσο συμφωνούμε με τις απόψεις του, σε ποιο βαθμό. Πέρα αυτού είναι σημαντικό να εντάξουμε το ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων των ζώων στο συνολικό προβληματισμό που τα ζητήματα του περιβάλλοντος αναδεικνύουν. Κατά πόσο δηλαδή είμαστε διατεθειμένοι να αλλάξουμε τον τρόπο ζωής μας, να στερηθούμε κάποιες ευκολίες μας, να προσθέσουμε κάποιες περαιτέρω -βραχυπρόθεσμες έστω υφιστάμενες ωστόσο- επιβαρύνσεις, προκειμένου να εξυπηρετήσουμε κάποιον σημαντικότερο στόχο ή ακόμα περισσότερο να συμμορφωθούμε με κάποια προστάγματα της ηθικής, το κατά πόσο τελικά είμαστε διατεθειμένοι να αλλάξουμε την ζωή μας προκειμένου να αναγνωρίσουμε τα δικαιώματα στα ζώα και συνολικά στην μη ανθρώπινη ζωή.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Ρείγκαν για την τιμή που μας κάνει με την παρουσία του και την σημερινή του εισήγηση, παράλληλα και τους υπόλοιπους εισηγητές και τις ευκαιρίες για προβληματισμό που θα μας παράσχουν και να συγχαρώ τις ΜΚΟ ΠΟΦΥΖΩ και ΣΟΛΩΝ για την πρωτοβουλία της σημερινής εκδήλωσής τους. Απ' ότι είδα στο site τους εξέχουσα ανάμεσα στην συνολική δράση τους που είναι ήδη αρκετά μεγάλη.

Εδώ θα ήθελα να σταθώ για λίγο όμως μιλώντας για τις ΜΚΟ. Συνολικά το κίνημα των ΜΚΟ στην Ελλάδα είναι σε μεγάλο βαθμό παρεξηγημένο, όχι αδικημένο, παρεξηγημένο. Σε μεγάλο βαθμό

η ευθύνη για την εικόνα βαραίνει το ίδιο το κίνημα στο οποίο πολύ συχνά διάφορες βραχύβιες κατά κανόνα πρωτοβουλίες δίνουν στόχο για κριτική. Όμως σε αυτό το τοπίο ξεχωρίζουν οι ασχολούμενες με το περιβάλλον ΜΚΟ. Ξεχωρίζουν, αποτελούν σαφώς συνολική εξαίρεση συνεχίζοντας και στην χώρα μας την παγκόσμια παράδοση τους, τιθέμενες στην ηγεσία του κινήματος για την προστασία του περιβάλλοντος για την σωτηρία της ζωής παρασύροντας ουσιαστικά μαζί τους -πρωτοπόροι στο κίνημα αυτό- την πολιτεία, την πολιτική, την κοινωνία στο σύνολο της. Αν και είμαι βέβαιος ότι το ακούνε συχνά θα το επαναλάβω ότι είναι άξιοι ευχαριστήριων. Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΛΓΑ ΚΗΚΟΥ
ΕΚΠΡΟΣΩΠΙΟΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΩΝ ΠΡΑΣΙΝΩΝ

Καλησπέρα, λέγομαι Όλγα Κήκου, είμαι μέλος του Πανελλαδικού Συμβουλίου των Οικολόγων Πράσινων και η συντονίστρια της Ομάδας για τα Δικαιώματα των Ζώων. Καταρχήν, χαίρομαι ιδιαίτερα που είναι εδώ ο καθηγητής κ. Ρέιγκαν, γιατί ζούσα πολλά χρόνια στην Αμερική και είχα διαβάσει γι' αυτόν, είχα μάθει γι' αυτόν, από την δεκαετία του '80. Στην Αμερική είναι ο πρωτοπόρος του κινήματος για τα δικαιώματα των ζώων, πρωτοπόρος φιλόσοφος και είναι ένας άνθρωπος που έχει εμπνεύσει και πολλούς διανοητές αλλά και πολλούς ακτιβιστές. Το ίδιο έχει γίνει και σε όλο τον κόσμο.

Η Ομάδα για τα Δικαιώματα των Ζώων στους Οικολόγους Πράσινους είναι μια μικρή ομάδα που ασχολείται με θέματα δικαιωμάτων ζώων και οργανώνει και συμμετέχει σε διάφορες δράσεις. Κύριος στόχος μας είναι η προώθηση των δικαιωμάτων του θέματος των δικαιωμάτων των ζώων μέσα στους Οικολόγους Πράσινους και η ευαισθητοποίηση των ίδιων των μελών αλλά και φυσικά απώτερος στόχος είναι η ευαισθητοποίηση και η προώθηση των θεμάτων των δικαιωμάτων των ζώων στο ευρύ κοινό και στην πολιτεία.

Δυστυχώς, πρέπει να παραδεχτώ ότι το κίνημα για τα δικαιώματα των ζώων στην Ελλάδα βρίσκεται σε εμβρυακό επίπεδο. Καταρχήν, έχουμε τις φιλοζωικές οργανώσεις της χώρας οι οποίες είναι αρκετές ίσως και εκατοντάδες, οι οποίες ασχολούνται ως επί το πλείστον με την έννοια της προστασίας των ζώων, μια έννοια η οποία είναι πατερναλιστική φυσικά, οπότε δεν μιλάμε για δικαιώματα μιλάμε για προστασία.

Η προστασία αυτή περιορίζεται για τις περισσότερες φιλοζωικές οργανώσεις σε θέματα που αφορούν τα ζώα συντροφιάς, δηλαδή περισσότερο σκυλιά και γάτες. Περιστασιακά κάποιες οργανώσεις ασχολούνται ίσως και με κάποια άλλα θέματα με κάποια άλλα ζώα.

Ταυτοχρόνως υπάρχει και ένας μικρός αριθμός, πολύ μικρός αριθμός, κάποιων άλλων ομάδων καθώς επίσης και ανεξάρτητων ατόμων οι οποίοι ασχολούνται με θέματα δικαιωμάτων ζώων αλλά δυστυχώς ο αριθμός είναι μικρός, πιστεύουμε ότι σιγά-σιγά θα αρχίσει και θα αυξάνεται αυτός ο αριθμός.

Όσον αφορά μια άλλη κατηγορία που ασχολείται με θέματα ζώων είναι οι οικολογικές περιβαλλοντικές οργανώσεις. Και για αυτές θα έλεγα, το θέμα αφορά περισσότερο την έννοια της προστασίας και εδώ μπαίνει και η έννοια της διαχείρισης. Βλέπουμε ότι πολλές περιβαλλοντικές οργανώσεις καταρχήν ασχολούνται με το περιβάλλον ως σύνολο, στο οποίο βέβαια τα ζώα είναι κάπως εξαφανισμένα. Ασχολούνται με τα δέντρα, τα δάση, το νερό, τον αέρα, το έδαφος, το υπέδαφος, αλλά τα ζώα κάπου δεν υπάρχουν σε αυτό το σκηνικό.

Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, αρκετές από αυτές, μιλούν για κάποια πράγματα όπως για παράδειγμα το κυνήγι, αλλά βασικά μιλούν περισσότερο για διαχείριση, δηλαδή όταν είναι αρκετά χαμηλός ο αριθμός των ζώων πρέπει να αυξηθεί, αλλά αν είναι λίγο υπερβολικός αυτός ο αριθμός, τότε φυσικά καταλήγουμε σε κάποιες ανθρώπινες παρεμβάσεις όπως για παράδειγμα η αποδοχή της δραστηριότητας του κυνηγιού. Φυσικά οι περισσότερες περιβαλλοντικές οργανώσεις δεν έχουν τονίσει, δεν έχουν δώσει σημασία στην καταστροφή του περιβάλλοντος σημαντικό μέρος της οποίας οφείλεται στην κατανάλωση κρέατος από τους ανθρώπους. Αυτό το θέμα βασικά το έχουν αγνοήσει.

Το τρίτο κομμάτι αφορά την πολιτεία. Για την πολιτεία φυσικά πάλι μιλάμε για προστασία για την έννοια αυτή της προστασίας των ζώων, και φυσικά εδώ μιλάμε για τα ζώα συντροφιάς. Η πολιτεία έχει κατηγοριοποιήσει τα ζώα ανάλογα με την χρήση τους, δηλαδή μιλάμε για τα ζώα της άγριας φύσης, τα λεγόμενα άγρια ζώα δηλαδή τα ελεύθερα ζώα, τα ζώα της κτηνοτροφίας, τα γουνοφόρα ζώα, τα ζώα τα οποία χρησιμοποιούνται σε πειράματα και ανάλογα με την χρήση των ανθρώπων, δηλαδή αν είναι για γη, αν είναι για διατροφή, αν είναι για ένδυση κλπ κατηγοριοποιούνται ανάλογα.

Όσον αφορά την οποιαδήποτε παρέμβαση που μπορούμε να κάνουμε αυτή βέβαια περιορίζεται πάρα πολύ, δηλαδή είναι σχεδόν μηδαμινή η παρέμβαση λόγω του ότι την παρέμβαση για αυτά τα θέματα για αυτές τις κατηγορίες ζώων τις κάνουν μόνον οι φορείς που ασχολούνται, που έχουν άμεση σχέση είναι ομάδες πίεσης, οι οποίες έχουν άμεση σχέση με την χρήση αυτών των ζώων όπως πχ, είναι οι κτηνοτρόφοι, οι κυνηγοί, το ιατρικό κατεστημένο κλπ.

Βασικά το θέμα των δικαιωμάτων των ζώων στην Ελλάδα, σύμφωνα με την πολιτεία όπως μου έχουν πει αρκετές φορές, είναι σεβαστό επιστημονικής φαντασίας. Καταλαβαίνετε με αυτό το σκεπτικό πως υπάρχει μια πολύ μεγάλη περιθωριοποίηση και των ιδεών που αφορούν τα δικαιώματα των ζώων, αλλά και των ατόμων που ασχολούνται με τα δικαιώματα ζώων. Αυτό είναι το αποτέλεσμα της ανθρωποκεντρικής οπτικής, δηλαδή η ανθρωποκεντρική φιλοσοφία που βάζει τον άνθρωπο ως επίκεντρο όλων των δραστηριοτήτων, όλων των ιδεών και φυσικά έχουμε ως αποτέλεσμα αυτής της οπτικής να έχουμε παραδόσεις και έθιμα, να έχουμε θρησκευτικές αντιλήψεις, να έχουμε τεράστια οικονομικά συμφέροντα και βιομηχανίες και φυσικά να έχουμε ένα νομικό πλαίσιο το οποίο ορίζει το ζώο ως αντικείμενο. Από την στιγμή που το ζώο είναι αντικείμενο οτιδήποτε επιτρέπεται.

Η συγκεκριμένη πρόταση όσον αφορά τα δικαιώματα των ζώων είναι να αλλάξει αυτή η κοσμοθεωρία. Όπως λέγεται και στα Αγγλικά, αυτό το “world view” για τον καθηγητή κ. Ρέιγκαν. Η πρόκληση είναι πως εφαρμόζουμε την θεωρία στην πράξη, αυτό είναι κάτι πολύ δύσκολο. Όπως λέει και ο καθηγητής ο κ. Ρέιγκαν «από το στάδιο της

γελοιοποίησης στο οποίο βρισκόμαστε σήμερα, σιγά-σιγά ελπίζουμε να περάσουμε σε ένα στάδιο διαλόγου, για να περάσουν κάποιες εκατοντάδες χρόνια ίσως αργότερα σε ένα στάδιο τελικής αποδοχής».

Πιστεύουμε ότι πρέπει να είμαστε αισιόδοξοι γιατί ήδη πέρασαν χιλιάδες χρόνια για να αρχίσουμε να ξεπερνάμε τα προβλήματα που έχει παρουσιάσει ο σεξισμός και ο ρατσισμός και ελπίζουμε, ίσως σε μελλοντικές γενεές, να αρχίσουμε να ξεπερνάμε και αυτό το φαινόμενο του σπισισμού.

Θα τελειώσω με κάτι ευχάριστο για να μην είμαστε τόσο απαισιόδοξοι. Μετά από μεγάλους αγώνες που πήραν χρόνια αγώνες και σε επίπεδο ακτιβισμού αλλά και σε επίπεδο lobby δηλαδή άσκησης πίεσης στην πολιτεία, πιστεύουμε ότι σε λίγο χρονικό διάστημα, ίσως και αυτό το καλοκαίρι ή το αργότερο κάποια στιγμή το φθινόπωρο, θα περάσει από την Βουλή το Σχέδιο Νόμου που αφορά την απαγόρευση των τσίρκο με ζώα στην Ελλάδα. Χαιρετούμε την πολιτεία για αυτή την ενέργεια, βέβαια αυτή δεν έγινε από μόνη της. Έγινε χάρη σε πάρα πολλά άτομα που βοήθησαν και δούλεψαν πάρα πολύ σκληρά για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα και ελπίζουμε να είναι η αρχή για τον αγώνα που θα ακολουθήσει που φυσικά θα είναι πολύ μακρύς και δύσκολος. Ευχαριστώ πολύ.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΓΙΑΝΝΗ ΛΙΒΑΝΟ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ

Καλησπέρα σε όλους. Εύχομαι καλή επιτυχία στους διοργανωτές. Η πολιτική που θέτει στο επίκεντρο της δράσης της τόσο την φύση όσο και τα ζώα και τον άνθρωπο φιλοδοξώντας να αποκαταστήσει την διαταραγμένη ισορροπία μεταξύ τους αλλά και να προσανατολίσει την πολιτική γενικότερα στα ανθρωπιστικά ιδεώδη είναι αυτή της πράσινης ανάπτυξης.

Η πράσινη ανάπτυξη, κεντρική πολιτική επιλογή του ΠΑΣΟΚ και προσωπικά του Προέδρου του Γιώργου Παπανδρέου αποτελεί την

πρόταση για μια νέου είδους πρωτοποριακή ανάπτυξη όπου το περιβάλλον και η ποιότητα δεν θα είναι μια παράμετρος ή μια ακόμα τομεακή πολιτική αλλά ο κύριος άξονας και η βάση ενός πρωτοποριακού και εναλλακτικού αναπτυξιακού σχεδίου της χώρας μας στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

Η ανάγκη να στρέψουμε την ματιά μας προς πιο πράσινες αναπτυξιακές πολιτικές δεν υπαγορεύεται μόνο από ηθικούς ή περιβαλλοντικούς λόγους αλλά έχει και απτή οικονομική διάσταση. Η ανάπτυξη του τουρισμού για παράδειγμα που είναι ο μεγαλύτερος αιμοδότης της οικονομίας μας συνδέεται άρρηκτα με την προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας της χώρας.

Για να προχωρήσουμε όμως στο στοίχημα της πράσινης ανάπτυξης πρέπει στην Ελλάδα να απελευθερωθούμε από τον μύθο ότι καλούμαστε να επιλέξουμε μεταξύ του βιώσιμου περιβάλλοντος και της σταθερής ανάπτυξης. Την πραγματικότητα το δίλημμα αυτό δεν υφίσταται. Η άποψη ότι η ανάπτυξη πρέπει να γίνεται εις βάρος του περιβάλλοντος και εις βάρος του πρασίνου ήταν το πριόνισμα του κλαδιού πάνω στο οποίο καθόμαστε ως χώρα αναπτυξιακή διαδικασία.

Αντιλαμβανόμαστε πλέον ότι αυτός είναι ένας δρόμος στείρος, ένας δρόμος ο οποίος δεν θα μας φέρει πιο κοντά στην ανάπτυξη αλλά θα μας απομακρύνει από αυτή υποθηκεύοντας παράλληλα και το δικαίωμα των επόμενων γενεών στην ανάπτυξη.

Η μεγάλη πρόκληση του 21ου αιώνα είναι χωρίς αμφιβολία η πράσινη ανάπτυξη όντας η μόνη εναλλακτική πολιτική πρόταση που μπορεί να εγγυηθεί την επίτευξη του τριπλού οράματος της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της προστασίας και διατήρησης του περιβάλλοντος. Και αυτό γιατί προχωρεί ένα βήμα περισσότερο από την επιλογή της εφαρμογής φιλικών πολιτικών προς το περιβάλλον προτείνοντας την πλήρη ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών παραμέτρων στους οικονομικούς στόχους.

Το σχέδιο του ΠΑΣΟΚ είναι να λειτουργήσει το περιβάλλον ως μοχλός ανάπτυξης μέσα από μια πράσινη οικονομία που βασίζεται στον σεβασμό και την προστασία του. Για εμάς η πράσινη ανάπτυξη σημαίνει ανταγωνιστική Ελλάδα με οικολογική συνείδηση. Το μέλλον

μας εξαρτάται από την ανάδειξη του περιβάλλοντος και άρα από την προστασία του, βασική προϋπόθεση του οποίου αποτελεί η επίτευξη της αρμονικής συνύπαρξης φύσης, ανθρώπων και ζώων. Σας ευχαριστώ πολύ.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΑΡΤΕΜΗ ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΜΑΡΑΣΛΕΙΟ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ
ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

Καλσπερά. Ευχαριστώ για το δίδακτο που ελπίζω να κρατήσω διότι είναι ιεροσουλία να μιλάμε πολύ σε μια τέτοια δομημένη μυσταγωγία όπως αντιλαμβάνομαι. Είμαι ο Αρτέμης Αθανασάκης λοιπόν, εκπροσωπώ τον όμιλο Παιδαγωγικού Προβληματισμού και Δράσης για την Περιβαλλοντική Αγωγή και Επιμόρφωση. Φαντάζομαι ότι είναι σε όλους αντιληπτό ότι όλα τα μηνύματα, θεωρήματα, βιώματα, αντιλήψεις, νοοτροπίες, στάσεις και συμπεριφορές δεν έχουν ελπίδα να καρποφορήσουν αν δεν περάσουν, αν δεν διέλθουν, μέσα από τις δομές και λειτουργίες του εκπαιδευτικού μας συστήματος και κυρίως των πρώτων δύο βαθμίδων εκπαίδευσης... Όχι βέβαια μαθήματα, για να έχουν αυτή την τραγική κατάληξη που έχει αυτή την στιγμή το Πρόγραμμα Σπουδών του Υπουργείου Παιδείας, αλλά ως βιωματικές, συμμετοχικές, διερευνητικές και διεπιστημονικές μεθοδολογικές διαδικασίες που αγκαλιάζουν όλα τα μαθήματα του σχολικού προγράμματος.

Αυτό δεν είναι μια ευχή, είναι μια πρακτική η οποία πιθανόν να είναι γόνιμη διότι στον Νότο, στα Βαλκάνια δεν είναι εύκολο ούτε το εκπαιδευτικό σύστημα να βοηθήσει τέτοιου είδους οράματα. Εμείς βέβαια μένουμε στα οράματα διότι τίποτα δεν μπορεί να κρατήσει στέρεο αν δεν υπάρχει μια οραματική, έστω και ουτοπική, επιδίωξη.

Αυτά για μας. Είμαστε γύρω στους 450 καθηγητές στο Πανεπιστήμιο, γύρω στους 1,000 συναδέλφους υπευθύνους περιβαλλοντικών κέντρων και νομών και αγωνιζόμαστε και εμείς, συμμετέχουμε σε επιμορφωτικές ημερίδες, βοηθούμε έμπρακτα και βιωματικά με την συμμετοχή μας, την προσπάθεια διαμόρφωσης αντιλήψεων, νοοτροπιών και στάσεων ευνοϊκών απέναντι στο συνολικό περιβάλλον. Αυτά για εμας και τελειώνω.

Όσον αφορά την ημερίδα, στην οποία χαιρόμαι που βρίσκομαι εδώ και χαιρετίζω. Είναι εντυπωσιακή κυρίες και κύριοι και δεν είναι μία, όπως την λένε τα κόμματα, τυποποιημένη κουβέντα. Είναι ουσιώδης διότι αν κανείς κοιτάξει τις μορφές των παρισταμένων θα δει ότι είναι κάποιοι άνθρωποι και φαίνεται δηλαδή ότι είναι κάποιοι άνθρωποι που ήρθαν να πάρουν κάποια μηνύματα.

Εγώ βέβαια εκ μέρους του Ομίλου ελπίζω και εύχομαι αυτά τα μηνύματα να μετατραπούν όχι μόνο σε πληροφόρηση, δεν φτάνει αυτό, όχι μόνο σε ευαισθητοποίηση, ούτε αυτό φτάνει, αλλά και σε δράση. Τουλάχιστον για το ζήτημα της ημερίδας για τις σχέσεις ανθρώπων-ζώων και φύσης. Εμείς ως Όμιλος τελειώσαμε ένα τριήμερο συμπόσιο που είχαμε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων (Παρασκευή-Σάββατο-Κυριακή) για τις σχέσεις κοινωνίας-περιβάλλοντος και εκπαίδευσης την οποία είχε την καλοσύνη σημαντική μερίδα των μελών του Σόλωνα να παρευρίσκεται και ευχαριστούμε για αυτό.

Αλλά παρατηρώντας το πρόγραμμα της ημερίδας, ειλικρινά εντυπωσιάζομαι από τις μικρές κοφτές παρεμβάσεις. Συνήθως σε αυτές τις ημερίδες έχει απίθανες ομιλίες όπου όλοι πλήττουν και ανιούν. Εδώ είναι μικρές, κομμένες παρεμβάσεις, ουσιώδεις και βιωματικές. Αυτό είναι εντυπωσιακό και μάλιστα από επίλεκτα στελέχη, τα οποία αγωνίζονται για την σωτηρία του περιβάλλοντος, σωτηρία για την διατήρηση.

Δεν σας κρύβω ότι είναι τέτοια η ελκυστικότητα του προγράμματος που το έσκασα από το Μαράδειο για να έρθω για να παραστώ και θα κάνω κάτι παράνομο δηλαδή επιτέλους και όχι μόνο θα μείνω μέχρι το τέλος. Σας ευχαριστώ πολύ.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΡΟΖΑ ΜΙΝΑΚΟΥΛΗ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΦΥΖΩ

Συμπολίτες μας, αγαπητοί φίλοι και φίλες μας, είμαι η Μινακούλη Ρόζα από το ΠΟΦΥΖΩ. Οι σύλλογοι ΠΟΦΥΖΩ, ΠΟΛΙΤΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΣΟΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ, σας καλωσορίζουν και σας ευχαριστούν που βρίσκεστε στη σημερινή τους εκδήλωση. Ευχαριστούμε πολύ τον κο Τομ Ρέιγκαν (Tom Regan), πρωτοπόρο φιλόσοφο του κινήματος για τα δικαιώματα των ζώων στις ΗΠΑ και διεθνώς, και τη σύζυγό του, που έκαναν ένα τόσο μεγάλο ταξίδι για να βρεθούν σήμερα κοντά μας. Ευχαριστούμε επίσης και τους κ.κ. Θεοδόση Πελεγρίνη, Ευάγγελο Πρωτοπαπαδάκη και κα Έλενα Παπανικολάου, διδάκτορες της φιλοσοφικής σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών που μας τιμούν με τη συμμετοχή τους.

Στη φιλοσοφική σχολή στηρίζουμε τις ελπίδες μας για την εδραίωση μιας νέας ηθικής απέναντι στη φύση, στα ζώα και στον άνθρωπο. Ο καθηγητής της φιλοσοφίας το πανεπιστήμιο Du Sussex Patrick Corbett, διδάσκει «απαιτούμε τώρα οι μεγάλες αρχές της ελευθερίας, της ισότητας, και της αδελφούσης να περιλάβουν και τα ζώα. Η δουλεία και η σκλαβιά των ζώων θα πρέπει να συναντηθεί στα νεκροτα-

φεία του παρελθόντος, με τη δουλεία και τη σκλαβιά των ανθρώπων».

Ο Πορφύριος ο Τύριος, νεοπλατωνικός φιλόσοφος, στο λόγο του περί αποχής εμψύχων (ακρεοφαγίας) κάνει αναφορά:

- στα προϊστορικά κοινόβια ακρεοφαγίας που απέφευγαν να τρώνε τα συγγενή τους είδη.

- στον Τριπόλεμο, τον πιο παλιό νομοθέτη των Αθηνών, ο οποίος είχε θεσπίσει τους εξής νόμους: «τους γονείς να τιμάτε, τους θεούς με καρπούς να ευχαριστείτε, τα ζώα να μην τρώτε», και επίσης

- στον Αθηναίο νομοθέτη Δράκοντα, που έπρεπε κατά τους νόμους του, οι προσφορές προς τους θεούς να είναι απαρχές καρπών και οι τιμές προς τους ήρωες χόες πελάνων.

Ούτε το σκύλο μου, τον Κιστούρ, θέλω να φέρνω στη μνήμη μου, έτσι όπως τον είδα για τελευταία φορά. Τα σκυλιά μας, τα Ογκάρ Αφγκάν, είναι μια περνηφάνια, μεγαλόσωμα, λεπτόκορμα, οξύρυγχα, με απαλό μπεζ τρίχωμα, και με ένα περπάτημα απόλυτα αρχοντικό. Όταν ο Κιστούρ κατάλαβε πως δεν μπορούσα να μετακινηθώ, αφού ήμουν εγκλωβισμένος κάτω από ένα δοκάρι, ήρθε και στάθηκε πλάι μου. Έβλεπα το τρίχωμά του να τυλίγεται στις φλόγες, άκουγα τα υπόκωφα γρυλίσματα του πόνου του. Παρότι τον πρόσταξα να φύγει, τα μάτια του παρέμειναν σταθερά καρφωμένα πάνω στα δικά μου, μέχρι που έσβησε κάθε εικόνα από μπροστά τους. Κι έτσι ο Ταμζίρ, ο Αφγανός πρόσφυγας, είδε το σκύλο του να χάνεται και να γίνεται ένα με τη φωτιά. Όπως ένα με τη φωτιά έγινε και η μάνα αρκουδά, στη φωτιά της Valia Calda, στην Πίνδο, πριν μερικά χρόνια, όταν μάταια προσπαθούσε να απεγκλωβίσει το αρκουδάκι της. Οι κάτοικοι της Βωβούσας, τις έριχναν πέτρες, φώναζαν έκαναν ό,τι μπορούσαν για να την κάνουν να φύγει. Αυτή όμως έγινε στάχτη μαζί με το παιδί της. Μια άλλη μάνα στάθηκε πιο τυχερή, στο Έσσεξ της Μ. Βρετανίας. Ένα μικρό αλεπουδάκι, μόλις τριών μηνών, πάστηκε στο δόκανο που είχαν στήσει οι κυνηγοί. Παρά τα τραύματά του και το γεγονός ότι παρέμεινε παγιδευμένο δύο ολόκληρες εβδομάδες, κατάφερε να επιζήσει. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ της Daily Mail, ερχόταν η μητέρα του καθημερινά το τάιζε και του έγλυφε τις πληγές του.

Αυτά είναι τα ζώα που μέχρι πρότινος οι ειδικοί μας λέγανε ότι τα ζώα δεν έχουν συναισθηση και ό,τι έκαναν το έκαναν ενστικτωδώς για την επιβίωσή τους. Ευτυχώς τελευταίως, όλο και περισσότεροι επιστήμονες υποστηρίζουν και αποδεικνύουν ότι τα ζώα αισθάνονται, συναισθάνονται και υποφέρουν ακριβώς όπως και εμείς. Απολαμβάνουν τη ζωή, το φαγητό και τον έρωτα, δυστυχούν και ευτυχούν, ακριβώς όπως και εμείς. Και μάλιστα νιώθουν και τύψεις ακριβώς όπως και εμείς.

Το τι είμαστε εμείς είναι γνωστό τοις πάσι. Δεν έχει σημασία αν η ζωή μας προήλθε από τους ωκεανούς ή είναι σπορά από το διάστημα, ή αν βρέθηκε ή δεν βρέθηκε ο χαμένος κρίκος της ανθρώπινης εξέλιξης. Σημασία έχει πως ο θηριωδώς άγριος πολιτισμός μας, ο κόσμος μας, ένας κόσμος δικαίου γεμάτος αναφάσεις, που η οικονομία του στηρίζεται στη λεηλασία του πλανήτη και των πλασμάτων του, άρπαξε τα ζώα και τα έκανε τραγανιστά μπριζολάκια, και εξαιρετικούς μεζέδες για τα πολιτισμένα πιάτα μας. Τα έκανε ρούχα, καπέλα, τσάντες, ζώνες, παπούτσια, καλλυντικά, κλόουν, εργοστάσια γαλακτοκομικών προϊόντων, φαρμάκων και ανθρώπινων ανταλλακτικών, ζωντανά εκθέματα, αιώνια φυλακισμένα για τα αδηφάγα ανθρώπινα μάτια μας σε ζωολογικά πάρκα, σε ενυδρεία, σε δελφινάρια, ερπετάρια, τα έστειλε στην κόλαση των πειραματικών εργαστηρίων, όπου τα πετσοκόβουν, τα κατακρεουργούν, τα πολτοποιούν, τα συνθλίβουν, τους αφαιρούν τα όργανά τους, τους κόβουν τις φωνητικές τους χορδές για να μην ενοχλούνται από τα ουρλιαχτά τους. Η ανηθικότητα της επιστήμης σε όλο της το μεγαλείο. Τα έβαλε στα σπίτια μας, ως ζωντανά διακοσμητικά αντικείμενα. Τα pet shop όλα τα πουλούν. Ψάρια για τις γυάλες μας, κουνελάκια, ιγκουάνα, σκιουράκια για τα σαλόνια μας, ταραντούλες και αράχνες για τις πεθερές μας, μικρούς βόες και χαμστεράκια για τα παιδιά μας, πουλάκια στα κλουβιά για τα μπαλκόνια μας. Εδώ ο καλός εκδοροσφαγέας, όλα τα σφάζω και όλα τα πουλάω, περάστε κόσμε, ελάτε να φάτε την αγωνία τους και να καταπιείτε τον πόνο τους, και η αγριότητα συνεχίζεται. Ο κόσμος μας ακρωτηριάζει τη σεξουαλική τους ζωή και δεν τρέχει τίποτα. Αυτά είναι ζώα, δεν είναι σαν και εμάς.

Και μάλιστα στην Ολλανδία, το κόμμα υπέρ των ζώων, όταν κατάφερε να βγάλει δύο βουλευτές, ένας από τους πρώτους στόχους του, ήταν να σταματήσει τους ευνουχισμούς χωρίς αναισθητικό, των χοίρων, που υποβάλλονται σε στείρωση κάθε χρόνο στη χώρα αυτή. Δηλαδή, οι χοίροι έχουν δικαίωμα στο μη πόνο, αλλά δεν έχουν το δικαίωμα να κρατήσουν τους όρχεις στους. Είναι μακρύς και άμετρος ο κατάλογος των παθών των ζώων. Και ας μη μιλήσουμε για τους γενετιστές, οι οποίοι άνοιξαν τους ασκούς του Αιόλου και οργιάζουν. Φτιάχνουν γονιδιακές σούπες, ανακατεύουν φυτικά και ζωικά γονίδια. Π.χ. η ντομάτα είναι μείξη γονιδίων ντομάτας, σολομού και σκορπιού.

Επεμβαίνουν στα γονίδια διαφόρων ζώων, ως επί το πλείστον αρνιών και γουρουνιών, όταν αυτά βρίσκονται σε εμβρυϊκή κατάσταση, ώστε να παράγουν φάρμακα και ανθρώπινα ανταλλακτικά. Και η ιστορία συνεχίζεται με τις τερατογενέσεις που πραγματώνονται στα εργαστήριά τους.

Ήρθε πλέον η ώρα να αναλογιστεί η ανθρωπότητα τα τραγικά της λάθη, να τα εξοβελίσει και να καταλάβει πόσο τραγικό είναι ένα αβλαβές και φιλικό προς τον άνθρωπο ζώο να φονεύεται μόνο και μόνο για να ικανοποιηθεί η λαίμαργία μας.

Ήρθε πλέον η ώρα οι άνθρωποι να αποδεχθούμε τη θνητότητά μας και να καταλάβουμε ότι το αθάνατο νερό ή το ελιξίριο της ζωής, είναι ένας μύθος και σίγουρα δεν θα το βρούμε βασανίζοντας τόσο άσπλαχνα και άκαρδα τα ζώα. Και να προχωρήσουμε έχοντας τα ζώα στο πλάι μας, σαν αληθινούς συντρόφους και όχι σαν αντικείμενα ή ανάλωσιμα υλικά.

Ήρθε πλέον η ώρα η ανθρωπότητα να απεμπλακεί από τον ανθρωποκεντρισμό της, τα γένη των ανθρώπων να σεβαστούν τα γένη των ζώων στις παράλληλες πορείες τους προς το κοινό τους μέλλον στον πλανήτη Γη. Και όπως έλεγε ο Πάτερ Κοσμάς ο Αιτωλός «τα πτηνά είναι για τον ουρανό, τα οψάρια για τη θάλασσα, τα χερσαία ζώα για τη στεριά και η αγάπη για όλα τα πλάσματα της Γης».

Απαιτούμε τώρα έναν κόσμο δικαίου χωρίς αντιφάσεις για τον πλανήτη, τα ζώα και εμάς. Έναν κόσμο ειρήνης δικαιοσύνης και ευτυχίας.

Ελπίζουμε σε μια νέα ηθική, σε μια νέα φιλοσοφία που θα μας οδηγήσει στο δρόμο της αβλάβειας και της αγάπης. Για τη φύση, τα ζώα και τον άνθρωπο.

«Αν δεν ελπίζουμε, το ανέλπιστο δεν θα το βρούμε ποτέ» Ηράκλειτος

Εμείς ελπίζουμε και απαιτούμε σεβασμό και αγάπη, στη φύση και στη ζωή, μικρή και μεγάλη, με κάθε μορφή και σχήμα.

Αν έχεις κάτι να πεις στους ανθρώπους, πες το. Δεν έχει σημασία πως το πεις... Πες το, ας το να κυλήσει κι αυτό θα πάρει το δρόμο του.

Ευχαριστώ.

www.solon.org.gr

ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗ ΗΜΕΡΙΔΑΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΠΕΛΕΣΗ
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ Μ.Κ.Ο. ΣΟΛΩΝ,
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΔΟΙΚΟΥ

**Τα δικαιώματα των ζώων,
ο ανθρώπινος ψυχισμός και το αύριο
στη σχέση ανθρώπου και ζώων**

*«Τίποτα εύκολο δεν ήταν δοσμένο
σ' εκείνο το σκοτάδι το επικίνδυνο
που η ζωή επάσχιζε
στο πηλοίο των μορφών να κρατηθεί,
ενώ τριγύρω θυσσομάναγε η θύελλα των σωμάτων,
που του ενός ο θάνατος
ζωή για τ' άλλο ήταν».*

**Ιωάννα Μουτσοπούλου,
από την ποιητική συλλογή «Ψυχές της Φύσης»**

Συμμετέχοντας σε μια συζήτηση για τα δικαιώματα των ζώων, θα μπορούσε να δοθεί η εντύπωση ότι οι άνθρωποι νομιμοποιούνται να αποφασίσουν εάν αυτά τα δικαιώματα υπάρχουν ή όχι, les και τίθεται υπό αμφισβήτηση ότι τα μάτια, η καρδιά, το στομάχι ή οποιοδήποτε

άλλο όργανο στον ανθρώπινο οργανισμό έχουν δικαίωμα ύπαρξης μεγαλύτερο, μικρότερο ή όχι. Σε αυτή την αντίληψη συνηγορούν βασιικές διευρύνσεις της επιστημονικής σκέψης όπως:

1. Η μία αφορά στην αναγνώριση της σημασίας της συμβιωτικότητας των μορφών ζωής, στην εξέλιξη του φαινομένου της ζωής. Ότι δηλαδή το φαινόμενο της ζωής, εξελίχθηκε μέσα από διαδικασίες αυξανόμενης συμβιωτικότητας απλούστερων μορφών ζωής. Από τη βασική μονοκύτταρη μονάδα ζωής μέχρι τον άνθρωπο. «Η ιδέα των ειδών προϋποθέτει τη συμβίωση». [1] Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τη χωριστική στάση του ανθρώπου απέναντι σε όλα τα είδη ακόμη και στο δικό του.

2. Η δεύτερη συνειδητοποίηση αφορά στην αναγνώριση, από την επιστημονική κοινότητα, μετά «από τη Διακήρυξη του Άμστερνταμ το 2001», «ότι η Γή είναι μια αυτορυθμιζόμενη οντότητα», [2]. Αφορά επίσης στην αναγνώριση της ύπαρξης εκπληκτικών για την ανθρώπινη νόηση σύνθετων λειτουργιών μέσα στο οικοσύστημα, όπου ολοκληρώνουν συνεχώς συμπληρωματικά όλες τις επιμέρους μορφές ζωής, σε ένα εξελισσόμενο όλο. Οι μορφές ζωής που δεν είναι εξελικτικά συμβιωτικές και συμπληρωματικές, απορρίπτονται από τη διαδικασία φυσικής επιλογής. Κάθε διατάραξη της ισορροπίας προκαλεί μη γραμμική αποσταθεροποίηση. Κάτι που προκαλεί τρόμο στους «ψαγμένους» επιστήμονες που αναλογίζονται τις καταστροφικές συνέπειες της ανθρώπινης καταστροφικότητας.

Έτσι, οι άνθρωποι, το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να μην αναγνωρίσουν θεσμικά και νομικά τα δικαιώματα των ζώων, νομιμοποιώντας βάναντες και εγκληματικές ατομικές και συλλογικές ανθρώπινες πρακτικές, χωρίς τη λογοδοσία στα εντεταλμένα από τον ανθρώπινο πολιτισμό δικαστικά όργανα. Βέβαια σήμερα ο νόμος απαγορεύει τον άσκοπο βασανισμό των ζώων, και ας τα θεωρεί ακόμη πράγματα ή ανθρώπινη ιδιοκτησία.

Επίσης η άρνηση του ανθρώπου να αναγνωρίσει δικαιώματα στις άλλες μορφές ζωής πέρα από αυτά που αφορούν αυστηρά στην επιβίωσή του, δεν τα αναιρεί! Το θαύμα της ζωής υπερβαίνει τόσο πολύ την ανθρώπινη νόηση ώστε αυτή μόνο να ωφεληθεί έχει από την αποκόμηση μαθημάτων εξελικτικής συμβιωτικότητας, καινοτομίας,

πλουραλισμού κλπ από τις διαδικασίες της ζωής. Με άλλα λόγια, ζούμε μέσα σε μια θάλασσα αμέτρητης ποικιλίας και εξαιρετικά ανεπτυγμένων ικανοτήτων προσανατολισμού, όρασης, ακοής, όσφρησης, διαίσθησης, κοινωνικότητας κλπ εξελισσόμενων έμβιων όντων, δι-αρκώς ολοκληρωνόμενων σε ένα αυτορυθμιζόμενο όλο, τα οποία υπάρχουν είτε εμείς τους δίνουμε σημασία είτε όχι, είναι θαυμαστής ανάπτυξης και έχουν τη δική τους προς το παρόν σχεδόν άγνωστη συμβιωτική πορεία εξέλιξης.

**Για ένα συμβιωτικό ψυχισμό
ανάμεσα στα ένστικτα, την καθαρή λογική και την αγάπη**

-Τι μας συμβαίνει όμως και περνά απαρατήρητη η θαυμαστότητα του φαινομένου της ζωής; Γιατί δεν αντιλαμβανόμαστε την ομορφιά, την ποικιλία, τη φαντασία των μορφών ζωής που μας περιβάλλουν; Αφού υπάρχουν γιατί δεν γίνονται αντιληπτές;

-Γιατί η προσοχή μας είναι στραμμένη κυρίως στα προβλήματά μας. Συνήθως αυτά είναι συναισθηματικά ή προβλήματα κοινωνικής αναγνώρισης, ή επαγγελματικά και άρα επιβίωσης. Όλα σχετιζόμενα άμεσα με το ένστικτο αυτοσυντήρησης, το ένστικτο της αγέλης και το ένστικτο της αναπαραγωγής, σε τελευταία ανάλυση όλα σχετίζονται με τον απωθημένο και ανομολόγητο φόβο του θανάτου. Αυτό αποτελεί την κληρονομιά της εξελικτικής διαδικασίας της ανθρωπογένεσης.

Ο ανθρώπινος νους, αναπτύχθηκε μέσα σε ένα αρχέγονο ψυχισμό μειονεξίας απέναντι στις άλλες μορφές ζωής, ως ανθρώπινο όπλο απέναντι στην τρομακτική απειλή που αποτελούσε γ' αυτόν το περιβάλλον του, δεδομένου των φυσικών μειονεκτημάτων του απέναντι στα άλλα ζώα. [3] Αυτό σημαίνει ότι αυτή η μη καταγραφή του θαύματος της ζωής και άρα η άρνηση αναγνώριση δικαιωμάτων σε αυτήν, είναι αποτέλεσμα μιας αρχέγονης αντανάκλαστικής φοβικής αντίδρασης της προσοχής σε κάθε τι «ξένο» που βρίσκεται έξω από το ζωικό περίγυρο. Αυτό εξηγεί παρατηρήσεις της επιστήμης επάνω στην ανθρώπινη συνείδηση όπως ότι «βλέπουμε ότι θέλουμε να πιστέψουμε. Και στρεφόμαστε μακριά από πράγματα που είναι πολύ ξένα ή πολύ δυσάρεστα» (Candace Pert, Ph.D.) [4]

Ένας άλλος παράγοντας που σχετίζεται άμεσα με τα παραπάνω είναι ότι η αναγνώριση δικαιωμάτων στα όντα, σημαίνει αυτοπεριορισμούς στις τυφλές μηχανικές συνήθειες και πρακτικές ζωής και την ηθική υποχρέωση της αβλάβειας και της προσφοράς υπηρεσίας στη ζωή. Κάτι που μας φέρνει σε τριβή με την ισχυρή τάση του βολέματός μας, με την κούραση, την αίσθηση φθοράς και συνεπώς για άλλη μια φορά με το φόβο.

Τελικά, ίσως θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι η θεσμική αναγνώριση των δικαιωμάτων των ζώων, θα αποτελέσει ένδειξη ότι ο άνθρωπος έχει κάνει κάποια βήματα αυτογνωσίας και απελευθέρωσης από τα πανάρχαια αυτόματα φοβικά αντανακλαστικά της συνειδησής του. Ότι έχει αναγνωρίσει την πίεση και τον καθοριστικό ρόλο που έχουν αυτά στην καθημερινή του ζωή και ότι αναπτύσσει ένα εποικοδομητικό συμβιωτικό ψυχισμό ανάμεσα στα ένστικτα, την καθαρή λογική και την αγάπη. Έτσι σχετίζεται η αληθινή αναγνώριση δικαιωμάτων στα ζώα με ένα πραγματικό βήμα για την αυτοπραγμάτωσή του.

Το αύριο στη σχέση του ανθρώπου με τα ζώα

Μια άλλη πλευρά των δικαιωμάτων των ζώων αφορά στα όρια στη σχέση του ανθρώπου με τα ζώα, εάν τα ζώα ωφελούνται μέσα από τη σχέση τους με τον άνθρωπο. Αποτελεί εξέλιξη για το σκύλο η εκπαίδευσή του ως οδηγού τυφλών ανθρώπων ανάμεσα στα φανάρια και τις στάσεις των λεωφορείων της πόλης; Αποτελεί εξέλιξη για τους σκύλους και τις γάτες το γεγονός ότι η συμβίωσή τους σε ένα σπίτι μέσα σε μια ατμόσφαιρα στοργής και ασφάλειας τα απελευθερώνει συχνά από την παραδοσιακή τους έχθρα;

Η θρυλική εξημέρωση της αρκούδας από τον Άγιο Σέργιο έπαψε να αποτελεί μύθο μετά τις εμπειρίες πολλών τολμηρών φυσιοδιφών. Συμμερίζομαι την άποψη είναι ότι για τα ζώα, οι ποιότητες της στοργής, και της ορθής πειθαρχίας, μέσα σε μια προσωπική σχέση με τον άνθρωπο, αποτελούν κατά κάποιο τρόπο παράγοντες ατομικοποίησής τους, κάτι που φαίνεται να αποτελεί ευτυχισιακό στόχο του ψυχισμού πολλών ζώων! Κάτι που το δείχνουν με την πρόκληση για παιχνίδι, με τη διάθεσή τους να δείξουν την αφοσίωσή τους ή την επιθυμία τους

να είναι πειθαρχικά κλπ. Αυτό το κομμάτι της σχέσης του ανθρώπου με τα ζώα είναι ένα τεράστιο νέο κεφάλαιο τόσο για τον ανθρώπινο πολιτισμό όσο και για τον κόσμο των ζώων λαμβανομένου υπόψιν ότι η επιστήμη της ψυχολογίας των ζώων δεν έχει μεγάλη ιστορία, και ότι η δημιουργική φαντασία και η ανιδιοτελής αγάπη του ανθρώπου έχει μεγάλο δρόμο μπροστά της.

Ένας ασφαλής οδηγός γ' αυτό τον νέο συμβιωτικό ορίζοντα μεταξύ ανθρώπων και ζώων, είναι η ανταπόκριση του ανθρώπου στις ανάγκες του ψυχοσυστήματος των ζώων όπως αυτές εκφράζονται ζωντανά και σε πραγματικό χρόνο μέσα από τη σχέση τους. Χωρίς καμία βία από μεριάς του ανθρώπου, χωρίς καμία επιβολή κάποιας ανθρώπινης θεωρίας στη σχέση αυτή. Τα δικαιώματα της ανθρώπινης ψυχής και των ζώων διακινδυνεύονται από την προβολή του ανθρώπινου ψυχοσυστήματος στα ζώα! Τελικά αυτό είναι ένα θέμα που αφορά στη διερεύνηση ενός νέου ρόλου του ανθρώπου μέσα στην πλανητική ζωή και στην εξερεύνηση εκείνων των αχαρτογράφητων ακόμη φυσικών και ψυχολογικών νόμων που αφορούν στην εξέλιξη και το νόημα της σχέσης των ομαδικών μορφών ζωής, μέσα σε αυτήν.

1. Lynn Margulis, Ο συμβιωτικός πλανήτης, εκδόσεις ΚΑΤΟΠΤΡΟ
2. James Lovelock, Η εκδίκηση της Γαίας, σελ 26 εκδόσεις Α.Α Λιβάνη
3. Γιάννη Ζήση Ιστορική θεώρηση της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον. (<http://www.solon.org.gr/index.php/politismeco/91--a-/216-2008-07-21-12-29-35.html>)
4. William Arntz, Betsy Chasse, Mark Vicente. Τι στο Μπίμπ ξέρουμε. Εκδόσεις ΟΡΦΕΑΣ. Σελ 48

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΘΕΟΔΟΣΗ ΠΕΛΕΓΡΙΝΗ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝ. & ΚΑΠΟΔ. ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ

Κυρίες και κύριοι σύνεδροι,

Εκ μέρους του Πανεπιστημίου Αθηνών και της Ελληνικής Εταιρίας Ηθικής σας καλωσορίζω σε αυτήν τη Διεθνή Ημερίδα για τα δικαιώματα των ζώων, εκδήλωση που, καθ' όσον γνωρίζω, για πρώτη φορά πραγματοποιείται στην χώρα μας. Η εν λόγω ημερίδα κοσμείται από την παρουσία ενός σύγχρονου φιλοσόφου που με την σκέψη του διαμορφώνει καθοριστικά το κίνημα για τα δικαιώματα των ζώων, αλλά και τον νεοπαγή κλάδο της Περιβαλλοντικής Ηθικής γενικότερα, του καθηγητή Τομ Ρέιγκαν.

Η διοργάνωση μιας τέτοιας ημερίδας δεν μπορεί παρά να έχει περισσότερους του ενός στόχους: ο ένας είναι να δείξει πως ο τόπος που γέννησε την φιλοσοφία δεν έπαψε να την υπηρετεί στις μέρες μας, ούτε και περιχαρακώθηκε αυτάρεσκα στις δάφνες του παρελθόντος, αυτές που δικαίως κοσμούν τις μορφές του Σωκράτη, του Πλάτωνος, του Αριστοτέλους και τόσων άλλων στοχαστών, πάνω στην σκέψη των οποίων θεμελιώθηκε αυτό που σήμερα αποκαλούμε φιλοσοφία του δυτικού κόσμου.

www.solon.org.gr

Ένας άλλος στόχος, βεβαίως, είναι η ανάδειξη της πραγματικής φύσης της φιλοσοφίας. Στην χώρα μας, όπως και σε ολόκληρο τον κόσμο, από το δεύτερο ήμισυ της πρώτης μετά Χριστόν χιλιετίας και εντεύθεν επικρατεί η εντύπωση πως η φιλοσοφία αποτελεί ενασχόληση των ολίγων. Και εάν στον υπόλοιπο κόσμο η ψευδαίσθηση αυτή ήρθη κατά τον αιώνα που μας πέρασε, όταν πλέον ζητήθηκε από τους φιλοσόφους να λάβουν θέση και να διατυπώσουν απόψεις επί φλεγόντων κοινωνικών ζητημάτων, στην Ελλάδα δυστυχώς διατηρήθηκε ως τις μέρες μας. Ο μέσος συμπολίτης μας θεωρεί πως η φιλοσοφία απευθύνεται αποκλειστικά και μόνο σε μια κλειστή επαγγελματική κάστα, πως είναι προορισμένη να εγκαταβίει σε σκοτεινές αίθουσες διδασκαλίας, ανήλιαγα σπουδαστήρια και αραχνιασμένες βιβλιοθήκες. Ο φιλόσοφος είναι ο περίεργος εκείνος κυρτός τύπος που περιφέρεται κλεισμένος στον εαυτό του, βασανίζοντας την σκέψη του με έννοιες που ουδέποτε δύναται να κατανοήσει ο απλός καθημερινός άνθρωπος. Όμως τα πράγματα δεν είναι διόλου έτσι. Η φιλοσοφία είναι μια γνήσια λαϊκή ενασχόληση, προορισμένη να μας συναρπάσει, να μας γοητεύσει και να αλλάξει τη ζωή μας. Η φιλοσοφία, άλλωστε, είναι η ίδια η ζωή μας, άπαξ και παράγεται από αυτήν, την εκφράζει και την καθορίζει.

Αυτή η απλή αλήθεια αναδεικνύεται με πνευματικές εκδηλώσεις όπως αυτή στην οποία παρευρισκόμεθα, η θεματολογία της οποίας εντάσσεται στις πλέον προκεχωρημένες γραμμές της σύγχρονης διανόησης. Η διεξαγωγή τέτοιων συνεδρίων θεωρώ πως αναδεικνύει και παγιώνει κάτι που σήμερα αποτελεί τάση στο φιλοσοφικό γίγνεσθαι της χώρας μας: την ενασχόληση με σύγχρονα, πρακτικά, ζέοντα θέματα, αυτά που απασχολούν το ηθικό πρόσωπο στην καθημερινότητά του. Στο πλαίσιο όλων των παραπάνω, θεωρώ πως η ημερίδα αυτή αποτελεί μια μεγάλη ευκαιρία: μεγάλη ευκαιρία για τους ανθρώπους στη χώρα μας που αγαπούν την φιλοσοφία, μεγάλη ευκαιρία για την Περιβαλλοντική Ηθική και την ανάδειξή της στον τόπο που γέννησε την φιλοσοφία, μεγάλη ευκαιρία για το περιβαλλοντικό κίνημα, το οποίο χρειάζεται την επιστημονική τεκμηρίωση ώστε μην περιπίπτει

στην αφέλεια ή στην γραφικότητα, μεγάλη ευκαιρία για τους νέους ανθρώπους, τόσο για εκείνους που υπηρετούν την φιλοσοφία, όσο και για εκείνους που επιθυμούν να υπηρετήσουν κάποιον υψηλό σκοπό, αλλά δεν έχουν ακόμη εντοπίσει κάποιον τόσο υψηλό, ώστε να αξίζει κανείς να τον υπηρετήσει. Εύχομαι η ημερίδα αυτή να τους ανοίξει νέους δρόμους, κάτι που οφείλω να ευχηθώ για όλους μας.

ΟΜΙΛΙΑ
ΙΩΑΝΝΗ ΖΗΣΗ
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΣ Μ.Κ.Ο. ΣΟΛΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ, ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

**ΙΣΤΟΡΙΑ, ΕΞΕΛΙΞΗ
ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΑ ΖΩΑ**

Διαπραγματευόμενοι αυτό το ζήτημα ερχόμαστε αντιμέτωποι με το βαθύτερο πυρήνα εξέλιξης του ίδιου του ανθρώπου. Τη στάση του ανθρώπου στο φόβο του θανάτου που και την αντίληψη της δύναμης.

Ο άνθρωπος είχε τέσσερις αιτίες θανάτου που σίγουρα τον προβλημάτιζαν ενστικτωδώς στο επίπεδο της εμβρυακής αυτογνωσίας, του ως νεοεμφανιζόμενο είδος στην Γη.

Η πρώτη αιτία θανάτου ήταν η φυσική γήρανση. Η ίδια η γήρανση και η αποδόμηση των μορφών, ως καθολικό φαινόμενο και ως γενική και εμπειρικά προφανής έννοια αντίπαλη της ζωής (μόνο επιφανειακά όπως ξέρουμε τώρα πια) ήταν ένα διαρκές πεδίο προβληματισμού του ανθρώπινου όντος.

Η δεύτερη αιτία θανάτου ήταν από ασθένειες, που φυσικά ο πρώτος άνθρωπος δεν θα μπορούσε να τις ερμηνεύσει ως αιτιατές καταστάσεις λειτουργικών εκφυλισμών ή δράσης μικροοργανισμών, εσωτερικών ή περιβαλλοντικών παραγόντων.

Η τρίτη αιτία θανάτου είναι η ισότιμη συμμετοχή στην τροφική αλυσίδα του ευρύτερου οικοσυστήματος.

Η τέταρτη αιτία θανάτου ήταν τα μεγάλα φυσικά φαινόμενα, τα οποία λειτουργούσαν σαν εντυπωτικοί παράγοντες δύναμης, με όρους θετικά μεγαλύτερης σπανιότητας και όχι με καθημερινή συνέχεια και ρυθμικότητα

Ως προς την αντίληψη της δύναμης ο άνθρωπος την έβλεπε σε τρεις όψεις:

α. σε μια πιο άυλη και άμορφη δύναμη που είναι αδρή στην εκδήλωσή της υποσυνείδητα, (αυτή η κατηγορία προφανώς δεν τύχανε της κύριας προσοχής του ανθρώπου, αν και αργότερα έπαιξε βασικό ρόλο).

β. στον τροφικό κύκλο των οικοσυστημάτων και

γ. στην εκδήλωση της ενεργειακής δυναμικής του φυσικού κόσμου, του ορυκτού τοπίου, του απομακρυσμένου από την μικρή κλίμακα της οργάνωσης της ζωής, του μακρόκοσμου του - κάτι εξαιρετικά εντυπωτικό στην συνείδηση.

Ο φόρος αίματος στην τροφική αλυσίδα των οικοσυστημάτων ήταν η πιο επαχθής εμπειρία για τον άνθρωπο, η οποία και τον διέβρωσε θεμελιωδώς. Πρωταρχικά, η ίδια η νοπτικοποίησή του ή ατομικοποίησή του, αυτή η εντατικοποιημένη αυτοαναφορικότητα και η κοινωνικοποίησή του με εργαλειακούς και πολιτισμικούς όρους, μπορούν να θεωρηθούν σαν συνδυασμός εξελικτικών επιδράσεων στον ζώονθρωπο από μια εσώτερη εφελκούμενη ώθηση και από μια αγωνία αντιμετώπισης μιας εχθρικής δυναμικής που είχε ως αιτιατό της τον θάνατο. Η ανθρωπογένεση με όλες αυτές τις πλευρές της είχε σαν μια από τις συνιστώσες την σύγκρουση με τα άλλα ζώα. Μια σύγκρουση που οπωσδήποτε θα διαμόρφωσε μέσα από την ανάδυση της ανθρώπινης νόησης συμμαχικές τακτικές με κάποια από αυτά μέσα από μια απόσπαση τους από την οικολογική μοναξιά του είδους και του ατόμου.

Η εξέλιξη της ιδέας της ιδιοκτησίας και η σχέση με τα ζώα

Στο βαθμό λοιπόν που ο άνθρωπος απέκτησε ένα απόλυτο πλεονέκτημα οργάνωσης των συνθηκών οικιακής ασφάλειας και εργαλειακής μόχλευσης και στο βαθμό που συμμαχισε με άλλα είδη, άρχισε

να αναπτύσσει μια διαρκή υπεροχή, χωρίς να έχει ένα πρότυπο διάκρισης με όρους αξιών απέναντι στη φύση. Αυτό θα έλεγε κανείς ότι θα ήταν και αφύσικο. Όμως, η παγίωση της υπεροχής του ανθρώπου απέναντι στα άλλα είδη σε συνδυασμό με την εντατικοποίηση της ατομικοποίησής του και της επιθυμίας του, άρχισε να κατασταλάζει την ιδέα της ιδιοκτησίας. Η ιδέα της ιδιοκτησίας δεν είναι ακριβώς και πρωτογενώς εδαφική. Είναι ιδιοκτησία στην παραγωγή κτηνοτροφικού προϊόντος και ζωής, επιζώντων οργανισμών.

Σε εκείνες τις αρχικές φάσεις, η ιδεατή μόχλευση λειτουργούσε στο επίπεδο της απλοϊκότητας και της ζωικότητας. Αυτό μας καθιστά ακόμη πιο δύσκολη την αναστοχαστική θεώρησή τους. Οποσδήποτε πάντως μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι η ιδιοκτησία - όπως και ο ανταγωνισμός - συνδυάστηκε πρωταρχικά με τα ζώα (είναι η ποιμενική ιδιοκτησία), ενώ πήρε μια πιο δηλωτική και συμβολιακή και θεσμική μορφή στην γεωργική ανάπτυξη του ανθρώπινου πολιτισμού, ως εδαφική διαιρετότητα.

Όσο, πέρα από τους εποχικούς παράγοντες που απέκλειαν τη μεγάλη διάρκεια της εδαφικής ιδιοκτησίας υπήρχε η διαρκής διάρκεια της ιδιοκτησίας επί των ζώων και παράλληλα η ανταγωνιστικότητα απέναντί τους σε κοινά πεδία βοσκής.

Προφανώς, οι προϊστορικοί άνθρωποι ενσωμάτωναν τα φυτοφάγα ζώα τα οποία έγιναν και αντικείμενο εκμετάλλευσης επειδή ακριβώς δεν απειλούσαν τους ανθρώπους (θα λέγαμε ότι αυτό αποτελούσε μια επιλογή ελαχίστου κινδύνου) ενώ σαν συμμάχους - ζώα διάλεγαν εξημερωμένα σαρκοφάγα. Τα ζώα εργασίας ίσως ήταν ένα αποτέλεσμα περισσότερο της γεωργικής φάσης του πολιτισμού. Βλέπουμε ότι στις σχέσεις ανθρώπου - ζώων δεσπόζοντα ρόλο παίζει η φονική ισχύς. Η φονική ισχύς και η ποιμενική επιρροή του ανθρώπου, που διασφαλίζει τα ποίμνια απέναντι σε τρίτους περιβαλλοντικούς παράγοντες, διαμόρφωναν αυτή την πρώτη καταστάλαξη της ιδιοκτησίας.

Στην ποιμενική περίοδο, ο άνθρωπος μέσα από αυτή την διαδικασία, συλλαμβάνει την ιδέα της συστηματικότητας του φονέα των

ζώων και του εκμεταλλευτή τους, γίνεται εκμεταλλευτής και των υποπροϊόντων του θανάτου τους χρησιμοποιώντας τα ενδυματολογικά. Το προοίμιο όλης αυτής της ανάπτυξης είναι ότι ο άνθρωπος αρχίζει και αναπτύσσει εργαλειακά την υπεροχή του ως θηρευτής. Αυτή η περίοδος ανάπτυξης του ανθρώπου ανέδειξε δύο βασικά χαρακτηριστικά: τόσο την περιβαλλοντική του ανταγωνιστικότητα με βάση την ευφυΐα του και την προσαρμοστικότητα του όσο και την εργαλειακή του επινόηση.

Αυτή η περίοδος κατέστησε απ' αρχής την νομαδική ανάπτυξη του ανθρώπινου πολιτισμού και της κοινωνίας σε συνάφεια με την συστηματικοποίηση του φόνου των ζώων και την εξουσία πάνω σε αυτά. Προφανώς μας λείπουν ερμηνευτικοί κρίκοι από την θηρευτική περίοδο στην νομαδική ή την ποιμενική και κτηνοτροφική τουλάχιστον στην παρούσα διαπραγμάτευση. Πάντως αρχαιολογικά θα έλεγε κανείς ότι, η περίοδος του θηρευτή, επειδή είχε υψηλό βαθμό ατομικού ή ομαδικού αργότερα ρίσκου, αποτέλεσε ένα κίνητρο για την αποσύνδεση, από την ελαχιστοποίηση του ρίσκου μέσω της νομαδικής επιλογής προτύπου οικολογικής προσαρμογής των αρχέγονων ανθρώπινων κοινωνιών. Παράλληλα σ' αυτή την περίοδο γεννιέται και το ηρωικό πρότυπο στον άνθρωπο. Προγενέστερη πρέπει να θεωρηθεί η αφετηρία του γνωστικού προτύπου του ανθρώπου ως παράγοντα που ανακαλύπτει εργαλειακά.

Η κατανόηση της διαδοχικότητας στην ανάπτυξη των ανθρώπινων προτύπων έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί μας ακολουθεί βλαστικά ή αρχαιολογικά μέχρι σήμερα. Παρέχει τελικά την διαδικασία μέσα από την οποία μπορούμε να πραγματώσουμε την εσωτερική μας ολοκλήρωση με ανάδρομη κίνηση ή με ανάδρομες εξισοροπήσεις, αντιστρέφοντας την πορεία βύθισης του ανθρώπου - κυρίως όπως την προσδιορίζει στα οικονομικά χαρακτηριστικά της εξέλιξης της ανθρωπότητας ο Τζ. Μίλλ - αναδεικνύοντάς την σε διαδικασίες ανάδυσσης.

Εν προκειμένω μπορούμε να πούμε ότι η ανάδυση στο ποιμενικό στάδιο συνδέεται με εικόνες αβλάβειας όπως ακριβώς τις ανέδειξε με

μια ποιμενική ποιητική ο Χριστός στο Ευαγγέλιο. Η ανάδειξη στο επίπεδο του ήρωα συνδέεται με το δημιουργικό ήρωα που υπερβαίνει τα πάθη και την καταστροφική βαρβαρότητα. Η ανάδυση στη γνώση συνδέεται με την ικανότητα πλέον του ανθρώπου να είναι θεωρός, στοχαστής, ενατενιστής του κόσμου και να αποσυνδέεται από την υλική εντατικοποίηση του βιοτικού κύκλου. Στο επίπεδο αυτό, η ποιμενική φάση συνδέεται με την οικειότητα και όχι με την ιδιοκτησία και τη φονικότητα, η ηρωική φάση συνδέεται με την αυτό-υπερβατικότητα, και η ιδιότητα του θεωρού συνδέεται με το φιλοσοφικό βίο.

As επανέλθουμε όμως στο σημείο που βλέπουμε να συνδυάζονται η ιδιοκτησία ως αλληλένδετη με τη φονική ισχύ, με την οικείωση και την οικειότητα. Θα 'λέγε κανείς πια ότι αυτή η σύμμεξη οικείωσης, οικειότητας και ιδιοκτησίας διαπερνάει όλες τις πολιτισμικές και ψυχολογικές εξελίξεις του ανθρώπου.

Η ανάπτυξη νησίδων ποιότητας στις σχέσεις ανθρώπων και ζώων

Ο άνθρωπος στην σχέση του με τους άλλους ανθρώπους και με τα ζώα ενώ διακατέχεται από μια ομοιότητα στάσης, αναπτύσσει όλο και περισσότερο ολοκληρωμένες πολιτισμικές εξαιρέσεις. Το ταμπού του κανιβαλισμού, το ταμπού της αιμομιξίας αλλά και το ταμπού της ζωοφιλίας - υπό την έννοια της ανάρμοστης σεξουαλικότητας και όχι υπό την έννοια της ψυχολογικής και πολιτισμικής συμπάθειας με τα ζώα - όπως και το ταμπού του φόνου, αναδεικνύουν τόσο την κοινή ανάπτυξη εξαιρέσεων μεταξύ ανθρώπων και ζώων όσο και την πιο ειδική ανάπτυξη εξαιρέσεων στην σχέση ανθρώπου με άνθρωπο.

Η δουλειά αργότερα θα επαναφέρει την σχέση κύριου και αφέντη στο παμό σημείο της σχέσης του μονάρχη και ζώου, και θα περάσουν χιλιετίες για να απελευθερωθεί η ανθρωπότητα από αυτό το άγος. Όμως δεν υπάρχει κανείς να στοχαστεί στην κατεύθυνση της εξαιρέσεως των ζώων απ' αυτή την άγρια μοίρα της δουλειάς όπως υπήρξαν πολλοί που στοχάστηκαν για την εξαίρεση του ανθρώπου από αυτήν - με όση βραδύτητα αποτελεσμάτων. Μιας δουλειάς για τους ανθρώπους η οποία γεννιόταν μέσα από την ιδιοκτησία, και μάλιστα μέσω

των οικονομικών βαρών, όπως έδειξε και η πολιτική απελευθέρωση της δουλείας εξαιτίας συναλλακτικών υποχρεώσεων στην αρχαία Αθήνα από τον Σόλωνα με την Σεισάχθεια.

Υπήρξαν ελάχιστοι που στοχάστηκαν στην κατεύθυνση της αβλάβειας απέναντι στα ζώα παρά το γεγονός ότι τα έπη που αποτελούν αρχέγονες μνήμες, όπως η «Ραμαγιάνα», δείχνουν το σύμμεκτο των σχέσεων ανθρώπων και ζώων και παρά το ότι πολλοί μύθοι αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα και τις персонаλιστικές όψεις των σχέσεων μεταξύ ανθρώπου και ζώου. Παρόλα αυτά μόνο με εξατομικευμένες περιπτώσεις, μερικές φορές συνυφασμένες ακόμη και με το ουράνιο στερέωμα, σαν πεδίο εξιλασμού της φονευόμενης ζωικότητας, έχουμε πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Παράδειγμα τέτοια συναντάμε στο πώς οι Ινδουιστές αντιμετωπίζουν τις αγελάδες, ενώ μόνο στον Βουδισμό και σε κάποιες άλλες θρησκείες περιλαμβανόμενων και των φιλοσοφικών ταγμάτων όπως των Πυθαγορείων, έχουμε την εξαίρεση των ζώων από την τροφική κυριαρχία του ανθρώπου.

Αυτή η εξαίρεση συνδέεται με μια μόνο βασικώς θρησκεία και κατά δεύτερο λόγο με ειδικές εξαίρεσεις στον Ινδουισμό, ενώ στο πεδίο της συστηματοποιημένης συμπαθητικής αντιμετώπισης των ζώων έχουμε το μοναδικό παράδειγμα του Ινδού ηγεμόνα Ασόκα ο οποίος εφάρμοσε ολοκληρωμένες φιλόζωες και φιλοζωικές πολιτικές.

Ατομικοί στοχασμοί πάνω σε αυτό το θέμα, έχουν υπάρξει από πάρα πολλές ιστορικές προσωπικότητες όπως από τον Εμπεδокλή τον Ακραγαντίνο και τον Τζόρτζ Μπερνάρ Σω, οι οποίες όμως παραμένουν ατομικές νησίδες μιας διαφορετικής ανθρωπολογικής ποιότητας στις σχέσεις ανθρώπων και ζώων. Ενώ στον σύγχρονο κόσμο, οι νησίδες ποιότητας στις σχέσεις ανθρώπων και ζώων διευρύνονται, ταυτόχρονα διευρύνεται και η θηριώδης στάση του ανθρώπου, η οποία αποκτά περαιτέρω βιομηχανική και βιοτεχνολογική θηριώδη διάσταση απέναντι στα ζώα.

Είναι μια σχέση η οποία εκφράζει στο πιο μαζικό επίπεδο άγριο φουτουρισμό, και στο πιο μειονοτικό επίπεδο εκφράζει μια άλλη κουλτούρα από την συμπαθητική οικειότητα με τα ζώα μέχρι την ριζοσπαστική βαθιά οικολογία.

Δεν είναι όμως μόνο τα κατοικίδια ποιμενικά ζώα όπως οι σκύλοι ούτε μόνο τα κατοικίδια ζώα που είναι οικολογικοί ρυθμιστές όπως οι γάτες, ούτε μόνο τα ζώα εργασίας που είναι ταυτόχρονα και ποιμενικά (υπό την έννοια ότι συντροφεύουν τον άνθρωπο στα ταξίδια του τα ποιμενικά) όπως τα άλογα, είναι και οι ειδικές περιπτώσεις ζώων εργασίας, όπως τα βόδια και τα γαϊδούρια. Σημαντική επίσης είναι η σύμπραξη του ανθρώπινου και του ζωικού βασιλείου στις στρατιωτικές συγκρούσεις, που έχει πάρει πολλές μορφές. Κυρίαρχη σύμπραξη σε πολεμικές επιχειρήσεις υπήρξε με τα άλογα, τα σκυλιά όπως οι σκύλοι Τούου-Τούου αλλά και σε άλλες περιπτώσεις (πχ οι πολεμικοί ελέφαντες).

Οι ιδιαίτερες ανάγκες κάθε φορά τροποποιούνται, και είχαν χαρακτηριστικά διαφοροποίησης στην στάση του ανθρώπου απέναντι στα ζώα γύρω από το θέμα της διατροφής. Σε σχέση με την αντιμετώπιση των ζώων από τον άνθρωπο, μπορεί να πει κανείς ότι αυτό που σε ένα τόπο θεωρείται φυσιολογικό, σε ένα άλλο θεωρείται βαρβαρότητα. Τα ζώα είχαν αποκτήσει και ένα συμβολικό ηθικό χαρακτήρα όπως πχ. οι χοίροι. Συχνά αυτός ο συμβολικός χαρακτήρας αδικούσε τα ζώα και βασιζόταν σε στερεότυπα. Τώρα πια πρέπει να περάσουμε σε μια αναθεώρηση και σε ένα πλήρη αναστοχασμό της σχέσης μας με τα ζώα, αν θέλουμε να ανασυντάξουμε βαθιά και τις ανθρώπινες και τις οικολογικές σχέσεις μας, αν θέλουμε να ολοκληρωθούμε εσωτερικά.

Το εξελικτικό πρότυπο του παπαγάλου

Υπήρξαν δύο βασικά σενάρια στην ατομικοποίηση του ανθρώπου, και όχι μόνο, αλλά και στην διαδικασία αποσύνδεσής του από τον τροφικό φαύλο κύκλο.

Το πρώτο σενάριο είναι αυτό που λειτούργησε στην περίπτωση του ανθρώπου, όπου πρέπει να διαβλέψουμε και έναν εσωτερικό αναιρετικό παράγοντα στην δυναμική της αντίληψης αλλά δεν θα σταθούμε σε αυτό εδώ το σημείο τώρα γιατί δεν αφορά άμεσα τις σχέσεις του ανθρώπου με τα ζώα παρά μόνο εξελικτικά και υπερβατικά.

Το δεύτερο σενάριο βασίζεται στο πρότυπο που μας παρέχουν περιπτώσεις όπως αυτή του παπαγάλου, όπου χαρακτηρίζεται από μια

ολική αποσύνδεση από την ζωική τροφική αλυσίδα. Ο παπαγάλος, παρόλο τον ισχυρό του εξοπλισμό ως θηρευτή αποσύνδεσε τον θηρευτικό του χρόνο στις σχέσεις του με το περιβάλλον και αναπροσανατολίστηκε στην επικοινωνία, στην μίμηση και στην ομαδικότητα. Ίσως τελικά πρέπει να μιμηθούμε τον μιμητή παπαγάλο σε ένα ανώτερο επίπεδο, θέτοντάς τον ως πρότυπό μας σε μια πορεία εσωτερικής και περιβαλλοντικής ολοκλήρωσης της ανθρώπινης φύσης μας, ώστε να ολοκληρώσουμε την νόηση και την ηθική μας, την αξιακή προσέγγιση στο περιβάλλον και στον άλλο, που μπορεί να είναι και ο ίδιος ο άνθρωπος, ώστε να ολοκληρώσουμε την αυτοσυνειδησία μας απέναντι στην ζωή και το θάνατο, απέναντι στην ρυθμική διάρκεια του όντος στο ατομικό και στο συλλογικό επίπεδο. Αν οδηγηθούμε σε αυτό το πρότυπο αποδέσμευσης θα διαβλέψουμε ότι η μιμητική οικείωση είναι μια απελευθέρωση από την ιδιοκτησία όπως και η θέαση. Η μιμητικότητα και η θέαση λειτουργούν ως υπέρβαση της ιδιοκτησιακής ενόρμησης που έχει ένα τεράστιο χρονικό βάθος κληρονομικότητας στον άνθρωπο. Όπως ο παπαγάλος έχει προβεί σε μια εσωτερική αποδέσμευση από τον κολαστήριο κύκλο της πανίδας, έτσι και ο άνθρωπος μπορεί να οδηγηθεί σε μια βαθύτερη ευρύτερη αποδέσμευση απ' αυτό τον ανθρωπογενή φαύλο κύκλο.

Η ιστορία θα μας δείξει στο μέλλον αν μέσα από αυτή την εσωτερική αποδέσμευση των ειδών στο πρότυπο που προαναφέραμε μπορεί να προκύψει μια ολοκληρωμένη ατομικοποίηση. Για την ώρα αυτός που είναι ο εκφραστής της τόσο έντονης ατομικότητας είναι ο άνθρωπος με όλες τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις.

Η ανάπτυξη της ευδαιμονίας της αβλάβειας ως στοιχείο του ανθρώπινου ψυχισμού

Από τις καταβολές μας έχουμε δεχθεί ερεθίσματα μιας εσωτερικής, μιας αποσύνδεσης από το περιβάλλον, μιας ομαδικής ανάπτυξης και μιας τελετουργικής εναρμόνισης και οργανικοποίησης που έχει αναδειχθεί από την θηρευτική κίελας περίοδο μέχρι σήμερα σαν πολιτισμική έκφραση.

Σε αυτή την εξελικτική δυναμική είναι ο καιρός να ενσωματώσουμε την ευδαιμονία της αβλάβειας ως στοιχείο του ψυχισμού μας, τώρα

που καταγράφουμε την μεγαλύτερη κοινότητά μας απέναντι στο φαινόμενο του θανάτου αλλά και την συνέχεια της ζωής και την ψυχική της ποιότητα. Τώρα που καταγράφουμε την διαλεκτική σχέση της ζωής και του θανάτου πρέπει να παραιτηθούμε και από την ζωική μας πανουργία και να μεγεθύνουμε την ζωική μας χάρη και αθωότητα μαζί με την ανθρωπινότητα και την ψυχικότητά μας.

Είναι σήμερα η εποχή όπου το ταμπού του φόνου πρέπει να ολοκληρωθεί σε μια βαθιά πολιτισμική και συστημική κατάκτηση και να γενικευτεί οικολογικά χωρίς να προκαλεί πλέον ψυχολογικές στρεβλώσεις. Δυστυχώς, το μόνο που έχει ξεριζωθεί σε ένα σχεδόν ολικό βαθμό είναι ο κανιβαλισμός. Η αδιακρίσια και η φονικότητα παραμένουν ακόμη στο ανθρώπινο είδος και αναμένουν την γρήγορη εξάλειψή τους, πριν μας εξαλείψουν σε συνδυασμό με τις νέες τεχνολογίες και την βαρβαρική εποικιδομία πάνω στον πολιτισμό. Πράγματι σε αυτή την περίπτωση μπορεί να λεχθεί πως «ότι κρύβει μια βαρβαρότητα, τείνει να μας κατασπαράξει» όπως είχε πει ο Καρλάιλ.

Αυτή η πολιτισμική ολοκλήρωση πρέπει να γίνει τώρα πα που μπορούμε να προσεγγίσουμε πιο ενσυνείδητα το θάνατο ως όψη της ζωής και μπορούμε να ομαλοποιήσουμε τις σχέσεις μας μαζί του ψυχολογικά, φιλοσοφικά, θρησκευτικά και πολιτισμικά. Τώρα που μπορούμε να τον εξαφανίσουμε από τον ρόλο του στην ανθρώπινη εξουσία και τον ανθρώπινο ανταγωνισμό, και τώρα που αρχίζουμε και κατανοούμε προστατευτικά τους μικροβιολογικούς και βιοπαθολογικούς συντελεστές του θανάτου ως αιτιατού στην καθημερινή μας ζωή και στην διάρκεια της. Δεν μπορούμε να συνεχίσουμε άλλο με αυτές τις ασύμμετρες συνέχειες από το παρελθόν, καθώς σε επίπεδο θεσμικό και τεχνολογικό έχουν γίνει τεράστια βήματα ενώ σε επίπεδο πολιτισμικό και ψυχολογικό λίγα. Η συνέχεια μέσα από την συνήθεια, την επιθυμία και την ζωικότητα, εκδηλώνεται σαν μια ατέλεια και αμέλεια της νόησης και της ηθικής, όπως έχουμε πει και αλλού.

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗ
ΛΕΚΤΩΡΑΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ,
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΘΝ. & ΚΑΠΟΔ. ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ

**ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΤΡΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ:
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ**

Εάν κάποιος επιθυμεί να ασχοληθεί με το περιβάλλον και με τα ζητήματα που το αφορούν, έχει στη διάθεσή του πολλούς δρόμους. Μπορεί να το πράξει μέσω της Οικολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Πολιτικής επιστήμης, ακόμη και μέσω της ανάλυσης θρησκευτικών συστημάτων. Εμείς, από τη στιγμή που στην απόπειρά μας συμπεριλαμβάνουμε και την εξέταση αξιών, έχουμε επιλέξει να προσεγγίσουμε τα περιβαλλοντικά θέματα μέσα από τα δαιδαλώδη πολλές φορές, αλλά πάντοτε ενδιαφέροντα μονοπάτια της Ηθικής Φιλοσοφίας και, μάλιστα, της Εφαρμοσμένης. Ας αναφερθούμε, λοιπόν, ακροθιγώς σε κάποιες ιδιαιτερότητες των ατραπών αυτών, οι οποίες ενδιαφέρουν ιδιαίτερα την αναζήτησή μας.

Η ηθική φιλοσοφία, και τούτο σηματοδοτεί τη πρώτη της σημαντική διαφορά από τους άλλους κλάδους αυτής της επιστήμης, παρότι έχει την αφετηρία της στο θαυμάζειν, αδυνατεί να αφορμάται αποκλειστικά

και μόνο από αυτό. Και τούτο διότι η Ηθική είναι πρακτική φιλοσοφία, και οι πρακτικές ερωτήσεις αναφύονται κυρίως στα εύφορα εδάφη της ανάγκης. Αυτή ακριβώς, η ανάγκη δηλαδή, είναι και ο κινητήριος μοχλός της Ηθικής και δη, της Εφαρμοσμένης. Εάν η συγκυρία δεν το επιβάλλει ή, τουλάχιστον, δεν το επιτρέπει, είναι αδύνατον να αναδυθούν ηθικά ερωτήματα. Η κλωνοποίηση, για παράδειγμα, μπήκε στην ηθική συζήτηση από τη στιγμή που η βιοτεχνολογία επέτρεψε την επίτευξή της. Θα ήταν αδιανόητο να ασχοληθούμε ηθικώς με ένα ζήτημα που μόνο στη φαντασία μας θα μπορούσε να ανεβρεθεί. Μια τέτοια ενασχόληση θα μπορούσε να γίνει κατανοητή μόνο ως διανοητικό γύμνασμα, ως υπόθεση εργασίας.

Χρησιμοποιώντας ως βάση την παραδοχή αυτή, θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε, επαγωγικά, και σε μία δεύτερη. Ενώ για τον φιλόσοφο γενικώς είναι όχι μόνο συγγνωστή αλλά και απαιτητή η ενασχόλησή του με το παράδοξο και το ασύνητες, για εκείνον που υπηρετεί την Εφαρμοσμένη Ηθική είναι μάλλον ανεπίτρεπτο. Εάν υφίστανται δυσεπίλυτα και φλέγοντα κοινωνικά προβλήματα με ηθικές προεκτάσεις ή διαστάσεις – και πάντα υφίστανται τέτοια, ο ηθικός φιλόσοφος θα φάνταζε ιδιαίτερα άστοχος εάν αποφάσιζε να ασχοληθεί με τεχνητά ή φανταστικά προβλήματα. Θα πείτε, βέβαια, πως ο καθένας έχει το δικαίωμα να απασχολεί το πνεύμα του με ότι τον συγκινεί και τον ενδιαφέρει. Ε, θα λέγαμε πως στο σημείο αυτό ο ασχολούμενος με την Εφαρμοσμένη Ηθική δεν διαθέτει τα ίδια δικαιώματα με τους άλλους διανοητές.

Η τρίτη ουσιαστική διαφορά της Ηθικής από τους άλλους κλάδους της φιλοσοφίας έγκειται στους αποδέκτες της, στο κοινό στο οποίο απευθύνεται. Ενώ, δηλαδή, η Οντολογία ή η Μεταφυσική μπορούν να απευθύνονται αποκλειστικά και μόνο στα μέλη μιας ακαδημαϊκής κάστας η οποία και ενδιαφέρεται για τα αντίστοιχα ζητήματα, η Ηθική είναι από τη φύση της προορισμένη να απευθύνεται σε ευρύτερα κοινωνικά σύνολα. Και τούτο διότι, όπως προαναφέρθηκε, τα ερωτήματα που την απασχολούν είναι πρακτικής υφής, άρα στην πράξη πρέπει να δοκιμασθούν οι απαντήσεις που επιχειρεί να δώσει. Μια ακαδημαϊκή ηθική, περιορισμένη στα στενά πλαίσια του σπουδαστηρίου και

μακριά από την κοινωνία και τις ανάγκες της θα θύμιζε, ενδεχομένως, έργο τέχνης αποθηκευμένο σε σκοτεινό υπόγειο. Δεν θα έχανε, βέβαια, την καλλιτεχνική του αξία, απλώς δεν θα επιτελούσε το έργο του. Η ηθική, ιδίως η Εφαρμοσμένη, πρέπει, για να θεωρηθεί επιτυχημένη, να διεισδύσει στις κοινωνικές ομάδες στις οποίες απευθύνεται και να καταστεί βιωμένη, καθημερινή φιλοσοφία. Αυτός πρέπει να είναι κατ'εξοχήν ο στόχος του επιστήμονα που ασχολείται με ζητήματα όπως το περιβάλλον, η ευθανασία, η άμβλωση ή η επιχειρησιακή ηθική. Αν αναλογισθούμε με πόση ιλαρότητα θα αντιμετωπίζαμε τον ηθικό αυτό φιλόσοφο ο οποίος θα ισχυριζόταν πως διαμόρφωσε τις φιλοσοφικές του θέσεις με σκοπό αυτές να μην επιδράσουν διόλου στο κοινωνικό σύνολο ή, ακόμη, και να γίνουν αντικείμενο χλευασμού και θυμπίδας. Ένας τέτοιος στοχαστής θα ήταν απλώς άχρηστος, αν εξαιρέσουμε την ευθυμία που θα μας χάριζε.

Όλα αυτά που έως τώρα αναφέρθηκαν περιγράφουν το πλαίσιο κίνησης της Εφαρμοσμένης Ηθικής. Στόχος της είναι να απαντά σε υπαρκτές ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Υποχρέωσή της είναι να διακρίνει το σημαντικό από το δευτερεύον και να εστιάζει στο πρώτο, επιχειρώντας να δώσει επιστημονικές, δομημένες και λειτουργικές λύσεις.

Αν όλα τα παραπάνω μας βρίσκουν σύμφωνους, τότε δεν μπορούμε παρά να δεχτούμε πως υφίστανται όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε η Εφαρμοσμένη Ηθική να απασχοληθεί με τα περιβαλλοντικά θέματα. Είναι λογικώς αδύνατον να θεωρηθεί οποιοδήποτε άλλο ζήτημα πρακτικής υφής ουσιωδέστερο και σημαντικότερο από αυτό που περιγράφει η προϊούσα οικολογική καταστροφή. Η καταστροφή του περιβάλλοντος, απλώς, αίρει οποιοδήποτε άλλο πρακτικό – δηλαδή ηθικό – πρόβλημα, καθώς και την όποια πιθανότητα εμφάνισης τέτοιων¹. Με όλα αυτά, βεβαίως, κανείς δεν θα μπορούσε να εννοεί πως η ηθική μας σκέψη αστοχεί όταν ασχολείται με άλλα ζητήματα. Απλώς φαντάζει παράλογο να μην συμπεριλαμβάνουμε στην ηθική μας εξέταση τα ηθικά προβλήματα που ανακύπτουν κατά την αλληλεπίδρασή μας με τον περιβάλλοντα κόσμο.

¹ Murray Bookchin, «The Communalist Project», *Harbinger* 3 (1), σσ. 20-38.

Ο στόχος της Περιβαλλοντικής Ηθικής είναι προφανής: η διατήρηση, η διάσωση του περιβάλλοντος. Οποιαδήποτε άλλη στοχοθεσία θα ήταν λογικώς απαράδεκτη. Οι τρόποι, επίσης, είναι ιδιαίτερα συγκεκριμένοι. Η Ηθική γενικώς, όταν επιθυμεί να προστατεύσει κάτι, πρέπει να του προσδώσει κάποιας μορφής ηθική αξία². Οι επιλογές που διαθέτει είναι κατά παράδοσιν δύο: μπορεί να το περιβάλλει είτε με σχετική – χρηστική (instrumental), είτε με απόλυτη (intrinsic) αξία. Σχετική ηθική αξία αναγνωρίζουμε σε κάποιο ον – κατάσταση ή γεγονός – που το αντιλαμβανόμαστε ως μέσο προς την επίτευξη κάποιου άλλου σκοπού³. Απόλυτη ηθική αξία θεωρούμε πως έχουν εκείνα τα όντα – καταστάσεις ή γεγονότα – που συνιστούν σκοπούς καθ' εαυτά⁴. Επί παραδείγματι το μικρόφωνο που χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να απευθυνθεί στο κοινό του δεν έχει κάποιας μορφής ηθική αξία αφ' εαυτού, αλλά μόνο στον βαθμό που επιτρέπει στον ομιλητή να ακουστεί. Εάν δεν υπήρχε ο συγκεκριμένος ομιλητής – ή διόλου ομιλητές – το μικρόφωνο δεν θα είχε καμία αξία. Ο ίδιος ο ομιλητής, αντίθετα, ακόμη και όταν παύσει να ομιλεί, δεν απεκδύεται την ηθική αξία που του προσγράφουμε, αφού, ως ανθρώπινο ον, διατηρεί την όποια αξία αναγνωρίζουμε στα μέλη του είδους μας, αξία που είναι ανεξάρτητη από την χρησιμότητα που έχουν για εμάς σε μια δεδομένη χρονική στιγμή.

Η απόδοση σχετικής ηθικής αξίας στον περιβάλλοντα κόσμο οδηγεί σε αυτό που συνθηζούμε να αποκαλούμε ανθρωποκεντρική περιβαλλοντική ηθική, ενώ η αναγνώριση στο περιβάλλον απόλυτης αξίας δύναται να οδηγήσει είτε στην βιοκεντρική, είτε στην οικοκεντρική περιβαλλοντική ηθική.

Α'. Η ανθρωποκεντρική ηθική

Η ανθρωποκεντρική τάση στην περιβαλλοντική ηθική αποπειράται να προστατεύσει τον φυσικό κόσμο αναγνωρίζοντάς του σχετική

2 Holmes Rolston, «*Environmental Ethics: Values in and Duties to the Natural World*», στο H. Bormann και R. Kettler (επιμ.), *The broken circle: Ecology, Economics, Ethics*, Yale University Press, New Haven, 1999.

3 Clarence Irving Lewis, *An Analysis of Knowledge and Valuation*, Open Court Publishing, 1946, σ. 381 κ.ε..

4 George Edward Moore, *Ethics*, Oxford University Press, Oxford 1975, σ. 42.

ηθική αξία. Ο φυσικός κόσμος, δηλαδή, και τα όντα που τον συναπαρτίζουν, δεν διαθέτουν αξία καθ' εαυτά, αλλά διότι υποστηρίζουν ή επιτρέπουν την ύπαρξη του ανθρώπινου είδους, τα μέλη του οποίου είναι τα μόνα που χαρακτηρίζονται από απόλυτη ηθική αξία⁵. Το ανθρωποκεντρικό επιχείρημα τίθεται πάνω – κάτω ως εξής:

Α. Ότι είναι χρήσιμο και απαραίτητο για το είδος μας έχει ηθική αξία.

Β. Το περιβάλλον είναι χρήσιμο και απαραίτητο για το είδος μας.

Γ. Το περιβάλλον έχει ηθική αξία.

Όστόσο, η προσέγγιση αυτή δεν είναι διόλου απαλλαγμένη από δυσχέρειες ή και αβελτηρίες, πράγμα που θα επιχειρήσουμε να καταδείξουμε με τα επιχειρήματα που ακολουθούν⁶.

1. Το επιχείρημα του τεμαχισμένου σκύλου.

Ας υποθέσουμε πως με επισκέπτεστε στο σπίτι μου φέρνοντας μαζί σας το αγαπημένο σας σκυλάκι. Εγώ κάποια στιγμή καταφέρνω με κάποιον τρόπο να σας ακινητοποιήσω και, μπροστά στα μάτια σας, αρχίζω να βασανίζω το σκυλάκι σας, να το τεμαχίζω ζωντανό, επί παραδείγματι. Η πράξη μου αυτή είναι προφανώς αποκρουστική, ειδικής. Για ποιόν λόγο, όμως, πρέπει να απαξιωθεί ηθικώς; Κατά την ανθρωποκεντρική ηθική θεώρηση η πράξη μου δεν απαξιούται ηθικώς επειδή βλέπω τον ίδιο τον σκύλο, ο οποίος – αφ' εαυτού – δεν διαθέτει οποιαδήποτε ηθική αξία. Ο σκύλος διαθέτει ηθική αξία στον βαθμό κατά τον οποίο αποτελεί μέσο για την πραγματοποίηση κάποιου άλλου σκοπού, εν προκειμένω για την δική σας ευτυχία, αφού είναι ο δικός σας σκύλος, τον αγαπάτε και είστε συναισθηματικά εξαρτημένος σε κάποιον βαθμό από αυτόν. Η πράξη μου, λοιπόν, είναι ηθικώς επιλήψιμη διότι πλήττει εσάς, και όχι επειδή βλάπτεται ο άτυχος σκύλος.

Η αντίληψη αυτή δεν μπορεί παρά να μας ξενίζει. Όλοι μας έχουμε την πεποίθηση πως, γενικώς, είναι ηθικώς απαράδεκτο να βασανίζει κάποιος έναν αθώο σκύλο, είτε αυτός ανήκει σε κάποιον είτε όχι. Η

⁵ Aquinas T., *Summa Contra Gentiles*, μετ. V. J. Bourke, University of Notre Dame Press, Λοοδίνο 1975, III, 112.

⁶ Για εκτενέστερη διαπραγμάτευση της ανθρωποκεντρικής τάσης στην περιβαλλοντική ηθική βλ. Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, *Οικολογική Ηθική, Σάκουγας, Αθήνα – Κομοτηνή 2005*, σσ. 27-33.

ανθρωποκεντρική ηθική αντίληψη, όμως, δεν μπορεί να καταδικάσει τον βασανισμό ενός σκύλου, εάν αυτός δεν ανήκει σε κάποιον άνθρωπο. Ας υποθέσουμε, λοιπόν, πως αποφασίζετε να βασανίσετε έναν αδέσποτο σκύλο, ο οποίος δεν έχει αφέντη. Θα ήταν η πράξη σας ηθικώς ορθή; Είναι προφανές πως όχι, ωστόσο τους λόγους για τους οποίους η πράξη σας θα απαξιούταν ο ανθρωποκεντρισμός αδυνατεί να τους εντοπίσει. Ο Ιμμάνουελ Καντ επί του συγκεκριμένου θέματος υποστηρίζει πως ο βασανισμός ενός ζώου, ακόμη και εάν αυτό δεν ανήκει σε κάποιον άνθρωπο, αποτελεί πράξη ηθικώς απαράδεκτη, διότι μπορεί αυτή να λειτουργήσει ως παράδειγμα συμπεριφοράς έναντι άλλων ανθρώπων⁷. Με άλλα λόγια, κάποιος που βλέπει ένα ζώο να βασανίζεται, μπορεί ευκολότερα από κάποιον άλλον να μετέλθει αντίστοιχα μέσα εις βάρος κάποιου συνανθρώπου του. Η θέση του Καντ δεν είναι, με τη σειρά της, διόλου πειστική. Διότι, ακόμη και εάν υποθέσουμε πως κάποιος βασανίζει έναν αδέσποτο σκύλο στο υπόγειο του σπιτιού του, μακριά από τα βλέμματα των άλλων, η πράξη του αυτή διόλου δεν απεκδύεται την ηθική απαξία με την οποία ούτως ή άλλως την περιβάλλουμε. Ακόμη και στην περίπτωση αυτή, παρότι κανενός συνανθρώπου μας τα συμφέροντα δεν πλήττονται και ουδείς παραδειγματίζεται αρνητικά, συνεχίζουμε να πιστεύουμε πως η εν λόγω πράξη δεν θα έπρεπε να συμβεί και πως, άπαξ και συνέβη, οφείλουμε να την καταδικάσουμε απερίφραστα. Που ακριβώς βρίσκεται το σφάλμα στον ήπιο ανθρωποκεντρισμό του Καντ;

Ο άνθρωπος εκείνος που αποφασίζει να προβεί σε μια τέτοια πράξη, ακόμη και εάν δεν βλάπτει καθ' οιονδήποτε τρόπο κανέναν – παρά μόνο τον σκύλο, ο οποίος, όπως είδαμε, δεν διαθέτει αφ' εαυτού ηθική αξία – πράττει κάτι που θα μπορούσε να μην πράξει. Η επιλογή του είναι απολύτως ελεύθερη – ας υποθεθεί πως δεν οφείλεται σε κάποια ψυχική διαταραχή – και, ως εκ τούτου, οφείλει να λάβει κάποια ηθική τιμή. Δεν αποτελεί συμβάν, φυσικό ή άλλο, δηλαδή, γεγονός, που επέρχεται ερήμην ή και σε αντίθεση προς την θέληση του δρώντος υποκειμένου. Δεν είναι όπως ένας σεισμός, επί παραδείγματι,

⁷ Immanuel Kant, *Lectures on Ethics*, «Of duties to animals and spirits», Cambridge University Press, Cambridge 2001, σσ. 212-213.

που αδυνατεί να αξιολογηθεί. Αντίθετα, αποτελεί προσωπική ελεύθερη επιλογή, επιδεδιωγμένη πράξη. Και οι ανθρώπινες πράξεις είναι επιδεκτικές αξιολόγησης⁸. Η ανθρωποκεντρική ηθική, όμως, αντιμετώπιζει την συγκεκριμένη πράξη ως συμβάν, εκλαμβάνει κάτι που υπόκειται σε ηθική αξιολόγηση ως κάτι που είναι ηθικώς αδιάφορο⁹.

2. Το επιχείρημα του Μεγάλου Λοιμού.

Ένα ακόμη πρόβλημα της ανθρωποκεντρικής ηθικής θα μπορούσε να εντοπισθεί στην λειτουργία των όρων «χρήσιμο» και «απαραίτητο». Ορισμένως, έχουμε την τάση να εκλαμβάνουμε τους όρους αυτούς ως μόνιμες ποιότητες των όντων στα οποία τις αποδίδουμε, κάτι που πιστεύουμε πως ισχύει και για τις αρνήσεις τους, ήγουν τους όρους «επιβλαβές», «άχρηστο», «περιττό» κ.ο.κ. Θεωρούμε, επί παραδείγματι, πως για τον μέσο άνθρωπο είναι χρήσιμο ή ωφέλιμο να αθλείται, ενώ είναι επιβλαβές να καπνίζει. Και, πράγματι, κάτι τέτοιο φαίνεται να ισχύει σε απόλυτο βαθμό. Το πρόβλημα έγκειται στο ότι προεξοφλούμε πως κάτι τέτοιο θα συνεχίσει να συμβαίνει απαραίτητα και στο μέλλον. Παρότι είναι απολύτως εύλογο η άθληση πάντοτε να είναι ωφέλιμη και το κάπνισμα επιβλαβές, ωστόσο δεν είναι βέβαιο. Όταν λέμε πως κάτι είναι χρήσιμο ή άχρηστο, ωφέλιμο ή επιβλαβές, απαραίτητο ή περιττό, απλώς δηλώνουμε τον τρόπο με τον οποίον έχουμε παρατηρήσει πως λειτουργεί σε σχέση με εμάς έως την στιγμή που μιλάμε. Τίποτε, όμως, δεν μας διαβεβαιώνει πως η λειτουργία του θα συνεχίσει να είναι η ίδια και στο μέλλον. Με άλλα λόγια, τίποτα δεν είναι χρήσιμο ή απαραίτητο, έως ότου αποδειχθεί πως είναι και, αντίστροφα, κάθε τι που σήμερα θεωρείται άχρηστο ή επιβλαβές, στο μέλλον θα μπορούσε να αποδειχθεί πως είναι χρήσιμο και ωφέλιμο. Κατά τον Μεγάλο Λοιμό στο Λονδίνο το 1665, για παράδειγμα, θεωρήθηκε πως φορείς του ιού της πανώλης που εξολόθρευσε περίπου εκατό χιλιάδες ανθρώπους – περίπου το ένα πέμπτο

⁸ Βλ. Θεοδόση Πετρερίνη, *Ανθρωποί, Ζώα, Μηχανές, Καρδαμίτσα*, Αθήνα 1987, σσ. 13-14.
⁹ Κάτι αντίστοιχο επιχειρεί να αποδείξει ο Richard Routley με το περίφημο «επιχείρημα του τριβευταίου ανθρώπου». Βλ. Richard Routley, «Is There a Need for a New, an Environmental, Ethic?», *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy*, Varna 1973, σ. 207 κ.ε..

του πληθυσμού της πόλης – ήταν οι γάτες και οι σκύλοι. Για τον λόγο αυτό, κατ’ εντολή του Δημάρχου της πόλης, θανατώθηκαν περίπου σαράντα χιλιάδες σκύλοι και διακόσιες χιλιάδες γάτες¹⁰. Βλέπουμε, λοιπόν, πως η παρουσία των γατών και των σκύλων κατά την εποχή εκείνη θεωρήθηκε επιβλαβής. Σήμερα, ωστόσο, που γνωρίζουμε πως ο ιός της βουβωνικής πανώλης μεταδίδεται από το δάγκωμα ενός ψύλλου που μεταφέρεται από τα ποντίκια¹¹, θα θεωρούσαμε εξόχως απαραίτητη την παρουσία των γατών σε αντίστοιχη περίπτωση. Αυτό, όμως, δεν κατέστη σαφές παρά μόνο στις αρχές του 20ου αιώνα. Βλέπουμε, λοιπόν, πως τα επίθετα χρήσιμο ή απαραίτητο δεν είναι παρά ετυμολογίες, λειτουργούν, δηλαδή, ακριβώς όπως τα επίθετα αληθές και ψευδές, ως ποιότητες οι οποίες αναγνωρίζονται στα όντα a posteriori, μόνο αφού αποδειχθεί πως αυτά τις κατέχουν¹². Ωστόσο, όπως φαίνεται από το παράδειγμα που αναφέρθηκε προηγουμένως, το κάθε τι γύρω μας δυνητικά είναι χρήσιμο ή απαραίτητο, αφού στο μέλλον δεν αποκλείεται να αποδειχθεί τέτοιο. Παράλληλα, αυτό που σήμερα θεωρείται χρήσιμο, στο μέλλον μπορεί να αποδειχθεί πως είναι επιβλαβές. Το κάπνισμα, επί παραδείγματι, περί το πρώτο ήμισυ του παρελθόντος αιώνα εθεωρείτο πως έχει θετικές – ακόμη και θεραπευτικές – συνέπειες για την υγεία του ανθρώπου, αφού εικαζόταν πως μειώνει την αρτηριακή πίεση, καταπολεμά το άγχος κτλ. Ωστόσο, μόλις τρεις – τέσσερις δεκαετίες αργότερα, αποδείχθηκε πως είναι καταστροφικό για την υγεία. Δυνητικά, λοιπόν, το κάθε τι είναι χρήσιμο ή επιβλαβές, ούτως ώστε το επιχείρημα του ανθρωποκεντρισμού να μπορεί να διατυπωθεί ως εξής:

Α. Ό,τι είναι χρήσιμο και απαραίτητο για το είδος μας έχει ηθική αξία.

Β. Τα πάντα είναι (δυνητικά) χρήσιμα ή απαραίτητα για το είδος μας.

Γ. Τα πάντα διαθέτουν (δυνητικά) ηθική αξία.

Από αυτά που προηγουμένως είπαμε, βέβαια, είναι προφανές πως η δεύτερη προκειμένη θα μπορούσε να διατυπωθεί αποφαιτικά, με αποτέ-

10 Daniel Defoe, *A Journal of the Plague Year*, Penguin Classics, Λονδίνο 2003, σ. 118.
11 K. F. Meyer, «The natural history of plague and psittacosis», *Public Health Rep* 72 (8), 1957, σσ. 705–19.

12 Gilbert Ryle, *Dilemmas: The Tarnier Lectures*, Cambridge University Press, Cambridge 1954, σ. 20.

λεσμα και το συμπέρασμα να είναι το ακριβώς αντίθετο από το ανωτέρω. Είναι φανερό, λοιπόν, πως το εν λόγω επιχείρημα μπορεί να πείσει μόνο εκείνον ο οποίος είναι ήδη πεπεισμένος για την ορθότητά του.

3. Το επιχείρημα του κατά συρροήν δολοφόνου.

Εκτός αυτών, οι όροι χρήσιμο και απαραίτητο, οι οποίοι αποτελούν τον κεντρικό άξονα περί τον οποίο αναπτύσσεται το ανθρωποκεντρικό επιχείρημα, είναι κατ' εξοχήν υποκειμενικοί. Εσείς μπορεί να θεωρείτε κάτι χρήσιμο, και εγώ να το αντιλαμβάνομαι ως άχρηστο, ή, ακόμη, να πιστεύω πως είναι χρήσιμο το εντελώς αντίθετο από αυτό. Το κάπνισμα, επί παραδείγματι, στη σκέψη κάποιου ο οποίος δεν είναι καπνιστής, φαντάζει παντελώς άχρηστο, αφού αποτελεί επιβλαβή για την υγεία συνήθεια, και ως εκ τούτου κατά το μάλλον ή ήττον είναι για εκείνον εντελώς ακατανόητο το γεγονός πως κάποιος καπνίζει. Για τον καπνιστή, όμως, παρότι και ο ίδιος ενδέχεται να θεωρεί πως η χρήση του καπνού τον βλάπτει, το κάπνισμα είναι απαραίτητο, διότι είναι εξαρτημένος από αυτό. Εκτός αυτού, θα μπορούσε να ισχυρισθεί πως προτιμά να εκτίθεται στους κινδύνους της χρήσης του καπνού, διότι τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την επιλογή του αυτή για τον ίδιο είναι περισσότερα απαραίτητα από την διατήρηση της φυσικής του κατάστασης, ή από την διασφάλιση της υγείας του στο μέλλον. Επί της χρησιμότητας ή της αναγκαιότητας ενός όντος ή μίας κατάστασης δεν μπορεί να θεμελιωθεί ευσταθής ηθική, ακριβώς διότι οι όροι αυτοί περιγράφουν ποιότητες αφ' ενός υποκειμενικές, αφ' ετέρου ευμετάβλητες ως προς την ουσία τους.

Φαντασθείτε, επί παραδείγματι, πως κάποιος κατά συρροήν δολοφόνος επιλέγει ως θύματά του άλλους κατά συρροήν δολοφόνους. Αφού, λοιπόν, έχει σκοτώσει αρκετούς, συλλαμβάνεται και οδηγείται στο δικαστήριο. Εκεί ευθαρσώς ενώπιον των δικαστών και των ενόρκων δηλώνει πως προέβη στις πράξεις του ακριβώς επειδή θεώρησε πως η απαλλαγή της κοινωνίας από τους κατά συρροήν δολοφόνους είναι περισσότερο χρήσιμη ή απαραίτητη για το είδος μας από ό,τι είναι η αποχή από πράξεις βίας, ή η παραβίαση του νόμου περί ανθρωποκτονίας. Εάν οι δικαστές και οι ενόρκιοι υιοθετούσαν τα κριτήρια της χρησιμότητας και της αναγκαιότητας, θα ήταν ιδιαίτερα δύ-

σκολο να καταδικάσουν τον συγκεκριμένο κατηγορούμενο. Το μόνο που, ίσως, θα μπορούσαν να του προσάψουν, θα ήταν ή προπέτεια, η ανυπομονησία και η εσφαλμένη επιλογή στρατηγικών μέσων. Η ίδια η πράξη του, όμως, θα ήταν αδύνατον να καταδικασθεί καθ' εαυτήν.

Το ίδιο ακριβώς πρόβλημα θα αντιμετώπιζαν και οι δικαστές στις δίκες της Νυρεμβέργης, εάν οι υπόδικοι Ναζί εγκληματίες πολέμου ισχυρίζονταν πως η εξόντωση πέντε εκατομμυρίων Εβραίων στα κρεματόρια ήταν κατά τη γνώμη τους απαραίτητη για την διασφάλιση της καθαρότητας της Άριας φυλής, ή για την διατήρηση της συνοχής του Γερμανικού λαού, ή για κάποιον άλλον λόγο. Η δίκη τους, στην περίπτωση αυτή, θα εξελισσόταν σε μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα συζήτηση γύρω από τον βαθμό στον οποίο οι συγκεκριμένες θέσεις τους είναι ορθές ή ευσταθείς. Σε καμία περίπτωση, βέβαια, μια τέτοια συζήτηση δεν θα μπορούσε να καταλήξει στην ηθική απαξίωση του Ολοκαυτώματος, πόσο μάλλον στην καταδίκη των υπαιτίων.

4. Το επιχείρημα του Αμαζονίου.

Πέραν τούτων, η επίκληση των όρων χρήσιμο και απαραίτητο δεν μας λέει πώς να συμπεριφερθούμε σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, αδυναμία που, ούτως ή άλλως, αποτελεί την αχίλλειο πτέρνα του κανονιστικού ωφελιμισμού¹³. Με άλλα λόγια, μας αφήνει εκτεθειμένους όταν πρέπει να επιλέξουμε μεταξύ δύο καταστάσεων, οι οποίες είναι χρήσιμες – ή, ακόμη χειρότερα, εξίσου χρήσιμες. Η διάσωση των δασών του Αμαζονίου, ας πούμε, είναι παγκοίνως γνωστό πως είναι απαραίτητη για την διατήρηση της ζωής, αφού από αυτά προέρχονται οι μεγαλύτερες ποσότητες οξυγόνου. Για τους λαούς, ωστόσο, που ζουν στα πυκνά δάση του Αμαζονίου, η αποψίλωσή τους μπορεί να φαντάζει χρησιμότερη από την διατήρησή τους, αφού από την εκμετάλλευση των δασών αυτών εξαρτάται η ύπαρξή τους και η ευημερία τους. Η λίμνη της Στυμφαλίας, για να χρησιμοποιήσουμε ένα περισσότερο απτό παράδειγμα, μέχρι να αποξηρανθεί και να αποδοθεί ως καλλιεργήσιμη έκταση στους τοπικούς πληθυσμούς, διέθετε την χρηστική ηθική αξία που έχει οποιαδήποτε άλλη λίμνη. Κρίθηκε, ωστόσο,

¹³ Roger Trigg, «Moral Conflict», *Mind* 80 (317), 1971, σ. 43.

πως η αποξήρασή της ήταν περισσότερο χρήσιμη από την διατήρησή της¹⁴. Εάν στη συζήτηση που ενδεχομένως έλαβε χώρα προ της λήψης της απόφασης είχαν χρησιμοποιηθεί ηθικά και όχι πολιτικά επιχειρήματα, αναμφίβολα ακόμη θα συζητούσαν οι εμπλεκόμενοι σχετικά με αυτό που κατά τη γνώμη τους είναι περισσότερο χρήσιμο.

5. Το επιχείρημα του νεκρού.

Τέλος, δεν θα έπρεπε να διαφύγει της προσοχής μας η αντίληψη που ελλοχεύει στην αποφασική διατύπωση του επιχειρήματος επί του οποίου στηρίζεται η ανθρωποκεντρική προσέγγιση της περιβαλλοντικής ηθικής¹⁵. Συγκεκριμένα, ισχυριζόμενος κανείς πως «ό,τι είναι χρήσιμο και απαραίτητο για το είδος μας έχει ηθική αξία» υπονοεί πως «κάτι που δεν είναι χρήσιμο και απαραίτητο για το είδος μας δεν διαθέτει ηθική αξία». Αυτό, βεβαίως, δεν σημαίνει πως το άχρηστο ή το περιττό στο πλαίσιο του ανθρωποκεντρισμού απαξιούται, απλώς γίνεται αντιληπτό ως ηθικώς αδιάφορο, αφού μοναδική αιτία απόδοσης (σχετικής) ηθικής αξίας σε κάποιο ον είναι η χρησιμότητά του σε σχέση με το μοναδικό ον στο οποίο αναγνωρίζεται απόλυτη ηθική αξία, τον άνθρωπο. Τα δάση είναι χρήσιμα γιατί προσφέρουν στο είδος μας οξυγόνο, αισθητική απόλαυση, ξυλεία, καρπούς, συγκρατούν το νερό της βροχής κ.τ.λ. Ως εκ τούτου οφείλουμε να τα σεβόμεθα όχι καθ' εαυτά, αλλά επειδή υποστηρίζουν την ύπαρξη και την επιβίωση του είδους μας. Εάν, όμως, δεν λειτουργούσαν κατ' αυτόν τον τρόπο και δεν μας ήταν απαραίτητη η ύπαρξή τους, τα δάση θα ήταν ηθικώς αδιάφορα. Μήπως, όμως, η κοινωνική ηθική αναγνωρίζει ηθική αξία και σε όντα που διόλου χρήσιμα δεν είναι για την επιβίωση ή την ευημερία ενός εκάστου ημών ή, γενικώς, του είδους μας;

As εξετάσουμε την περίπτωση του νεκρού. Είναι βέβαιον πως ο νεκρός δεν έχει καμία – πρακτική, τουλάχιστον – χρησιμότητα για κανέναν ζωντανό, και πολύ περισσότερο για το είδος μας. Εξίσου βέβαιον είναι πως αναγνωρίζουμε στους νεκρούς ηθική αξία, εκ της οποίας απορρέουν οι ηθικές υποχρεώσεις των ζωντανών προς αυτούς. Θε-

14 *Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, «Περιβαλλοντική Ηθική και Σύγχρονη Ηθική Διανόηση», Σύγχρονα Ηθικά Προβλήματα, Έθνητρον, Καλαμάτα 2008, σ. 54.*

15 *Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, Περιβαλλοντική Ηθική: Ο Άρνε Νες και η Βαθιά Οικολογία, Σάκκουβας, Αθήνα – Κομοτηνή 2008, σσ. 74-75.*

ωρείται ηθικώς απαράδεκτο, επί παραδείγματι, να ασχημονεί κανείς επί ενός νεκρού, να τον διαπομπεύει, να χρησιμοποιεί το σώμα του με οποιονδήποτε τρόπο, να τον αφήνει άταφο¹⁶. Και όλα αυτά, παρότι σε τίποτε δεν θα έβλαπτε το κοινωνικό σύνολο κάποια από τις προαναφερθείσες συμπεριφορές. Θα μπορούσε, βέβαια, να ισχυρισθεί κανείς πως ο ίδιος ο νεκρός δεν διαθέτει ηθική αξία, άρα ούτε και εμείς ηθικές υποχρεώσεις έναντι αυτού, διαθέτουν, ωστόσο, ηθική αξία οι οικείοι του, και ως εκ τούτου οφείλουμε να απέχουμε από οποιαδήποτε πράξη θα «προσέβαλε» έναν νεκρό, διότι αυτή θα είχε αντίκτυπο στους οικείους του, έναντι των οποίων στην πραγματικότητα έχουμε ηθικές υποχρεώσεις, και όχι προς το άψυχο σαρκίο. Αυτό θα ίσχυε, εάν δεν απαξιώναμε εξίσου την ανοίκεια συμπεριφορά προς τους αγνώστους ταυτότητες νεκρούς, ή προς εκείνους που στερούνται πλήρως οικείων. Ωστόσο, η μη προσήκουσα συμπεριφορά ακόμη και προς αυτούς απαξιούται ηθικώς. Ως εκ τούτου, στους νεκρούς αναγνωρίζουμε κάποιας μορφής ηθική αξία και, αντίστοιχα, προσγράφουμε στους εαυτούς μας κάποιας μορφής ηθικές υποχρεώσεις, ανεξάρτητα από το γεγονός πως οι νεκροί ενδέχεται να μην είναι διόλου χρήσιμοι ή απαραίτητοι σε κανέναν από εμάς – και στο είδος μας γενικότερα.

Β'. Η βιοκεντρική ηθική

Τις εγγενείς αβελτηρίες του ανθρωποκεντρισμού επιχειρεί να υπερβεί η βιοκεντρική ηθική, η οποία στην ουσία της συνιστά δεοντοκρατική προσέγγιση¹⁷. Η βιοκεντρική περιβαλλοντική ηθική περιβάλλει με απόλυτη αξία την ιδιότητα της ζωής και μόνο¹⁸, και κατά το μάλλον ή ήττον στηρίζεται στο εξής επιχείρημα:

- A. Η ιδιότητα της ζωής χαρακτηρίζεται από απόλυτη ηθική αξία.
- B. Κάποια όντα κατέχουν την ιδιότητα της ζωής.

¹⁶ *Rendeln Dundes Alison*, «The rights of the dead: autopsies and corpse mismanagement in multicultural societies», *The South Atlantic Quarterly* 100 (4), 2001, σσ. 1006 – 1007.

¹⁷ *David Schmidtz*, «Are all species equal?», σε *David Schmidtz, Elizabeth Willott* (επιμ.), *Environmental Ethics: What Really Matters, What Really Works*, Oxford University Press, New York 2001, σ. 96.

¹⁸ *Kenneth Goodpaster*, «On Being Morally Considerable», *Journal of Philosophy* 75, 1978, σ. 310.

Γ. Τα όντα αυτά χαρακτηρίζονται από απόλυτη ηθική αξία.

Ωστόσο, τόσο η Α. προκείμενη όσο και η Β. είναι προβληματικές σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι περίπου αδύνατη η εξαγωγή του συγκεκριμένου συμπεράσματος. Συγκεκριμένα:

1. Η απόλυτη ηθική αξία της ζωής.

Σε ό,τι αφορά στην απόλυτη αξία που η βιοκεντρική ηθική αναγνωρίζει στο αγαθό της ζωής, δεν είναι λίγοι εκείνοι που παρατηρούν πως αυτή, κατά το μάλλον ή ήττον, συνιστά έννοια έντονα προβληματική, σε βαθμό τέτοιο, μάλιστα, ώστε να αποτελεί κενολογία που έχει επιβιώσει μόνο και μόνο επειδή δεν την έχουμε υποβάλει στη βάσανο της κριτικής. Είναι, πράγματι, γεγονός πως τα ηθικά πρόσωπα πολλές φορές, δια των επιλογών τους, δείχνουν να αντιλαμβάνονται τη ζωή όχι ως απόλυτο, αλλά ως σχετικό αγαθό, ως μέσο, δηλαδή, για την επίτευξη κάποιου άλλου σκοπού, ο οποίος θεωρείται υπέριχος της ζωής¹⁹. Η ελευθερία, η αξιοπρέπεια, η αυτονομία, ενίοτε τίθενται σε υψηλότερη σε σχέση με τη ζωή θέση στην αξιολογική κλίμακα των ηθικών προσώπων, τα οποία, τότε, δείχνουν εντυπωσιακή προθυμία να θυσιάσουν τη ζωή τους προς χάριν των προαναφερθεισών αξιών. Σε αυτό, βέβαια, θα μπορούσε κάποιος εύλογα να παρατηρήσει πως αυτή είναι η στάση των ηρώων και των μαρτύρων, και πως είναι τόσο ιδιαίτερη και σπάνια, ώστε θα ήταν αδύνατον επί' αυτής να θεμελιωθεί οποιοδήποτε ηθικό επιχείρημα με γενικευμένο κύρος. Εντούτοις, τα υπόλοιπα ηθικά όντα στο σύνολό τους στρέφουν το βλέμμα τους στους ήρωες και στους μάρτυρες με θαυμασμό, πράγμα που αποδεικνύει πως, τουλάχιστον, δεν τα ξενίζει η αντίληψή αυτών περί της ζωής ως αγαθού με σχετική αξία.

2. Ζωή αδιακρίτως φορέως;

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που ισχυρίζονται πως στο πλαίσιο του συγκεκριμένου επιχειρήματος ο όρος ζωή χρησιμοποιείται καταχρηστικά. Για την ακρίβεια, η χρήση του όρου συνιστά γενίκευση και μόνο κατ' αναλο-

¹⁹ T. G. Roupas, «The Value of Life», *Philosophy and Public Affairs* 7 (2), 1978, σσ. 163-164.

γίαν μπορεί να γίνει αποδεκτή²⁰. Και τούτο διότι η έννοια της ζωής δεν μπορεί να είναι η ίδια όταν η ιδιότητα αυτή αποδίδεται σε έναν άνθρωπο, φέρ' ειπείν, και σε ένα σκουλήκι ή ένα φίδι²¹. Το φίδι, συγκεκριμένα, δεν διαθέτει συνείδηση του εαυτού του μέσα στον χρόνο. Δεν έχει μνήμες του παρελθόντος του, δεν αντιλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο που ένας άνθρωπος το πράττει το παρόν του και, βεβαίως, δεν τρέφει προσδοκίες για το μέλλον του. Δεν διαθέτει, επίσης, κάποια συγκεκριμένη εικόνα του εαυτού του, εικόνα τέτοια ώστε να αντλεί από αυτήν ικανοποίηση, ή να νιώθει δυσαρέσκεια και να σκοπεύει να την αλλάξει. Θα μπορούσαμε να πούμε πως το φίδι απλώς επιβιώνει, ενώ ο άνθρωπος ζει. Για τον λόγο αυτό το οποιοδήποτε φίδι είναι υπό φυσιολογικές συνθήκες υποκατασπίσιμο, ενώ ο οποιοσδήποτε άνθρωπος είναι αναντικατάστατος. Αυτός ακριβώς είναι ο λόγος που θρηνούμε τον θάνατο ενός εφήβου περισσότερο από αυτόν ενός υπερήλικα, και καθόλου τον θάνατο ενός φιδιού. Ο θάνατος στερεί από τον έφηβο πολλές ευκαιρίες να ζήσει, από τον υπερήλικα πολύ λιγότερες, και από το φίδι καμία²². Το φίδι δεν θα μπορούσε να κάνει με τη ζωή του κάτι διαφορετικό από αυτό που έκανε έως τον θάνατό του. *Ceteris paribus* θα συνέχιζε να αντιδρά στα ερεθίσματα που το περιβάλλον του θα του προσέφερε ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που αντιδρούσε. Η ανθρώπινη ζωή, αντίθετα, σε κάθε της στιγμή αποτελεί ένα απειροσύνολο δυνατοτήτων, μια από τις οποίες είναι και η μη εκμετάλλευση καμίας από αυτές. Είναι, επομένως, προφανές πως όταν αναφερόμαστε στην απόλυτη αξία της ζωής γενικώς, προβαίνουμε σε μία αφαίρεση. Ως εκ τούτου, η πρώτη προκειμένη που δηλώνει πως «η ιδιότητα της ζωής χαρακτηρίζεται από απόλυτη ηθική αξία», διαθέτει τόση αξία, όση ακριβώς μια αφαίρεση μπορεί να έχει.

3. Η πηγή της υπεραγλιούστευσης.

Για να απαντήσουν στον προβληματισμό αυτό, πολλοί υπέρμαχοι της βιοκεντρικής ηθικής επικαλούνται την ποσοτική και μόνο δια-

20 Nicholas Agar, «Biocentrism and the Concept of Life», *Ethics* 108 (1), 1997, σσ. 147.

21 Nicolas Malebranche, *The Search after Truth: With Elucidations of The Search after Truth*, Cambridge University Press, 1997, σσ. 494-495.

22 Thomas Nagel, «Death», σε Peter Singer (επιμ.), *Applied Ethics*, Oxford University Press, 1986, σσ. 16-18.

φοροποίηση του είδους μας από αρκετά άλλα, αν όχι από όλα, θεωρώντας ασπίρικο τον εντοπισμό της όποιας ποιοτικής διαφοράς. Ο πίθηκος σκέπεται όπως εμείς, απλώς εμείς σκεπτόμαστε ταχύτερα και περισσότερο περίπλοκα. Αν υιοθετούσαμε, ωστόσο, τη συλλογιστική αυτή, θα περιπίπαμε στο σφάλμα της υπεραπλούστευσης (the nothing but fallacy)²³. Θα έπρεπε, δηλαδή, να αποδεχθούμε τη θέση πως ο άνθρωπος δεν είναι τίποτε περισσότερο από έναν άτριχο πίθηκο, ή πως η κοινωνία μας δεν είναι ποιοτικώς διάφορη της κοινωνίας των μελισσών, αλλά μόνο ποσοτικώς, αφού απλώς ενσωματώνει κάποιες επιπρόσθετες δυνατότητες και εμφανίζει μεγαλύτερη ποικιλία στις δομές και στις εκδηλώσεις της²⁴. Είναι όμως μια τέτοια αντίληψη ευσταθής; Όχι παραπάνω από οποιαδήποτε απλούστευση. Διότι από όποια σκοπιά και αν εξετάσει κανείς το ζήτημα, ο άνθρωπος είναι εντελώς διαφορετικό ον από τον πίθηκο, και οι ανθρώπινες κοινωνίες μορφώματα ποιοτικώς διάφορα των κοινωνιών των μελισσών. Οι ομοιότητες και οι αντιστοιχίες που προκύπτουν κατά τους παραλληλισμούς που γίνονται *arguendo* δεν μπορούν να οδηγήσουν σε ταυτίσεις, παρά μόνο εκβιαστικά. Η αντίληψη πως η διαφοροποίηση του ανθρώπου σε σχέση με τον πίθηκο δεν είναι παρά μόνο ποσοτική, η παραδοχή δηλαδή πως ο άνθρωπος δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά ένας εξελιγμένος πίθηκος, φαίνεται να αναβαθμίζει οντολογικά τον πίθηκο κατά τρόπο αφύσικο, ενώ παράλληλα υπεραπλουστευτικά υποβαθμίζει τον άνθρωπο²⁵. Η αλήθεια είναι πως η διαφοροποίηση ανάμεσα στα είδη – εκτός από ποσοτική – είναι κυρίως ποιοτική.

4. Σύγκρουση καθκόντων.

Η αντίληψη πως η ιδιότητα της ζωής είναι στην πραγματικότητα εκείνη που προσπορίζει απόλυτη ηθική αξία στους φορείς της, αδυνατεί να

23 Θεοδόσης Περγερίνης, «Η πλάνη του τίποτε περισσότερο από...», *Λεξικό της Φιλοσοφίας, Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα 2009.

24 Ενάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, *Οικολογική Ηθική, Σάκκουβας*, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σσ. 41-42.

25 Holmes Rolston, «*Environmental Ethics: Values in and Duties to the Natural World*», στο H. Bormann και R. Kettler (επίμ.), *The broken circle: Ecology, Economics, Ethics*, Yale University Press, New Haven, 1999.

μας υποδείξει συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς όταν δύο έμβια όντα, όπως πολύ συχνά γίνεται, απειλούν το ένα τη ζωή του άλλου. Στην περίπτωση αυτή έχουμε – στο πλαίσιο της βιοκεντρικής ηθικής – δυο απόλυτες αξίες που μάχονται με σκοπό η μία να εξαφανίσει την άλλη. Κατά τους αμύνητες της βιοκεντρικής αντίληψης, βέβαια, τα υπόλοιπα – πλην του ανθρώπου – έμβια όντα συμμετέχουν στο πλέγμα της ηθικής ερήμην. Διαθέτουν απόλυτη ηθική αξία καθ' εαυτά χωρίς τα ίδια να το γνωρίζουν. Απλώς τα μόνα επί της γης ηθικά πρόσωπα, εμείς οι άνθρωποι που δυνάμεθα να κατανοήσουμε το γεγονός αυτό, είμαστε υποχρεωμένοι να τους την αναγνωρίζουμε, χωρίς παράλληλα τα ίδια να υποχρεούνται να την αντιληφθούν. Υπό την έννοια αυτή, όταν ένα λιοντάρι κυνηγά μια αντιλόπη, οι άνθρωποι ενώπιον των οποίων εκτυλίσσεται η σκηνή δεν έχουν την ηθική υποχρέωση να παρέμβουν προς όφελος της αντιλόπης, άπαξ και τα δυο αυτά όντα μετέχουν ερήμην τους στο πλέγμα της ηθικής. Άλλωστε, η όποια ανθρώπινη παρέμβαση θα διέσωζε ενδεχομένως την ζωή της αντιλόπης, θα έθετε όμως σε κίνδυνο αυτή του λιονταριού, το οποίο έχει την αντιλόπη ως κύρια τροφή του. Αυτό που πράγματι οφείλουν τα ηθικά πρόσωπα να πράττουν δεν είναι να διασώζουν το εκάστοτε θήραμα, αλλά τα ίδια να μην χρησιμοποιούν άλλα έμβια όντα ως θηράματα, διότι στην περίπτωση αυτή παραβλέπουν την απόλυτη αξία που αυτά έχουν ως φορείς ζωής, και τα αντιμετωπίζουν ως μέσα προς την επίτευξη ιδίου οφέλους, άρα ως φορείς σχετικής αξίας. Η διασάφηση αυτή μας βγάζει, πράγματι, από μια δύσκολη θέση, αλλά μόνο πρόσκαιρα. Και τούτο διότι δεν μας υποδεικνύει τι οφείλουμε να πράξουμε όταν ένας άνθρωπος βρίσκεται στην θέση της αντιλόπης. Έχουμε στην περίπτωση αυτή το ηθικό δικαίωμα να διασώσουμε τον συνάνθρωπό μας, ιδίως εάν η παρέμβασή μας θέτει σε κίνδυνο τη ζωή του λιονταριού; Ο Paul Taylor επικαλείται σε περιπτώσεις όπως αυτές την αρχή της μη παρέμβασης (rule of noninterference)²⁶, την οποία ο Τομ Ρέιγκαν (την αποκαλεί αρχή της διατήρησης [rule of preservation] χωρίς, ωστόσο, να διαφοροποιείται

²⁶ Paul Taylor, *Respect of Nature: A theory of Environmental Ethics*, Princeton University Press, Princeton 1989, σσ. 175-176.

εννοιολογικός) θεωρεί ηθικό πρόσταγμα²⁷: απλά δεν πρέπει να κάνουμε απολύτως τίποτα. Ωστόσο, η αρχή αυτή έχει δεχθεί τόσο σκληρή κριτική, ώστε το αρχικό δίλημμα να παραμένει: εάν δεν έχουμε καν την επιλογή να επέχουμε, τότε οφείλουμε να πράξουμε κάτι. Τι, όμως; Τίνος όντος η ζωή θα πρέπει να διαφυλαχθεί, του συνανθρώπου μας ή του θηρίου; Και με βάση ποιο κριτήριο, άπαξ και, κατά την βιοκεντρική ηθική, αξιολογικός και οι δύο ιεραρχούνται ως ισότητες;

Γ'. Η οικοκεντρική ηθική²⁸

Η οικοκεντρική ηθική υιοθετεί μια περισσότερο ρηξικέλευθη προσέγγιση. Θεωρεί πως η οικόσφαιρα είναι εκείνη που διαθέτει απόλυτη ηθική αξία αφού, άλλωστε, τα μεμονωμένα όντα υφίστανται μόνον ως μέρη αυτής της οικόσφαιρας και όχι αυτόνομα, εν κενώ. Ως εκ τούτου:

Α. Το σύνολο της οικόσφαιρας διαθέτει απόλυτη ηθική αξία.

Β. Τα όντα που την συναπαρτίζουν αντλούν την όποια ηθική τους αξία από το σύνολο.

Γ. Η ηθική αξία των όντων είναι σχετική.

Οι θέσεις του οικοκεντρισμού έχουν, ωστόσο, επικριθεί ως αυθαίρετες και, άρα, αντιεπιστημονικές, ενώ, παράλληλα, τονίζεται πως οδηγούν σε ηθικό ολισμό²⁹ και σε οικολογικό φασισμό.

1. Αυθαирεσία.

Δεν μπορούμε παρά να επισημάνουμε πως η ηθική αξία – και η αξιολόγηση, γενικότερα – είναι συνυφασμένη με τον αξιολογητή αφού, άλλωστε, αδυνατεί να υφίσταται χωρίς αυτόν. Οι ηθικές αξίες αναδύονται μόνο στο πλαίσιο της σύμβασης που αποκαλούμε ηθική, η οποία έχει ισχύ μόνο στην οργανωμένη ανθρώπινη κοινωνία. Οι άνθρωποι μπορούν να αξιολογούν το περιβάλλον τους, το περιβάλλον, όμως,

²⁷ Tom Regan, «The nature and possibility of an environmental ethic», *Environmental Ethics* 3 (1), 1981, σσ. 31-32.

²⁸ Aldo Leopold, *A Sand County Almanac, and Sketches Here and There*, Oxford University Press, New York 1968, σσ. 224-225.

²⁹ Jenni Kathie, «Western Environmental Ethics: An Overview», *Journal of Chinese Philosophy* 32 (1), 2005, σ. 4.

δεν μπορεί να αξιολογήσει τίποτε: δεν έχει εναλλακτικές λύσεις και δεν μπορεί να επλέξει. Δεν μπορεί να αισθανθεί την αξία του, ή την αξία άλλων όντων. Υπό την έννοια αυτή η αξία εγκαταβιβεί μόνον στην ανθρώπινη συνείδηση. Ο άνθρωπος στην καλύτερη περίπτωση αντιμετωπίζει έναν κόσμο αποστερημένο από αξίες, αλλά δεκτικό αξιολόγησης. Πάντως, ούτως ή άλλως, ο άνθρωπος νους γεννά τις αξίες και τις αποδίδει στα όντα. Η όποια ηθική αξία αναγνωρίζουμε στη φύση μπορεί να υφίσταται μόνο ως απόρροια της διασκεπτικής δράσης του ηθικού προσώπου, και όχι ως αυθύπαρκτη, μόνιμη ποιότητα του φυσικού κόσμου, αλληλένδετη με την ύπαρξή του. Κατά συνέπεια η αξία αυτή δεν μπορεί να είναι απόλυτη, αφού δεν αποτελεί αναπαλλοτρίωτη ποιότητα του όντος στο οποίο προσγράφεται. Πριν από την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη, κανενός είδους αξία δεν ενοικούσε στη φύση. Ο άνθρωπος είναι ένα νέο σχετικά ον στην βιολογική ιστορία του πλανήτη, και η αξιολόγηση εμφανίστηκε μαζί του. Ο πρώτος άνθρωπος αντιμετώπισε ένα φυσικό περιβάλλον που λειτουργούσε άριστα, παρότι απουσίαζε παντελώς οποιασδήποτε μορφής αξία. Για τους λόγους αυτούς οι αξίες αποτελούν επιγένεση, και διόλου σύμφυτες δεν είναι με τα φυσικά όντα. Η βίωση δεν διαθέτει *per se*, εμείς της αποδίδουμε την όποια ηθική αξία.

2. Οικοφασισμός.

Σύμφωνα με την οπτική που η οικοκεντρική ηθική υιοθετεί, η βιοτική κοινότητα αποτελεί τον μοναδικό κάτοχο απόλυτης ηθικής αξίας. Η αξία των μερών που την συναπαρτίζουν δεν μπορεί παρά να είναι μόνον σχετική, και εξαρτάται άμεσα από τις επιπτώσεις της δράσης τους στην σταθερότητα, ακεραιότητα και ομορφιά της βιοτικής κοινότητας³⁰. Η θέση αυτή διατυπώθηκε από τον Aldo Leopold και υποστηρίχθηκε στην συνέχεια από τον J. Baird Callicott, ως μια προσπάθεια να ανατραπεί πλήρως η παραδοσιακή προσέγγιση του περιβάλλοντος κόσμου από την ηθική σκέψη. Στο πλαίσιο της απόπειρας αυτής απόλυτη αξία αναγνωρίζεται μόνο στην κοινότητα, ενώ ο άνθρωπος αντλεί την δική του (σχετική) ηθική αξία από τον τρόπο με τον οποίο

³⁰ Aldo Leopold, *A Sand County Almanac, and Sketches Here and There*, Oxford University Press, New York 1987, σ. 266.

προωθεί και εξυπηρετεί τα συμφέροντα της κοινότητας αυτής. Η θέση αυτή, βεβαίως, παρά τις αγαθές προθέσεις εκείνων που την υποστήριξαν και συνεχίζουν να την ασπάζονται, δημιουργεί περισσότερα προβλήματα από όσα επεδίωξε να επιλύσει. Εάν, επί παραδείγματι, αναγνωρίσουμε ηθική προτεραιότητα στην ευρύτερη κοινότητα – την οικόσφαιρα – και στα συμφέροντά της, τότε δικαιώνεται ηθικά η θυσία ενός ατόμου – ή και ενός είδους, ακόμη – προς χάριν των συμφερόντων της οικόσφαιρας. Σε έναν πλανήτη, κατά συνέπεια, ο οποίος μαστίζεται από τον ανθρωπινό υπερπληθυσμό που απειλεί συνολικά την οικόσφαιρα και κάθε είδος της ξεχωριστά, η εξολόθρευση ενός σημαντικού μέρους του ανθρωπίνου πληθυσμού θα μπορούσε να γίνει ανυληπτή ακόμη και ως ηθικό πρόσταγμα, ώστε να αφ’ ενός να διασωθεί και να ευημερήσει το είδος μας που ασφυκτιά, αφ’ ετέρου δε να ανακουφισθεί η βιοτική κοινότητα. Αντιλήψεις όπως η παραπάνω, όμως, αφήνουν ελεύθερο το πεδίο στην ανάπτυξη ενός ιδιότυπου μαλθουσιανικού φασισμού, και οδηγούν στη μισανθρωπία, καθώς το ηθικό σύστημα που απορρέει εξ αυτών δεν προστατεύει διόλου τα δικαιώματα του ατόμου.

Δ'. Τα δικαιώματα των ζώων

Σε ένα τοπίο ομιχλώδες και θολό όσο αυτό που μόλις περιγράψαμε, το κίνημα για τα δικαιώματα των ζώων αναζητά σταθερό έδαφος προκειμένου να θεμελιώσει τα επιχειρήματά του. Η ενασχόληση της φιλοσοφίας με το θέμα δεν είναι πρόσφατη, έχει ξεκινήσει εδώ και αιώνες.

Οι Πυθαγόρειοι, ασπάζόμενοι το γενικότερο περί μετεμψύχωσης δόγμα, πίστευαν πως στα ζώα ενοικεί αθάνατη ψυχή, η ίδια που μπορεί να ενοικεί και σε έναν άνθρωπο. Ως εκ τούτου, ο άνθρωπος θα έπρεπε να συμπεριφέρεται σε αυτά όπως και στους συνανθρώπους του, αποφεύγοντας να τα χρησιμοποιεί ακόμη και ως τροφή, εκτός από εκείνα που ήταν κατάλληλα για θυσία³¹. Οι φιλόσοφοι της Στοάς, αντίθετα, θεωρούσαν πως τα ζώα δεν δύνανται να έχουν δικαιώματα «επειδή εξ αιτίας της φύσης τους εξαιρούνται της κοινότητας των

³¹ H. Diels και W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker, Testimonia et fragmenta, τ. 1, c4:40, Weidmann, Βερολίνο 1951.*

έλλογων όντων»³². Αρκετούς αιώνες αργότερα, ο ιερός Αυγουστίνος, υπερασπιζόμενος την ορθή δόξα ενάντια στους Μανιχαίους, υποστηρίζει ακριβώς το ίδιο³³.

Σε ό,τι αφορά στη νεότερη φιλοσοφία, ο Baumgarten θεωρεί πως ο άνθρωπος έχει ηθικές υποχρεώσεις τόσο προς τα ζώα, όσο και προς το μη έμβιο περιβάλλον του³⁴, κάτι με το οποίο ο Kant διαφωνεί, ισχυριζόμενος πως ακριβώς επειδή τα ζώα στερούνται αυτοσυνειδησίας, αποτελούν απλώς μέσα προς την επίτευξη σκοπών και όχι σκοπούς καθ' εαυτούς, κατά συνέπεια οι θεωρούμενες υποχρεώσεις μας προς αυτά αποτελούν στην πραγματικότητα έμμεσες υποχρεώσεις μας προς την ανθρωπότητα³⁵. Η θέση αυτή του Kant βρίσκει κάθετα αντίθετους τους Schopenhauer³⁶ και Mill³⁷, οι οποίοι πιστεύουν πως η βαναυσότητα του ανθρώπου προς τα ζώα ενέχει καθ' εαυτήν ηθική απαξία, κάτι με το οποίο συντάσσεται στις μέρες μας και ο Hart³⁸. Οι Descartes και Malebranche, αντίθετα, θεωρούν πως τα ζώα αδυνατούν να αισθανθούν οτιδήποτε, κατά συνέπεια είναι αδύνατον η όποια στάση μας έναντι αυτών να λάβει ηθική απόχρωση, να χαρακτηριστεί, δηλαδή, σκληρή, βίαιη κτλ³⁹. Η εντύπωσή μας πως ενίοτε αισθάνονται πόνο, επί παραδείγματι, είναι εσφαλμένη, ισχυρίζεται ο Rouhault: ένα μουσικό όργανο όταν το χρησιμοποιούμε κάνει περισσότερο θόρυβο από ένα ζώο που κραυγάζει, ωστόσο δεν θεωρούμε πως έχει αισθήματα⁴⁰. Ο Hutcheson, αντίθετα, θεωρεί πως τα ζώα μπορούν

32 Max Pohlenz, *Die Stoa, Vandenhoeck & Ruprecht, Gottingen 1948*, σ. 137.

33 Augustine, *The Catholic and Manichaean Ways of Life*, μετ. D. A. και I. J. Gallagher, Washington 1966, XV:91 και XVII:102a, 105.

34 John Passmore, «The treatment of animals», *Journal of the History of Ideas* 36 (2), 1975, σσ. 201-202.

35 Immanuel Kant, *Lectures on Ethics*, «Of duties to animals and spirits», Cambridge University Press, Cambridge 2001, σσ. 212-213.

36 Arthur Schopenhauer, *On the Basis of Morality*, μετ. E. F. J. Payne, Hackett Pub Co., Indianapolis 1965, 2:8, σ. 96.

37 John Stuart Mill, *Principles of Political Economy*, Prometheus Books, New York 2004, II, σ. 534.

38 Herbert Lionel Adolphus Hart, «Legal and Moral Obligation», στο A. I. Melden (επιμ.), *Essays in Moral Philosophy*, University of Washington, 1966, σσ. 82-83.

39 Nicolas Malebranche, *The Search after Truth: With Elucidations of The Search after Truth*, Cambridge University Press, 1997, σσ. 494-495.

40 Jacques Rouhault, *Entretiens sur la philosophie, Michel le Petit, Gand 1671*, II, 157.

να διακρίνονται από – τουλάχιστον, στοιχειώδη – ηθική αρετή, αυτήν που μπορούν να διαθέτουν και τα παιδιά⁴¹. Την πεποίθησή του ασπάζεται ο επιφανέστερος των μαθητών του, ο David Hume. Αυτός θεωρεί πως, τόσο απέναντι στα ζώα, όσο και στις γυναίκες αλλά και στους πρωτόγονους ανθρώπους – παρότι η φύση τους δεν τους επιτρέπει να συμμετέχουν ισότιμα στο σύστημα της ηθικής – η συμπεριφορά μας πρέπει «να συνάδει με τους νόμους του ανθρωπισμού, που επιβάλλουν την ευγενική μεταχείριση αυτών των πλασμάτων»⁴². Ο Bentham, προχωρώντας περισσότερο, αναγνωρίζει στα ζώα δικαιώματα στηριζόμενος στο γεγονός πως μπορούν να αισθανθούν πόνο. «Το ερώτημα δεν είναι», γράφει, «εάν μπορούν να συλλογισθούν ή εάν μπορούν να μιλήσουν, αλλά εάν μπορούν να υποφέρουν»⁴³.

Οι παραπάνω είναι μερικές μόνο – οι πλέον χαρακτηριστικές, ίσως – από τις θέσεις που οι φιλόσοφοι κατά καιρούς έχει υιοθετήσει έναντι των ζώων, του ηθικού τους status και των όποιων ηθικών τους δικαιωμάτων. Επιτρέψτε μου να προσθέσω σε όλα αυτά μια σκέψη.

Θεωρώ πως η φράση «δικαιώματα των ζώων» εμπερικλείει αυτό που η φιλοσοφική ορολογία ενίοτε χαρακτηρίζει ως αντίφαση εν τοις όροις. Πιστεύω, δηλαδή, πως η προσπάθεια αναγνώρισης δικαιωμάτων στα ζώα δεν μπορεί να στεφθεί από επιτυχία παρά μόνο εάν επέλθει μια σημαντική μεταβολή στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον όρο δικαίωμα. Συγκεκριμένα, το οποιοδήποτε δικαίωμα μπορεί να απορρέει είτε από τον νόμο είτε από την ηθική. Η προσπάθεια αναγνώρισης νομικών δικαιωμάτων στα ζώα είναι, προφανώς, εντελώς άστοχη, οπότε οφείλουμε να εστιάσουμε αποκλειστικά και μόνο στα ηθικά δικαιώματα που αυτά μπορεί να διαθέτουν. Πολλοί θεωρούν πως τα ζώα έχουν δικαίωμα στη ζωή ακριβώς επειδή είναι έμβια. Τίποτα δεν θα μπορούσε να είναι περισσότερο εσφαλμένο. Το γεγονός πως κάτι είναι ζωντανό δεν συνιστά επαρκή λόγο ώστε να

41 Francis Hutcheson, *An Inquiry into the Original of our Ideas of Beauty and Virtue*, Liberty Fund Inc., New York 2008, *Treatise II*, 7:3.

42 David Hume, *Enquiry concerning the Principles of Morals*, Clarendon Press, Oxford 1994, III: 145,152.

43 Jeremy Bentham, *Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, XVII, IV, Basil Blackwell, Oxford 1948.

θεωρήσουμε πως πρέπει να συνεχίσει να ζει. Ο υιός HIV, επί παραδείγματι, συνιστά ζώσα ύπαρξη, ωστόσο δεν του αναγνωρίζουμε το δικαίωμα στη ζωή, αντίθετα κάνουμε ό,τι μπορούμε ώστε να τον εξαφανίσουμε. Το ίδιο συμβαίνει και με εκείνον που έχει επιτελέσει ειδεχθή εγκλήματα, τον οποίον ενίοτε καταδικάζουμε σε θάνατο. Το γεγονός, επίσης, πως ένα ον μπορεί να αισθανθεί πόνο, δεν συνιστά επαρκή λόγο ώστε να απέχουμε από πράξεις που θα του προκαλέσουν οδύνη. Μπορεί, για παράδειγμα, να πρέπει να τραυματίσουμε ένα ζώο για να γλιτώσουμε έναν συνάνθρωπό μας από τα νύχια του, ή να είμαστε αναγκασμένοι να το σκοτώσουμε για να τραφούμε, εάν δεν υπάρχει άλλη εύκαιρη πηγή τροφής για εμάς. Αυτό που θέλω να πω είναι πως δεν μπορούμε να καταδικάσουμε την πρόκληση οδύνης στα ζώα γενικώς και αδιακρίτως. Αυτό που θα μπορούσαμε αν απαξιώσουμε, ενδεχομένως, είναι η πρόκληση άσκοπης οδύνης. Γενικώς, είναι ατελέσφορο και απλουστευτικό να βλέπουμε τι συμβαίνει γύρω μας, και στη συνέχεια να συνάγουμε από την παρατήρησή μας αυτή ηθικά προτάγματα που προωθούν την διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης. Δεν κάνουμε, στην περίπτωση αυτή, τίποτε περισσότερο από το να περιπίνουμε στην περίφημη φυσιοκρατική πλάνη.

Πέραν τούτων, ο όρος ηθικό δικαίωμα αποτελεί την συνιστώσα ορισμένων παραμέτρων, τις οποίες δεν πρέπει να παραβλέπουμε. Κατ' αρχάς ο όρος αυτός έχει νόημα μόνο στο πλαίσιο της ηθικής, η οποία αποτελεί σύμβαση που αφορά αποκλειστικά και μόνο σε ηθικά πρόσωπα. Τα ζώα, ωστόσο, δεν αποτελούν ηθικά πρόσωπα, ως εκ τούτου δεν μπορούν να μετέχουν στην εν λόγω σύμβαση. Εκτός αυτού, στην ουσία του όρου δικαίωμα εμπεριέχεται η συνάδειά του με την φύση του όντος στο οποίο το δικαίωμα αυτό αναγνωρίζεται, καθώς και η δυνατότητα του όντος αυτού να αποποιηθεί το εν λόγω δικαίωμα. Τυτέστιν, το ον πρέπει να μπορεί να συνειδητοποιήσει και να ασκήσει το δικαίωμα αυτό, αλλά, παράλληλα, να διαθέτει την δυνατότητα να μην το πράξει. Τα ζώα, ωστόσο, φαίνεται πως αδυνατούν να συνειδητοποιήσουν τα όποια δικαιώματα είμαστε έτοιμοι να τους αναγνωρίσουμε. Ένα ιγκουάνα, επί παραδείγματι, απλώς ζει, χωρίς να συνειδητοποιεί πως, όσο ζει, ασκεί ένα αναφαίρετο δικαίωμά του. Ενδέχεται να μην

συνειδητοποιεί καν ότι ζει ως τον με συγκεκριμένη ταυτότητα μέσα στον χρόνο. Και, βέβαια, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αποποιηθεί το όποιο δικαίωμά του στη ζωή.

Με όλα τα παραπάνω θέλω να πω πως, όταν κάνουμε λόγο για δικαιώματα των ζώων, αυτό που στην πραγματικότητα λέμε είναι πως εμείς θα έπρεπε να συμπεριφερόμαστε κατ' αυτόν τον τρόπο στα ζώα και όχι κατά τον τάδε. Πιο συγκεκριμένα, όταν μιλάμε για το δικαίωμα στη ζωή που έχει μια αρκούδα, ή για το δικαίωμα ενός δελφινιού στο φυσικό του περιβάλλον, ουσιαστικά λέμε πως οι ίδιοι έχουμε την υποχρέωση να προστατεύσουμε ή, έστω, να μην θίξουμε την ζωή της αρκούδας, και να διατηρήσουμε αναλλοίωτο το φυσικό περιβάλλον του δελφινιού, το οποίο του είναι τόσο απαραίτητο για την επιβίωσή του. Πιστεύω πως η συζήτηση για τα ηθικά δικαιώματα των ζώων θα μπορούσε να αντικατασταθεί από μια αντίστοιχη για τις ηθικές υποχρεώσεις που εμείς οι άνθρωποι ενδέχεται να έχουμε έναντι αυτών. Τα ζώα, κατά τη γνώμη πολλών, την οποία και ο ίδιος ασπάζομαι, μπορεί να μην διαθέτουν ηθικά δικαιώματα. Ο άνθρωπος, ωστόσο, ως το μόνο επί της γης ηθικό ον, θα μπορούσε να διαθέτει ηθικές υποχρεώσεις έναντι των ζώων.

Βιβλιογραφία

1. Agar Nicholas, «Biocentrism and the Concept of Life», *Ethics* 108 (1), 1997.
2. Aquinas, T., *Summa Contra Gentiles*, μετ. V. J. Bourke, University of Notre Dame Press, Λονδίνο 1975.
3. Augustine, *The Catholic and Manichaeon Ways of Life*, μετ. D. A. και I. J. Gallagher, Washington 1966.
4. Bentham Jeremy, *Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Basil Blackwell, Oxford 1948.
5. Bookchin Murray, «The Communalist Project», *Harbinger* 3 (1).

6. Defoe Daniel, A Journal of the Plague Year, Penguin Classics, Λονδίνο 2003.
7. Diels H. και W. Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker, Weidmann, Βερολίνο 1951.
8. Goodpaster Kenneth, «On Being Morally Considerable», Journal of Philosophy 75, 1978.
9. Hart Herbert Lionel Adolphus, «Legal and Moral Obligation», στο A. I. Melden (επιμ.), Essays in Moral Philosophy, University of Washington, 1966.
10. Hume David, Enquiry concerning the Principles of Morals, Clarendon Press, Oxford 1994.
11. Hutcheson Francis, An Inquiry into the Original of our Ideas of Beauty and Virtue, Liberty Fund Inc., New York 2008.
12. Jenni Kathie, “Western Environmental Ethics: An Overview”, Journal of Chinese Philosophy 32 (1).
13. Kant Immanuel, Lectures on Ethics, «Of duties to animals and spirits», Cambridge University Press, Cambridge 2001.
14. Leopold Aldo, A Sand County Almanac, and Sketches Here and There, Oxford University Press, New York 1987.
15. Lewis Clarence Irving, An Analysis of Knowledge and Valuation, Open Court Publishing, 1946.
16. Malebranche Nicolas, The Search after Truth: With Elucidations of the Search after Truth, Cambridge University Press, 1997.
17. Meyer K. F., «The natural history of plague and psittacosis», Public Health Rep 72 (8), 1957.
18. Mill John Stuart, Principles of Political Economy, Prometheus Books, New York 2004.
19. Moore George Edward, Ethics, Oxford University Press, Oxford 1975.
20. Nagel Thomas, «Death», σε Peter Singer (επιμ.), Applied Ethics, Oxford University Press, 1986.
21. Passmore John, «The treatment of animals», Journal of the History of Ideas 36 (2), 1975.
22. Πελεgrίνος Θεοδόσης, «Η πλάνη του τίποτε περισσότερο από...», Λεξικό της Φιλοσοφίας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009.
23. Πελεgrίνος Θεοδόσης, Άνθρωποι, Ζώα, Μηχανές, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1987.
24. Pohlenz Max, Die Stoa, Vandenhoeck & Ruprecht, Gottingen 1948.
25. Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, «Περιβαλλοντική Ηθική και Σύγχρονη Ηθική Διανόηση», στο Σύγχρονα Ηθικά Προβλήματα, Έλευτρον, Καλαμάτα 2008.
26. Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, Οικολογική Ηθική, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 2005.
27. Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, Περιβαλλοντική Ηθική: Ο Άρνε Νες και η Βαθιά Οικολογία, Σάκκουλας, Αθήνα 2008.

- 28.Regan Tom, «The nature and possibility of an environmental ethic», *Environmental Ethics* 3 (1), 1981.
- 29.Rendeln Dundes Alison, «The rights of the dead: autopsies and corpse mismanagement in multicultural societies», *The South Atlantic Quarterly* 100 (4), 2001.
- 30.Rolston Holmes, «Environmental Ethics: Values in and Duties to the Natural World», στο H. Bormann και R. Kettler (επιμ.), *The broken circle: Ecology, Economics, Ethics*, Yale University Press, New Haven, 1999.
- 31.Rouhault Jacques, *Entretiens sur la philosophie*, Michel le Petit, Gand 1671.
- 32.Roupas T. G., «The Value of Life», *Philosophy and Public Affairs* 7 (2), 1978.
- 33.Routley Richard, «Is There a Need for a New, an Environmental, Ethic?», *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy*, Varna 1973.
- 34.Ryle Gilbert, *Dilemmas: The Tarner Lectures*, Cambridge University Press, Cambridge 1954.
- 35.Schmidtz David, «Are all species equal?», σε David Schmidtz, Elizabeth Willott (επιμ.), *Environmental Ethics: What Really Matters, What Really Works*, Oxford University Press, New York 2001.
- 36.Schopenhauer Arthur, *On the Basis of Morality*, μετ. E. F. J. Payne, Hackett Pub Co., Indianapolis, 1965.
- 37.Taylor Paul, *Respect of Nature: A theory of Environmental Ethics*, Princeton University Press, Princeton 1989.
- 38.Trigg Roger, «Moral Conflict», *Mind* 80 (317), 1971.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΜ ΡΕΪΓΚΑΝ

ΑΠΟ ΤΗΝ

ΔΡ. ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ο Τόμας Χάουαρντ Ρέιγκαν γεννήθηκε το 1938 στο Pittsburgh, στην Pennsylvania των ΗΠΑ. Σπούδασε φιλοσοφία στο Thiel College και ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές και διδακτορικές του σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Virginia. Το 1978 αναγορεύεται σε τακτικό καθηγητή Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνας, ενώ από το 1966 ως το 1999 υπηρέτησε ως πρόεδρος Φιλοσοφίας και Θρησκείας του ίδιου πανεπιστημίου.

Κατά την τριακονταετή του θητεία ως καθηγητού, εμπήθη πολλές με βραβεία διδασκαλίας, εξέδωσε πολυάριθμα άρθρα και πάνω από είκοσι πραγματείες. Το βιβλίο του 'The Case for Animal Rights' θεωρήθηκε ήδη από την έκδοσή του, το 1983, ως σύγχρονο, κλασικό έργο. Άλλα διάσημα έργα του που αφορούν στην Περιβαλλοντική ηθική είναι η συλλογή δοκιμίων πάνω στα δικαιώματα των ζώων

www.solon.org.gr

και στην Περιβαλλοντική Ηθική που επιτιλίζεται: *All That Dwell Therein*: (1982) και *Animal Sacrifices: Religious Perspectives on the Use of Animals in Science* (1986). Κάποια από τα κυριότερα έργα του από το χώρο της ηθικής ευρύτερα, αφορούν στο έργο του σημαντικού Άγγλου φιλοσόφου G. E. Moore, κι εστάθησαν αφορμή για την αναβίωση του ενδιαφέροντος γύρω από αυτόν. Το βασικότερο είναι το: *Bloomsbury's Prophet: G. E. Moore and the Development of His Moral Philosophy*, καθώς και: *Moore: The Early Essays* (1987) και *G. E. Moore: The Elements of Ethics* (1991). Είναι συνιδρυτής και πρώην πρόεδρος της κοινότητας 'Moore'.

Έχει παρουσιάσει εκατοντάδες διαλέξεις ανά τον κόσμο, ενώ έχει λάβει διεθνή βραβεία για τη γραφή του σεναρίου και τη σκηνοθεσία ταινιών σχετικών με οικολογικά ζητήματα (για παράδειγμα το 1986 η ταινία «Είμαστε όλοι Νώε» έλαβε το αργυρό μετάλλιο στο διεθνές Φεστιβάλ της Νέας Υόρκης, ενώ το 1988 η ταινία «Φωνές που έχω ακούσει» κέρδισε το χρυσό μετάλλιο στο διεθνές Φεστιβάλ του Houston.). Ο Ρέιγκαν έχει διατελέσει μέλος της εκδοτικής επιτροπής διεθνούς κύρους περιοδικών, όπως: Ηθική, (Ethics) Το Αυστραλιανό Περιοδικό Επαγγελματικής και Εφαρμοσμένης Ηθικής, (The Australian Journal of Professional and Applied Ethics) Ηθική και Περιβάλλον (Ethics and the Environment). Επίσης, είναι μέλος ενός πλήθους επισήμων κοινοτήτων, όπως η Φιλοσοφική Κοινότητα Βόρειας Καρολίνας, η Κοινότητα για τη μελέτη της Ηθικής και των Ζώων, για την Ηθική και τις Αξίες στην Επιστήμη και την Τεχνολογία, και η Αμερικανική Φιλοσοφική Επιτροπή για την Ιατρική Ηθική.

Στο βαθμό που η ηθική φιλοσοφία του Ρέιγκαν δύναται να συνοψισθεί οχηματικά, θα μπορούσε κανείς να απομονώσει τα ακόλουθα κεντρικά σημεία:

Η ηθική του σκέψη εκτυλίσσεται γύρω από την έννοια των δικαιωμάτων, καθώς, διεξερχόμενος ωφελιμιστικές και συμβολαιοκεντρι-

κές ηθικές θεωρίες, διαπιστώνει ότι οι θεωρίες δικαιωμάτων αφενός αποφεύγουν τα προβλήματα των ανταγωνιστικών θεωριών, αφετέρου παρέχουν πρόσφορο έδαφος για την πραγμάτευση του ηθικού μας χρέους απέναντι σε μη ανθρώπινα όντα. Εν αντιθέσει, λοιπόν, προς την καντιανή παράδοση, η εφαρμογή των ηθικών δικαιωμάτων δεν περιορίζονται στα έλλογα όντα, όπως είναι ο άνθρωπος, αφού, ούτως ή άλλως, θεωρούμε φορείς δικαιωμάτων τα βρέφη και τους διανοητικά ή και ψυχικά ασθενείς. Το κοινό γνώρισμα όλων των όντων που έχουν δικαιώματα είναι το γεγονός ότι καθένα είναι φορέας ζωής που έχει αξία για το ίδιο, διαθέτει πεποιθήσεις και επιθυμίες, οσοδήποτε στοιχειώδεις, επιδιώκει την εκπλήρωσή τους και μπορεί να βιώσει πόνο και χαρά. Εν συμπονοία, τώρα, με την καντιανή παράδοση, κάθε «υποκείμενο ζωής», όπως διατυπώνεται ο όρος από τον Ρέιγκαν, φέρει το κεφαλαιώδες δικαίωμα να μην αντιμετωπίζεται από άλλους ποτέ μόνον ως μέσον για την επίτευξη οιοδήποτε στόχων. Σύμφωνα με τον Ρέιγκαν, αυτό συνεπάγεται το χρέος να φερόμεθα με σεβασμό και να μην βλάπτουμε κανένα υποκείμενο ζωής, εκτός από τις περιπτώσεις που η προσβολή κάποιων δικαιωμάτων είναι αναπόφευκτη. Εν τιαούτη περίπτωση, η επιλογή μας θα καθοριστεί με γνώμονα τις δύο βασικές πρακτικές αρχές που προτείνει ο Ρέιγκαν: η πρώτη αρχή ονομάζεται *minimize overriding someone's rights* και προβλέπει ότι, σε περίπτωση που χρειάζεται αναπόδραστα να καταπατηθούν είτε τα δικαιώματα πολλών αθώων ανθρώπων, είτε αυτά λιγότερων, εξίσου αθώων ανθρώπων, και εφόσον κάθε ον χωριστά θα υποστεί ανάλογο πλήγμα, τότε θα πρέπει να επιλέξουμε την καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των λίγων. Η δεύτερη αρχή ονομάζεται *worse-off* (επί τω χείρω) και προβλέπει ότι, σε περίπτωση που έχουμε να διαλέξουμε ανάμεσα σε μέτρια βλάβη πολλών και σοβαρή βλάβη λίγων, θα πρέπει να επιλέξουμε την πρώτη λύση. Ανάλογα ισχύουν και στην περίπτωση που διακυβεύονται δικαιώματα ζώων. Το ενδιαφέρον παρουσιάζεται όταν πρέπει να επιλέξουμε ανάμεσα στην καταστρατήγηση δικαιωμάτων ανθρώπων, έναντι δικαιωμάτων ζώων. Ο Ρέιγκαν διατείνεται ότι ο θάνατος ενός ανθρώπου είναι μείζονος σημασίας έναντι

του θανάτου ενός ζώου, διότι ο πρώτος συνεπάγεται για το φορέα του απώλεια περισσότερων δυνατοτήτων από τις δυνατότητες που ενσκήπτουν για ένα ζώο, κατά τη διάρκεια του βίου του. Εν γένει, πάντως, καθώς τα ζώα είναι φορείς του ίδιου δικαιώματος σεβασμού της ζωής των από τους άλλους, είναι ηθικό χρέος μας να απαγορεύσουμε την εκτροπή ζώων που προορίζονται για τη διατροφή και την ένδυσή μας, το κυνήγι, τα πειράματα σε ζώα για ιατρικούς και, εν γένει επιστημονικούς σκοπούς.

Προφανώς ελλοχεύει δυσκολία στον υπολογισμό της συγκριτικής σοβαρότητας διαφορετικών ειδών βλάβης, πολλώ, δε, μάλλον, σε σύνθετες περιπτώσεις, όπως, για παράδειγμα, όταν τα δύο αντιπαραβαλλόμενα ενδεχόμενα περιλαμβάνουν Α βλάβη για Χ αριθμό ζώων έναντι Β βλάβης για Ψ αριθμό ανθρώπων. Αλλά και τηρουμένης σταθερής της μορφής της βλάβης, πόσες ζωές ζώων αντισταθμίζουν μια ανθρώπινη ζωή; Κι αν, μακροπρόθεσμα, η ανθρώπινη επιβίωση εξαρτάται από την ιατρική έρευνα και τον πειραματισμό σε ζώα; Ή μήπως αυτό συνιστά μια ατεκμηρίωτη φήμη και, στην πραγματικότητα, απέχει από την αλήθεια, οπότε πρόκειται για ψευδοπρόβλημα, δηλαδή ένα ζήτημα που δεν χρειάζεται να απασχολήσει τη φιλοσοφία; Όσον αφορά το λόγο, τώρα, για τον οποίον ο Ρέιγκαν διατείνεται ότι μια ανθρώπινη ζωή έχει μεγαλύτερη αξία από ό,τι ενός ζώου, τι ακριβώς μας εμποδίζει να επεκτείνουμε το συλλογισμό του και στα ανθρώπινα πράγματα, αναγνωρίζοντας ως ήσσονος αξίας τη ζωή ενός ανθρώπου με περιορισμένες δυνατότητες, πνευματικές, σωματικές, ψυχικές ή συγκυριακές, έναντι ενός προικισμένου από τη φύση και ευνοημένου από την τύχη; Μπορούμε δηλαδή, στα πλαίσια της θεωρίας του Ρέιγκαν να αποφύγουμε μια τελειοκρατική αντίληψη της δικαιοσύνης, ή πρέπει να οδηγηθούμε, προκειμένου να αποκλείσουμε αυτό το ενδεχόμενο, σε αξιωματικές παραδοχές σχετικά με την ισότητα σε αξία των ανθρωπίνων ζώων; Από την άλλη πλευρά, αυτές οι αδυναμίες αυστηρής αντιστοιχίσεως συγκεκριμένης αξίας ή απαξίας σε δεδομένη κατάσταση, ανάλογα τόσο με το είδος της βλάβης, όσο και με το πλήθος ή το

είδος των πληγέντων ατόμων, ίσως να μην αποτελεί ειδικό πρόβλημα της προσεγγίσεως του Ρέιγκαν, παρά να συνιστά αναπόφευκτη πρόκληση για κάθε ηθική θεωρία που θέλει να πραγματοποιηθεί σοβαρά και με συνέπεια τις αξιώσεις που προβάλλει ο σεβασμός της μη ανθρώπινης ζωής.

Βιβλιογραφία:

- Empty Cages: Facing the Challenge of Animal Rights, published by Rowman and Littlefield, Lanham, Maryland, (2004).
- Tom Regan. «Die Tierrechtsdebatte». Interdisziplinäre Arbeitsgemeinschaft Tierethik (Hrsg.). Tierrechte - Eine interdisziplinäre Herausforderung. Erlangen 2007.
- The Case for Animal Rights, University of California Press (1983, 1985, 2004)
- All That Dwell Therein: Essays on Animal Rights and Environmental Ethics (1982)
- Animal Sacrifices: Religious Perspectives on the Use of Animals in Science (1986)
- Defending Animal Rights, University of Illinois Press (2001).

www.solon.org.gr

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ
ΤΟΜ ΡΕΪΓΚΑΝ

**ΑΔΕΙΑ ΚΛΟΥΒΙΑ:
ΜΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΤΑ ΔΙΑΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ**

Ομιλία του Τομ Ρέιγκαν, επίτιμου καθηγητή Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Βόρειας Καρολίνας, βραβευμένου με το Mahatma Gandhi Award και προτεινόμενου για το βραβείο Pulitzer.

ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΜΕ ΤΗ ΓΑΤΑ

Η ομιλία μου θα βασιστεί στο πρόσφατο βιβλίο μου με τίτλο “Empty Cages” (Άδεια Κλουβιά) το οποίο ασχολείται με το ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων.

Ξεκινώντας την ομιλία μου, θα ήθελα να διαβάσω ένα απόσπασμα από τον πρόλογο του βιβλίου αυτού.

Πριν από μερικά χρόνια το Δίκτυο Home Box Office παρουσίασε ένα πρόγραμμα με τίτλο «Να Αγαπάς ή να Σκοτώνεις: Άνθρωπος εναντίον Ζώων». Το πρόγραμμα παρουσίαζε μια εντυπωσιακή και ταυτόχρονα ενοχλητική ιστορία για τον τρόπο με τον οποίο διαφορετικοί πολιτισμοί και κουλτούρες φέρονται διαφορετικά στα ίδια είδη ζώων. Ένα σημείο

του προγράμματος που σε έκανε να παγώνεις έδειχνε στους ακροατές τη διαδικασία ενός δείπνου σε ένα μικρό Κινέζικο χωριό.

Ξέρετε τον τρόπο με τον οποίο στα αμερικανικά εστιατόρια οι πελάτες καλούνται να διαλέξουν ανάμεσα σε ζωντανούς αστακούς και ψάρια... Και πως μετά την επιλογή τους, το ζώο θανατώνεται και ο σεφ του εστιατορίου μαγειρεύει το ζώο κάνοντας το γεύμα της επιλογής του.

Σε αυτό το κινέζικο εστιατόριο τα πράγματα είναι ακριβώς τα ίδια. Το μόνο που αλλάζει είναι το μενού, καθώς σε αυτό το εστιατόριο οι πελάτες καλούνται να διαλέξουν ανάμεσα σε σκύλους και γάτες.

Στην αρχή του βίντεο βλέπουμε τους πεινασμένους πελάτες να «επιθεωρούν» τους σκύλους και τις γάτες που είναι στριμωγμένα το ένα πάνω στο άλλο σε ξύλινα κλουβιά. Στη συνέχεια τους βλέπουμε να μιλούν μεταξύ τους και να επιλέγουν. Στο τέλος φαίνεται ο μάγειρας να κρατά μια σιδερένια λαβίδα με την οποία να τραβά μια άσπρη χνουδωτή γάτα από το κλουβί της και να την πηγαίνει στην κουζίνα. Η γάτα νιαουρίζει με μανία και βγάζει τα νύχια της, τη βαράει με ένα σιδερένιο μπαστούνι. Νιαουρίζοντας ακόμα πιο απελπισμένα η γάτα πέφτει αιφνίδια σε μία λεκάνη με ζεματιστό νερό στην οποία αφήνεται για περίπου δέκα δευτερόλεπτα. Ο μάγειρας έπειτα τη βγάζει από εκεί και καθώς είναι ακόμη ζωντανή την γδέρνει από το κεφάλι έως την ουρά χρησιμοποιώντας μία ταχύτατη τεχνική τραβήγματος (του δέρματος). Στην συνέχεια ρίχνει το τραυματισμένο (γδαρμένο) ζώο σε μία πέτρινη λεκάνη στην οποία καθώς η κάμερα πλησιάζει βλέπουμε τη γάτα να ανασαίνει αργά με αυξανόμενη δυσκολία με τα μάτια της να κλείνουν και τελικά να σταματάει να ανασαίνει – να πνίγεται. Όταν το γεύμα σερβίρεται οι πελάτες το απολαμβάνουν με την καρδιά τους, ευχαριστώντας και επαινώντας το μάγειρα.

Δεν έχω μείνει ποτέ τόσο άναυδος στη ζωή μου όσο όταν είδα το βίντεο αυτό. Έμεινα στην κυριολεξία άφωνος. Όπως οι περισσότεροι Αμερικάνοι ή Έλληνες, ήξερα βέβαια ότι κάποιοι άνθρωποι στην Κίνα, την Κορέα και άλλα κράτη τρώνε γάτες και σκύλους. Το βίντεο αυτό δεν μου έδειξε κάτι καινούριο για τις διατροφικές συνήθειες. Αυτό όμως που μου έδειξε και με σοκάρει ήταν η διαδικασία, ο τρόπος που γίνεται αυτό το πράγμα. Βλέποντας αυτό το απαίσιο σοκ και τον

πόνο στον οποίο υποβάλλεται η γάτα. Ένοιωσα μια δυσπιστία, έναν θυμό που μου ανέβηκε στο στήθος. Ήθελα να ουρλιάξω «Σταματήστε! Τι κάνετε; Σταματήστε!»

Θεωρώ ότι η αντίδρασή μου στην παρακολούθηση αυτού του βίντεο (που αποκαλώ «Επεισόδιο της γάτας») δεν διαφέρει από την αντίδραση που θα είχατε όλοι οι παρευρισκόμενοι σε αυτήν εδώ την αίθουσα παρακολουθώντας ένα αντίστοιχο επεισόδιο. Γιατί πιστεύω ότι μοιραζόμαστε από κοινού το αίσθημα της συμπόνιας... στη λογική ότι βλέποντας τι παθαίνει η γάτα, ο καθένας από εμάς θα ήθελε να παρέμβει, να αντιταχθεί σε αυτό που γίνεται, ο καθένας θα ήθελε να βοηθήσει, να δώσει τέλος σε αυτό στο οποίο υποβάλλεται η γάτα.

Μοιραζόμαστε λοιπόν αυτό το κοινό αίσθημα της συμπόνιας και αυτό που είναι σημαντικό να κατανοήσουμε είναι πως αυτή η λογική δεν απαντάται μόνο από τους Αμερικανούς ή μόνο από τους Έλληνες. Στην Κορέα και την Κίνα υπάρχουν άνθρωποι που διαμαρτύρονται για αυτό που συμβαίνει που βγαίνουν στους δρόμους για να διαδηλώσουν ενάντια σε αυτή την «παράδοση», αυτή την πρακτική να τρώνε γάτες και σκύλους, όπως δείχνει και το βίντεο. Αντιτάσσονται, παρεμβαίνουν, βοηθούν και θέλουν να σταματήσει αυτό το πράγμα που γίνεται.

Οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων –και θεωρώ τον εαυτό μου ως έναν από αυτούς– στεκόμαστε βέβαια ιδιαίτερα σε επεισόδια όπως σε αυτό το «Επεισόδιο της Γάτας» αν μπορώ να το αποκαλέσω έτσι. Υπάρχουν και άλλα πολλά πράγματα τα οποία γίνονται σε ζώα και στα οποία θέλουμε να αντιταχτούμε. Άλλα πράγματα τα οποία γίνονται σε ζώα και στα οποία θέλουμε να επέμβουμε, για τα οποία θέλουμε να βοηθήσουμε και τα οποία θέλουμε να σταματήσουμε. Να σταματήσουμε την εκμετάλλευσή τους.

Σαν υπερασπιστής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τουλάχιστον όπως εγώ αντιλαμβάνομαι αυτή την έννοια πιστεύω ότι ο ρόλος μας δεν είναι μεταρρυθμιστικός, να το κρατήσουμε δηλαδή απλά αυτό που συμβαίνει τώρα και να το βελτιώσουμε. Δεν προσπαθούμε δηλαδή να αλλάξουμε και να βελτιώσουμε τις ήδη υφιστάμενες τακτικές χρησιμοποίησης για παράδειγμα ζώων για εμποροπανηγύρεις και τσίρκο. Δρούμε για να καταργήσουμε, δρούμε για να σταματήσουμε τις διάφορες μορφές εκ-

μετάλλευσης και της κακοποίησης των ζώων από τον άνθρωπο. Το όλο ζήτημα είναι να σταματήσουν αυτό το πράγμα, αυτή την εκμετάλλευση.

Το ερώτημα όμως είναι ο τρόπος που θα το επιτύχουμε αυτό. Πως θα γίνει δηλαδή αυτό. Γνωρίζω και γνωρίζετε και εσείς ότι αποτελούμε τη μειοψηφία. Δεν είναι όλοι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων...

Υπάρχει μια πολύ έντονη αντίδραση στην αντίστοιχη δράση των υπερασπιστών των δικαιωμάτων των ζώων.

Είμαι σίγουρος ότι έχετε αναρωτηθεί πως θα ξεπεράσουμε αυτό το πρόβλημα. Δε νομίζω ότι υπάρχει μία συγκεκριμένη απάντηση στο πρόβλημα η οποία να αποτελεί πανάκεια. Ένας συγκεκριμένος τρόπος δηλαδή με τον οποίο πρέπει να γίνουν τα πράγματα προς την κατεύθυνση της υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ζώων. Πιστεύω ότι υπάρχουν τουλάχιστον τρεις διαφορετικές εξηγήσεις. Επιτρέψτε μου να τις μοιραστώ μαζί σας...

ΝΤΑΒΙΝΤΣΙΑΝΣ

Όσον αφορά λοιπόν τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων μία πιθανότητα είναι να ανήκουν στους λεγόμενους Νταβίντσιανς. Όλοι γνωρίζουμε τον Λεονάρντο Ντα Βίντσι για τους διάσημους πίνακες του, όπως τη Μόνα Λίζα και το Μυστικό Δείπνο. Αυτό όμως που οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν είναι ότι ο Λεονάρντο υπήρξε υπέρμαχος των δικαιωμάτων των ζώων. Δεν χρησιμοποιούσε βέβαια αυτή την ορολογία λόγω της εποχής και του διαστήματος στο οποίο έζησε, αλλά ήταν υπερασπιστής τους αν αναλογιστούμε την ευαισθησία την οποία είχε επιδείξει. Για παράδειγμα από πολύ νεαρή ηλικία είχε σταματήσει να τρώει κρέας όταν κατανόησε την προέλευση της ύπαρξής του. Και το ένοιωσε ακόμα καλύτερα καθώς μεγάλωνε... συνήθιζε να λέει ότι «μετατρέπετε το στομάχι σας σε έναν τάφο ζώων. Όταν τρώτε ζώα τι κάνετε; Τα θάβετε στο στομάχι σας, το μετατρέπετε σε έναν τάφο ζώων». Στην πραγματικότητα ο Λεονάρντο πήγε μακριά. Σταμάτησε να πίνει γάλα. Σταμάτησε επίσης να τρώει αβγά, επειδή και τα δύο προέρχονταν από ζώα.

Σταμάτησε να καταναλώνει οποιαδήποτε ζωική τροφή. Επί της ουσίας έγινε vegan. Και για αυτό είμαστε σίγουροι είναι απόλυτη αλή-

θεια αυτό για τον Λεονάρντο. Άλλη μια απόδειξη της ευαισθησίας του στο ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων είναι ότι όταν πήγαινε στην αγορά, στην οποία είχαν τα πηνά μέσα σε κλουβιά, τα αγόραζε και τα απελευθέρωνε.

Όχι μεγαλύτερα κλουβιά, αλλά άδεια κλουβιά για αυτά τα πηνά λοιπόν... Ο Λεονάρντο ήταν λοιπόν ένα παράδειγμα για το πώς κάποιιο έγιναν υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων. Το σημαντικό που πρέπει να αναλογιστούμε σχετικά με τους Νταβίντσιανς είναι ότι μοιάζουν να νοιώθουν μια φυσική συμπίνα και μια συναισθηματική ταύτιση και κατανόηση. Είναι κάτι για το οποίο δεν χρειάζεται να τους διδάξεις, το οποίο δε χρήζει αποδείξεων. Δεν πρόκειται δηλαδή να πουν «αν μπορείς να μου το αποδείξεις, τότε, ναι, θα βοηθήσω τα ζώα» ή... «δώσε μου ένα επιχείρημα προκειμένου να με πείσεις».

Όχι, δεν πρόκειται για κάτι το οποίο ανακαλύπτουν, είναι κάτι που θα λέγαμε ότι βρίσκεται στα γονιδιά τους.

Είναι κάτι το οποίο έφεραν στον κόσμο.

Η σύζυγός μου και εγώ στη διάρκεια της ζωής μας συναντήσαμε και γνωρίσαμε και άλλους ανθρώπους που ανήκουν στους Νταβίντσιανς. Είχαν αυτή την ευαισθησία στη ζωή τους... σαν παιδιά. Δε χρειαζόταν να τους τη διδάξεις, να τους τη μάθεις, την είχαν από φυσικού τους.

ΝΤΑΜΑΣΚΑΝΣ

Κάποιοι από εμάς τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία την οποία αποκαλώ «Νταμάσκανς». Ξέρουμε όλη την ιστορία της Βίβλου για τον Σαύλο που πάει στη Δαμασκό. Είχε κληθεί στη Δαμασκό από ανθρώπους που ήταν επικριτές του Χριστού.

Στη Δαμασκό οι άνθρωποι είχαν αρχίσει να ακούνε τη διδασκαλία του Ιησού. Έτσι οι επικριτές του θεώρησαν ότι έπρεπε να αναλάβουν δράση, να κάνουν κάτι για αυτό. Είπαν λοιπόν στον Σαύλο «έλα στη Δαμασκό εσύ που είσαι καλός ιεροκέρκας να διδάξεις και να μιλήσεις εναντίον του Ιησού ώστε να περιοριστεί η επιρροή της διδασκαλίας του».

Όπως όμως μας είναι και από τη Βίβλο γνωστό, ο Σαούλος στον δρόμο για τη Δαμασκό άρχισε να ακούει φωνές από τον Ουρανό, υπάρχουν και διάφορες καλλιτεχνικές αποτυπώσεις αυτής της ιστορίας.

Ο Σαούλος άρχισε λοιπόν να ακούει τις φωνές από τον Ουρανό να του λένε: «Σαύλε γιατί με εγκαταλείπεις, γιατί το κάνεις αυτό;» Ήταν η φωνή του Ιησού που ακουγόταν από τους Ουρανούς στο δρόμο του Σαύλου για τη Δαμασκό.

Ήταν κάτι βέβαια που είχε τρομερή επίδραση στον Σαύλο, ο οποίος με βάση αυτή την εμπειρία, από ένας από τους κυριότερους επικριτές του Ιησού, μετετράπη, στον Παύλο, έναν από τους μεγαλύτερους αποστόλους του Χριστού.

Οι Νταμάσκανς λοιπόν στο επίπεδο της υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ζώων καθώς προχωρά η ζωή τους στο χρόνο με έναν συγκεκριμένο τρόπο βρίσκονται κάποια στιγμή αντιμέτωποι με μια εμπειρία που αλλάζει ριζικά τη ζωή τους και τη διαφοροποιεί. Μια εμπειρία παρόμοια με αυτή του Σαύλου στη Δαμασκό κατά την οποία αναπτύσσουν μία νέα αίσθηση η οποία δεν αποτελεί κάποιο είδος απόδειξης. Πρόκειται για κάτι το οποίο τους συμβαίνει και το οποίο δεν ανακαλύπτουν.

Θα σας δώσω ένα παράδειγμα ανθρώπου που ανήκει σε αυτή την κατηγορία και τον οποίο συναντήσαμε όλα αυτά τα χρόνια στο ταξίδι μας αυτό για τα δικαιώματα των ζώων. Ο άνθρωπος αυτός ήταν από το Βερολίνο και ονομαζόταν Χάιντς. Ήταν νέο παιδί κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Όταν λοιπόν οι Σύμμαχοι βομβάρδιζαν την πόλη και ο πληθυσμός κατέφευγε στα καταφύγια και άκουγε τις σειρήνες και τους ήχους των βομβών για να καταλάβει πότε τελείωναν οι βομβαρδισμοί, οπότε θα ήταν και ασφαλείς για να βγουν από τα καταφύγια. Ο Χάιντς όταν ζούσε αυτή τη μεγάλης διάρκειας πολιορκία ήταν περίπου δέκα ετών. Άκουγε τον έντονο ήχο που κάνουν τα πέταλα των αλόγων όταν τρέχουν, τον ήχο που βγαίνει καθώς τρέχουν πάνω στο λιθόστρωτο δρόμο, από τον οποίο καταλάβαινες ότι τα άλογα έτρεχαν. Και καθώς στεκόταν έξω –μετά το τέλος των βομβαρδισμών, αυτό το δεκάχρονο παιδί έβλεπε ότι τα άλογα, που πριν απλώς άκουγε, είχαν πιάσει φωτιά από τις μύτες έως τις

φτέρνες τους. Ως αποτέλεσμα των βομβαρδισμών, προφανώς κάπου είχε διαρρεύσει βενζίνη ή πετρέλαιο η οποία είχε πιάσει φωτιά. Έτσι ένα φλεγόμενο άλογο έτρεχε με ταχύτητα προς την κατεύθυνση του δεκάχρονου Χάιντς. Την τελευταία στιγμή όμως και όπως ήταν έτοιμο το άλογο να πέσει πάνω του, άλλαξε κατεύθυνση και ο Χάιντς σώθηκε. Την ώρα που γινόταν αυτό ο Χάιντς παρατήρησε ότι το άλογο τον κοίταζε κατευθείαν στα μάτια... (Αυτό το βλέμμα) ήταν η εμπειρία που τον μεταμόρφωσε, που του άλλαξε την ζωή. Ήταν ένας νέος άνθρωπος. Από εκείνη την ημέρα η προσπάθειά του για να βοηθήσει τα ζώα έγινε για τον Χάιντς το νόημα της ζωής του.

Ο Χάιντς έλεγε ότι καθώς το άλογο πέραγε από μπροστά του ήταν σαν να του έλεγε «γιατί δεν κάνεις κάτι να με βοηθήσεις, τι έκανα και αξίζω να υποφέρω κάτι τέτοιο;»

Κάποιοι λοιπόν από τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων ανήκουν στους Νταμάσκανς, (είναι αυτοί που) μεταμορφώθηκαν.

Έτσι έχουμε μέχρι τώρα τους Νταβίντσιανς που γεννήθηκαν έτσι, και τους Νταμάσκανς που άλλαξαν αντίληψη στην πορεία.

Αν δείτε αυτή την εικόνα τι βλέπετε; (Τι βλέπετε σε αυτή την εικόνα;)

Μια βάση, έτσι δεν είναι; Αλλά μπορείτε να δείτε και δύο πρόσωπα, ουσιά;

Αυτό λοιπόν είναι η αλλαγή αντίληψης, η διαφοροποίηση της αντίληψης. Αρχικά βλέπεις μία βάση, αλλά μετά λες «μισό λεπτό-βλέπω και δύο πρόσωπα...» Αυτό συμβαίνει και στους Νταμάσκανς, μια αλλαγή στην αντίληψή τους, η οποία τους βάζει σε έναν νέο κόσμο, τους κάνει νέα πρόσωπα. Έτσι, αντί να βλέπουν τα άλλα ζώα ως κάτι που μπορεί να μετατραπεί σε φαγητό, τα θεωρούν πια ως κοινωνικές υπάρξεις (κοινωνικές οντότητες). Αντί να θεωρούν τα ζώα ως κάτι μετατρέψιμο σε ρούχα, οι Νταμάσκανς βλέπουν πια τα ζώα ως παράδειγμα στωικότητας. Για παράδειγμα οι αγελάδες στα λιβάδια; Τι μπορεί να θεωρηθεί περισσότερο στωικό από μία αγελάδα σε ένα λιβάδι. Αντί να βλέπουν τα ζώα ως κάτι που μπορεί να εκπαιδευτεί ώστε να μας διασκεδάσει, τα βλέπουν ως σοφές υπάρξεις στον κόσμο. Αντί να τα βλέπουν ως κάτι το οποίο πρέπει να νικήσουν τα βλέπουν ως οικογένειες οι οποίες πρέπει να προστατευθούν.

Και αντί να τα βλέπουν ως κάτι που θα μετατραπεί σε όργανο ή εργαλείο τα θεωρούν μια υπόδειγμα νοημοσύνης (ευφυΐας).

Με αυτούς και αμέτρητους άλλους παρόμοιους τρόπους οι Νταμάσκανς υπόκεινται σε μια αλλαγή αντίληψης που διαρκεί όσο το πετάρισμα του βλεφάρου, μια αλλαγή που επεκτείνεται σε όλο το φάσμα των σχέσεών μας με τα άλλα ζώα.

ΜΑΝΤΛΕΡΣ

Έτσι όπως είπαμε και αναλύσαμε έχουμε τους Νταβίντσιανς, τους Νταμάσκανς και μία τρίτη κατηγορία, τους οποίους αποκαλώ «Μάντλερ» (Μπερδεμένους).

Πρόκειται για τους ανθρώπους που δεν έχουν νοιώσει κάτι συνταρακτικό στη ζωή τους, αλλά αρχίζουν να μαθαίνουν τι συμβαίνει με τα ζώα στον κόσμο. Σαν ανθρώπους που έχουν έρθει σήμερα εδώ και βλέπουν τι συμβαίνει από αυτό το βίντεο, ή άλλους που έχουν ακούσει κάτι σχετικό και αρχίζουν να σκέφτονται.

Ένας Μάντλερ δεν προχωρά προς το ζήτημα γρήγορα αλλά με αργό ρυθμό. Βαδίζει προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση αλλά με αργά βήματα.

Δεν έχουν λοιπόν βιώσει την κρίσιμη στιγμή σαν τους Νταμάσκανς. Οι Μάντλερ δεν έχουν την αντίληψη των δικαιωμάτων των ζώων στα γονίδια τους, δεν έχουν βιώσει κάποια δραματική εμπειρία που θα μεταβάλλει αυτή την αντίληψη, Απλώς συνεχίζουν να πορεύονται μπερδεμένοι.

Τι συμβαίνει λοιπόν στους Μάντλερ (τους μπερδεμένους)...

Θα σας το εξηγήσω ως Μάντλερ που είμαι και εγώ, καθώς δεν ένοιωσα μία εμπειρία αντίστοιχη με αυτή των Νταμάσκανς, ούτε είχα κάποια γονίδια αντίστοιχα με αυτά των Νταβίντσιανς.

Ο Μάντλερ λοιπόν αρχίζει και σκέφτεται αυτή την κατάσταση που επικρατεί και επιπλέον να τη βιώνει ως εμπειρία. Για παράδειγμα κάποιος μπορεί να βλέπει κάποιες από τις φωτογραφίες που προβάλλονται εδώ σήμερα και να λέει «μα τι συμβαίνει εδώ πέρα;» Και από αυτή την ερώτηση και την απάντησή της οδηγείται σε μια άλλη σχετική ερώτηση. Αυτή η διαδικασία απαιτεί χρόνο. Απαιτεί χρόνο για να πουν οι Μάντλερ «αυτό δεν θα είναι το επόμενο γεύμα μου», «δεν

είναι αυτά τα ζώα αυτά από τα οποία θα προέλθουν τα νέα μου ρούχα» ή «αυτή δεν είναι μια αποδεκτή μορφή οικογενειακής διασκέδασης» ή «τα άγρια ζώα δεν υπάρχουν οπότε μπορούμε να τα σκοτώνουμε για να κάνουμε αθλητισμό» ότι «τα ζώα δεν πρέπει να υποβάλλονται σε πειράματα για την αντιμετώπιση ανθρωπίνων ασθενειών». Απαιτείται χρόνος για να φτάσουν οι Μάντλερ σε αυτή τη διαδικασία.

Ένα κοινό χαρακτηριστικό και των τριών κατηγοριών υπερασπιστών των δικαιωμάτων των ζώων, τόσο των Νταμάσκας, όσο και των Νταβίντοιας όσο και των Μάντλερ, είναι νομίζω πως όλοι πιστεύουν πως τα ζώα έχουν δικαιώματα. Αποτελεί τη βασική γραμμή, την πρόθεση την οποία όλοι επιθυμούν να επιβεβαιώσουν.

Η ερώτηση όμως παραμένει. Έχουν τα ζώα δικαιώματα;

Ένα δεδομένο που γνωρίζουμε σχετικά με αυτή την εξαιρετικά σημαντική ερώτηση είναι ότι δεν μπορούμε να πάρουμε απαντήσεις από τα μέσα ενημέρωσης ή από τις δημοσκοπήσεις ή από παραδόσεις και έθιμα τα οποία δεν έχουν εξεταστεί.

Για παράδειγμα μια δημοσκόπηση θα μπορούσε να ρωτάει πόσοι άνθρωποι πιστεύουν ότι τα ζώα έχουν δικαιώματα... Στις Ηνωμένες Πολιτείες, μόνο το 8% των ερωτηθέντων απάντησε ότι τα ζώα έχουν δικαιώματα. Βάσει λοιπόν αυτής της δημοσκόπησης αν θεωρήσουμε ότι αυτή είναι και η απάντηση στο ερώτημα, θα μπορούσε να πει κανείς ότι αφού το 92% των ανθρώπων πιστεύει ότι τα ζώα δεν έχουν δικαιώματα, όντως είναι. Αλλά αυτό θα συνέβαινε στη λογική ότι οι δημοσκοπήσεις θα διευθετούσαν και θα τακτοποιούσαν το ζήτημα. Το ζήτημα όμως δε διευθετείται από τις δημοσκοπήσεις. Το 92% των ερωτηθέντων όμως πιθανόν να κάνουν λάθος. Υπήρχε μια εποχή για παράδειγμα που ο κόσμος πίστευε ότι η γη είναι επίπεδη! Τότε όλοι έκαναν λάθος.

Έτσι δεν πρόκειται να βοηθηθούμε από τα μέσα ενημέρωσης, τις δημοσκοπήσεις ή από παραδόσεις και έθιμα τα οποία δεν έχουν εξεταστεί.

Ο μόνος τρόπος για την εύρεση μιας ολοκληρωμένης απάντησης στην ερώτηση για το αν τα ζώα έχουν δικαιώματα είναι η επίκληση της φιλοσοφίας και η ανεξάρτητη σκέψη.

Τι είναι όμως η επίκληση της φιλοσοφίας;

Επίκληση της φιλοσοφίας σημαίνει να σκεφτόμαστε για τους εαυτούς μας. Καμία άλλη αξία δεν μας δίνει αυτό το χάρισμα. Σκεφτείτε για τον εαυτό σας, μην ξεκινάτε με την προϋπόθεση ότι υπάρχουν ειδικοί. Είναι μια βαθυστόχαστη αλήθεια που ισχύει παντού, αλλά πρέπει εδώ να αναφέρω ειδικά την Αθήνα, τη γενέτειρα της φιλοσοφίας.

Πρέπει λοιπόν να σκεφτόμαστε για τους εαυτούς μας χρησιμοποιώντας τη λογική και να είμαστε αντικειμενικά πληροφορημένοι, να μην αγνοούμε τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συμπεριφέρονται στα ζώα. Επιπλέον δεν πρέπει να είμαστε υποκείμενοι ισχυρών συναισθηματισμών, να ελευθερωθούμε από τις προκαταλήψεις. Αυτό χρειάζεται πριν προχωρήσουμε προς την απάντηση του ερωτήματος αν τα ζώα έχουν δικαιώματα.

Ο σκοπός των επομημάτων μας σήμερα και ο λόγος που βρίσκομαι εδώ με τη σύζυγό μου Νάνσι είναι να διευρύνω προς τον καθένα αυτήν την επίκληση της φιλοσοφίας. Να σκεφτόμαστε για τον εαυτό μας χρησιμοποιώντας τη λογική, όντας αντικειμενικά πληροφορημένοι και απελευθερώνοντας τον εαυτό μας από προκαταλήψεις, ώστε να φτάσουμε στην απάντηση του ερωτήματος αν τα ζώα τελικά έχουν δικαιώματα.

Για το ρόλο των δικαιωμάτων, τον τρόπο δηλαδή που λειτουργούν στο πλαίσιο της ηθικής μας σκέψης πιστεύω πως τα δικαιώματα προστατεύουν τα πιο σημαντικά αγαθά που έχουμε: τη ζωή μας, το σώμα μας και την ελευθερία μας. Αυτή είναι η λειτουργία τους και ο ρόλος τους, να προστατεύουν τη ζωή μας, το σώμα μας και την ελευθερία μας.

Τα δικαιώματα οριοθετούν την ελευθερία, είναι σαν αόρατα σήματα μη παραβίασης και μη καταπάτησης των δικαιωμάτων.

Τα δικά σας δικαιώματα οριοθετούν την δική μου ελευθερία με την έννοια ότι εγώ δεν μπορώ να κάνω συγκεκριμένα πράγματα σε εσάς. Αλλιώς παραβιάζω τα δικαιώματά σας. Δεν έχω το δικαίωμα, για κανένα λόγο, για παράδειγμα την δική μου ευχαρίστηση, να σας τραυματίσω. Το σώμα σας και η προστασία του έχουν κάποια δικαιώματα και είναι σεβαστά και η κοινωνία αυτό το αναγνωρίζει. Κατά τον ίδιο τρόπο και από την άλλη πλευρά, τα δικά μου δικαιώματα περιορίζουν τα δικά σας δικαιώματα.

Έτσι η εξέχουσα λειτουργία των δικαιωμάτων είναι ότι αυτά θέτουν περιορισμούς στην ελευθερία κάποιων άλλων, στην ελευθερία κάποιου άλλου.

Τα δικαιώματα έχουν προτεραιότητα. Έχουν το προβάδισμα έναντι άλλων ηθικών παραγόντων. Αποτελούν το «ατού» μας, αν μπορούσα να χρησιμοποιήσω αυτή την έκφραση, το βασικότερο χαρτί μας, στο «παιχνίδι της ηθικής». Κάποιοι από εσάς καταλαβαίνετε τι εννοώ με την έκφραση «ατού» αλλά θα σας δώσω ένα παράδειγμα για να γίνω περισσότερο ανιληπτός. Στο παιχνίδι μπριτζ για παράδειγμα ένα συγκεκριμένο χαρτί είναι το ατού μας. Εδώ πιο συγκεκριμένα ας υποθέσουμε ότι το ατού μας είναι το καρό. Ο πρώτος παίκτης ρίχνει ντάμα μπαστούνι, ο δεύτερος ρήγα μπαστούνι, ο τρίτος άσο μπαστούνι, και εγώ σαν τελευταίος παίκτης δεν έχω μπαστούνι. Αλλά εγώ έχω το 2 το καρό και το ρίνω. Σε ένα παιχνίδι σαν το μπριτζ και όταν τα καρό χαρτιά είναι τα ατού το συγκεκριμένο 2 καρό είναι πιο δυνατό και από τον ρήγα μπαστούνι, και από την ντάμα μπαστούνι και από τον άσο μπαστούνι. Το 2 καρό κερδίζει την παρτίδα επειδή είναι το ατού... Αν επεκτείνετε αυτό τον τρόπο σκέψης στη δύναμη των δικαιωμάτων όσον αφορά στην προτεραιότητα με την οποία αυτά τίθενται, ίσως πιστεύετε ότι αυτή η δύναμη είναι αποτέλεσμα κοινωνικής συνθήκης. Ότι δηλαδή τα πράγματα είχαν έτσι επί πάρα πολλά χρόνια και ήταν αυτά που σταθεροποίησαν την κοινωνία, σε ζητήματα όπως το προσωπικό όφελος, όσον αφορά στην εργασία, στην καριέρα, ότι θα κερδίσω χρήματα αν κάνω το τάδε πράγμα ή κοινό καλό. Ερευνούμε τρόπους για να προωθήσουμε το κοινό καλό, το οποίο αποτελεί ένα πολύ σημαντικό αγαθό.

Αλλά κανένα από αυτά τα δικαιώματα δεν είναι ηθικά αποδεκτό εάν γίνεται εις βάρος συγκεκριμένων άλλων δικαιωμάτων. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα για να καταλάβετε τι εννοώ.

Ας πάρουμε για παράδειγμα το δημόσιο καλό, την έρευνα για το κοινό καλό. Γίνονται βιοιατρικές έρευνες προκειμένου να βελτιωθεί η υγεία. Τι γινόταν λοιπόν στις Ηνωμένες Πολιτείες επί αρκετές δεκαετίες... Υπήρχαν περισσότεροι από 400 αφροαμερικανοί οι οποίοι έπασχαν από σύφιλη. Οι γιατροί όμως, οι οποίοι πληρώνονταν για

αυτό από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, ήθελαν να δουν τι παθαίνει κάποιος ο οποίος πάσχει από σύφιλη και δεν τον θεραπεύεις. Τι επιπλοκές παρουσιάζονται, πόσο καιρό τους παίρνει μέχρι να πεθάνουν και πως πεθαίνουν. Αυτές ήταν σημαντικές ερωτήσεις οι οποίες έπρεπε να απαντηθούν. Και αυτό ήταν κάτι το οποίο έκαναν επί δεκαετίες, στο όνομα του κοινού καλού. Όποιος όμως πιστεύει στα δικαιώματα, πιστεύει ότι το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου αποτελεί ανώτερη ηθική αξία και έννοια από αυτήν του κοινού καλού.

Τα δικαιώματα είναι ισότιμα. Προστατεύουν τα σημαντικότερα αγαθά μας, περιορίζουν την ελευθερία, προηγούνται όλων. Είναι όμως ίσα για όλους. Τα δικά μου δικαιώματα δεν είναι μεγαλύτερα από τα δικά σου, όπως και τα δικά σου δικαιώματα αντίστοιχα δεν είναι μεγαλύτερα από τα δικά μου. Αυτό λοιπόν είναι ένα είδος ταξινόμησης των δικαιωμάτων. Όλοι θεωρούμε ότι έχουμε αυτά τα δικαιώματα και είναι αυτή η αντίληψη των ατομικών δικαιωμάτων πάνω στην οποία βασίζεται μία καλή αντιπροσωπευτική δημοκρατική διακυβέρνηση. Δικαιώματα τα οποία λειτουργούν με τρόπο εποικοδομητικό για τους ανθρώπους.

Τι συμβαίνει όμως με τα υπόλοιπα ζώα. Εδώ έχουμε μερικές σημαντικές ερωτήσεις να κάνουμε. Αντικειμενικές ερωτήσεις: -περί τί-νος πρόκειται; Και θεμελιώδεις ερωτήσεις: Ποιος έχει δικαιώματα και γιατί;

Οι κύριες αντικειμενικές ερωτήσεις είναι οι εξής:

-Μοιάζουν κάποια ζώα με τους ανθρώπους σωματικά;

-Μοιάζουν κάποια ζώα με τους ανθρώπους ψυχικά;

ή είμαστε μοναδικοί σωματικά και διανοητικά;

Σωματικά είναι δεδομένο ότι και τα υπόλοιπα ζώα έχουν αισθήσεις, έχουν κεντρικό νευρικό σύστημα και εγκέφαλο. Τι μπορεί λοιπόν να καταστήσει περισσότερο σαφές ότι έχουμε κοινά σημεία σωματικά; Τα θηλαστικά και τα πτηνά είναι εξέχοντα παραδείγματα και για κάποιους άλλους και τα ψάρια.

Αυτό όμως μπορούμε να το συζητήσουμε αργότερα αφήνοντάς το στην άκρη προς το παρόν.

Τι συμβαίνει όμως στο διανοητικό επίπεδο;

Υπάρχουν άνθρωποι που ισχυρίζονται ότι δεν συμβαίνει απολύτως τίποτα στο μυαλό των ζώων, στις αγελάδες, στις αλεπούδες, και εν πάση περιπτώσει στο μυαλό οποιουδήποτε ζώου. Ισχυρίζονται ότι το μυαλό του είναι τελείως άδειο, ότι το ζώο δεν έχει αισθήσεις, δεν έχουν επιθυμίες, δεν έχουν αισθήματα, πεποιθήσεις, δεν έχουν τίποτα.

Και όσοι γνωρίζετε κάποια περισσότερα πράγματα για την ιστορία της φιλοσοφίας, ίσως να γνωρίζετε ότι αυτή ήταν η άποψη που προώθησε ο Ρενέ Ντεκάρτ. Ο Ντεκάρτ πίστευε ότι τα ζώα μοιάζουν με τις μηχανές, μοιάζουν με κουρδιστά παιχνίδια, όπου κουρδίζεις το παιχνίδι και το βάζεις κάτω και αυτό προχωρά στο έδαφος. Ότι το ζώο λειτουργεί σαν κουρδιστό, για παράδειγμα... δεν λες «κοίτα αυτό το σκυλάκι που πάει προς τον καναπέ»... Το ζώο δηλαδή λειτουργεί λες και είναι κουρδισμένο. Έλεγε ότι τα ζώα είναι σαν πολύπλοκα κουρδιστά παιχνίδια...

Ως ένα βασικό λόγο για αυτό τον ισχυρισμό του ο Ντεκάρτ υποστήριζε ότι τα ζώα στερούνται της αθάνατης ψυχής και συνεπώς δεν έχουν μυαλό, δεν έχουν πνευματική ζωή.

Αυτή η άποψη μου φαίνεται αρκετά παράλογη.

Ας υποθέσουμε ότι τα ζώα όντως δεν έχουν αθάνατη ψυχή. Αυτό έχει συνέπειες και επιπλοκές μετά θάνατον, αυτή δε θα ζει μόλις τα ζώα πεθάνουν αφού στερούνται της αθάνατης ψυχής, Αλλά το γεγονός ότι δε θα συνεχίσουν να ζουν αφότου πεθάνουν, δεν μας λείπει τίποτα για την κατάστασή τους όταν ζουν... Είναι παντελώς άσχετο θα μπορούσαμε να πούμε το ένα με το άλλο.

Ο Βολταίρος απάντησε στους ισχυρισμούς του Ντεκάρτ ερωτώμενος: «Φτάνουμε στο σημείο να πιστέψουμε ότι τα ζώα έχουν μια τέτοια φυσική υπόσταση για συνειδητότητα των πραγμάτων, ώστε να μην συνειδητοποιούν τίποτα; Υπάρχει μία τόσο “αγενής αντίφαση” στην φύση;» Κάτι τέτοιο θα ήταν παράλογο...

Υπάρχουν άνθρωποι που πιστεύουν ότι τα ζώα καταλαβαίνουν κάποια ελάχιστα από αυτά που συμβαίνουν και ότι η πνευματική τους ζωή είναι αμελητέα από πλευράς αισθήσεων, επιθυμιών, συναισθημάτων και πεποιθήσεων.

Αυτή είναι η άποψη ενός πολύ σημαντικού σε επιρροή αμερικανού φιλοσόφου που ονομάζεται Άρτσι Φράι. Ο Φράι υποστηρίζει ότι τα ζώα νοιώθουν την εμπειρία του πόνου και της ευχαρίστησης αλλά στερούνται πεποιθήσεων και επιθυμιών. Ότι δεν πιστεύουν σε τίποτα, δεν επιθυμούν τίποτα και η βασική αιτία για αυτό είναι το ότι δεν μπορούν να μιλήσουν.

Μπορούμε να απευθυνθούμε σε ένα ζώο, ένα σκύλο ή μία γάτα, αλλά αυτά δεν πρόκειται να μας απαντήσουν στα αγγλικά ή τα ελληνικά για παράδειγμα. Ίσως να μας νιαουρίσουν, ίσως να μας γαβγίσουν αλλά δεν πρόκειται να αρχίσουν να συντάσσουν προτάσεις στα ελληνικά ή τα αγγλικά, και ν' ανταποκριθούν.

Έτσι ο Φράι πιστεύει ότι τα ζώα στερούνται επιθυμιών και πεποιθήσεων ακριβώς επειδή δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα τους.

Νομίζω ότι η πλέον προφανής απάντηση στους ισχυρισμούς του Φράι, είναι ότι και τα πολύ μικρά παιδιά δεν μπορούν να μιλήσουν. Θα μπορούσα να έχω στην αγκαλιά μου ένα μωρό εδώ και να του απευθύνομαι στα αγγλικά. Το μωρό δεν πρόκειται να μου απαντήσει συντάσσοντας αγγλικές προτάσεις. Δεν λέμε όμως ότι το μωρό δε θέλει τίποτα, δεν επιθυμεί τίποτα. Λέμε βεβαίως ότι το μωρό έχει ανάγκες, θέλει να το αλλάζουμε για παράδειγμα... Το μωρό έχει επιθυμίες και πεποιθήσεις ακόμα και αν δεν μπορεί να μιλήσει.

Αφού όμως αυτό είναι αλήθεια για τα μωρά των ανθρώπων, ότι αισθάνονται και επιθυμούν ακόμα και όταν δε μιλούν, δεν μπορούμε να πούμε ότι ισχύει το ακριβώς αντίθετο για τα ζώα. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε δηλαδή ότι έπρεπε να μιλούν για να έχουν πεποιθήσεις και επιθυμίες.

Τα ζώα είναι πλούσια σε πνευματική ζωή, η πνευματική τους κατάσταση βρίθεται αισθήσεων, επιθυμιών, συναισθημάτων και πεποιθήσεων. Ζουν μια πλούσια πνευματική ζωή και όχι μια ζωή διανοητικά φτωχή και αμελητέα.

Αυτή είναι και η άποψη που εγώ ενστερνίζομαι και θεωρώ και πως και η κοινή λογική αποδέχεται. Νομίζω πως ο κοινός νους, οι καλύτερες επιστημονικές θεωρίες αλλά και οι θρησκευτικές μας παραδόσεις υποστηρίζουν και αποδέχονται αυτή την άποψη.

Για τον κοινό νου: Ο καθένας καταλαβαίνει χωρίς δυσκολία όταν λέω «ο σκύλος ή η γάτα θέλουν να βγουν έξω» ή ότι «το δελφίνι έχει μνήμη, η αγελάδα θυμάται» ή ότι «το τάδε κάνει το πονίκι να πονά, κάνει το χιμπαντζή να πονά»... Όλοι τα καταλαβαίνουν αυτά στα πλαίσια της κοινής λογικής.

Οι καλύτερες επιστήμες υποστηρίζουν αυτή την άποψη. Η εξελεγκτική βιολογία, ο Δαρβίνος για παράδειγμα υποστήριξε ότι το μυαλό των ζώων διαφέρει από το ανθρώπινο σε κλίμακα αλλά όχι σε είδος. Ναι, υπάρχουν πράγματα τα οποία γνωρίζουμε και τα οποία δε γνωρίζουν οι σκύλοι και οι γάτες, αλλά γνωρίζουν πράγματα. Ίσως εμείς επιθυμούμε κάτι που οι γάτες, οι σκύλοι και τα δελφίνια δεν επιθυμούν, αλλά σίγουρα επιθυμούν.

Όπως προανέφερα, όλες οι θρησκευτικές παραδόσεις και αυτές με τη σειρά τους υποστηρίζουν αυτή την θεωρία, αυτό τον τρόπο σκέψης που υποστηρίζει ότι τα ζώα έχουν έντονη και πλούσια πνευματική ζωή. Καμία θρησκεία δε διδάσκει Ντεκάρτ, καμία θρησκεία δεν διδάσκει Φράι, αντιθέτως όλες υποστηρίζουν την ύπαρξη έντονης πνευματικής ζωής των ζώων. Είναι υποκείμενα ζωής. Τα ζώα είναι «κάποιοι» και όχι «κάτι». Έχουν βιογραφία και όχι απλά βιολογία...

Είναι ζωντανά στον κόσμο μας, ενδιαφέρονται για αυτόν, ενδιαφέρονται για το τι τους συμβαίνει και τους απασχολεί γιατί πρόκειται για πράγματα τα οποία καθορίζουν τη διάρκεια και την ποιότητα της ζωής τους. Και σε αυτό δε διαφέρουν από εμένα ή από εσάς.

Εγώ είμαι ένα υποκείμενο ζωής, έχω την ιδιότητα της ζωής. Το ίδιο και εσείς, έχετε τη ζωή σας. Και όλα τα υπόλοιπα ζώα με τα οποία μοιραζόμαστε αυτό τον πλανήτη, είναι επίσης υποκείμενα της ζωής, με τον τρόπο που ήδη εξηγήσαμε.

Θυμηθείτε ότι σαν μάντλερ θα πρέπει να ξεπεράσετε αυτές τις φαιρυσικές ερωτήσεις εκ των οποίων οι σημαντικότερες έχουν να κάνουν με το αν τα ζώα μοιάζουν με εμάς πνευματικά και σωματικά.

Οι θεμελιώδεις ερωτήσεις είναι ποιοι έχουν δικαιώματα και γιατί...

Και σίγουρα υπάρχουν κάποιες απόψεις που εάν τις αποδεχτούμε θα πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι τα ζώα δεν έχουν δικαιώματα.

Ότι δικαιώματα έχουν μόνο αυτοί που έχουν ηθικές ευθύνες. Αυτή ίσως να είναι μία από τις απόψεις. Αυτό που απαιτείται για την ηθική ευθύνη είναι να είμαστε υπόλογοι κάπου ή σε κάποιον έχοντας το δικαίωμα να του πλέκουμε το εγκώμιο ή να τον κατηγορούμε με γνώμονα τη συμπεριφορά.

As σκεφτούμε για παράδειγμα την ηθική ευθύνη μιας πάπας. Δεν πρόκειται για κάτι ξεκάθαρο όταν μιλάμε για την ηθική ευθύνη μιας πάπας. Δεν μπορώ όμως να πω στην πάπια «ντροπή σου!» για κάτι που έκανε, εννοώ ότι δεν θα είμαι σοβαρός εάν κάνω κάτι τέτοιο, αν κατηγορήσω δηλαδή μια πάπια για κάτι που έκανε. Αν όμως το ζήτημα τίθεται κατά αυτόν τον τρόπο, ότι δηλαδή όσοι δεν έχουν ηθικές ευθύνες δεν έχουν και δικαιώματα, τότε τα ζώα δεν έχουν δικαιώματα. Και αυτό είναι το επιχείρημα τους. Υπάρχει πρόβλημα όσον αφορά αυτό τον συλλογισμό.

As υποθέσουμε, όπως πριν, ότι έχω ένα μωρό στην αγκαλιά μου. Το μωρό αυτό δε φέρει ηθική ευθύνη για τίποτα. Αυτό σημαίνει ότι το μωρό δεν έχει και δικαιώματα;

Κανείς άλλωστε δεν πιστεύει ότι το μωρό θα έπρεπε να φέρει ηθική ευθύνη για να έχει δικαιώματα. Δεν το νομίζω, κανείς δεν το πιστεύει αυτό.

Στην Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών αναφέρεται ξεκάθαρα ότι όσοι είναι ευάλωτοι χρήζουν προστασίας. Εν προκειμένω κάποιος πολύ ευάλωτος, όπως αυτό το μωρό, το οποίο δεν έχει δύναμη, δεν έχει φωνή, χρειάζεται αν μη τι άλλο περισσότερη προστασία από ότι χρειαζόμαστε εμείς ή οποιοσδήποτε άλλος.

Κάποιοι μπορεί να ισχυριστούν επίσης ότι πρέπει να ενδιαφέρεσαι για τον εαυτό σου, για την ύπαρξή σου προκειμένου να έχεις δικαιώματα. Δεν απαιτείται μόνο να υπάρχουν σε αυτόν τον κόσμο και να γεύεσαι την εμπειρία αυτή, ως υποκείμενο ζωής, αλλά απαιτείται να γνωρίζεις και τον εσωτερικό σου κόσμο. Πρέπει δηλαδή να ξέρεις και να γνωρίζεις δεδομένα σχετικά με την συνείδησή σου. Πρέπει να έχεις συναίσθηση του εαυτού σου, όχι μία γενική συναίσθηση.

Λοιπόν, εάν αυτό είναι αλήθεια, τι συμβαίνει με τα άλλα ζώα; Προσωπικά πιστεύω και το έχω υποστηρίξει ότι τα ζώα έχουν συναίσθηση του εαυτού τους, ενδιαφέρονται για αυτόν.

Αν ισχύει αυτή η υπόθεση όμως, τότε δεν έχουν δικαιώματα ούτε οι άνθρωποι με σοβαρά διανοητικά προβλήματα οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονται την παρουσία τους στον κόσμο και για τους οποίους οι εμπειρίες είναι τελείως ακαθόριστες. Μπορούμε να τους πούμε «συγγνώμη, αλλά δεν έχετε δικαιώματα». «Συγγνώμη αλλά θα σας χρησιμοποιήσουμε για πειράματα χωρίς να υποπίπτουμε σε καμία καταπάτηση δικαιωμάτων, αφού δεν έχετε δικαιώματα επειδή δεν έχετε συναίσθηση του εαυτού σας» Αλλά δεν το λέμε αυτό. Απεναντίας λέμε ότι αυτή η αδυναμία τους χρήζει προστασίας, ότι θα χρησιμοποιήσουμε οτιδήποτε για να τους προστατεύσουμε.

Μια άλλη άποψη, παρόμοια με αυτή του Φράι που είδαμε νωρίτερα, είναι ότι δικαιώματα έχουν αυτοί που μπορούν να μιλούν, που διαθέτουν γλώσσα.

Επίσης, ότι δικαιώματα έχουν όσοι διαθέτουν αθάνατη ψυχή. Και αυτός είναι όπως ισχυρίζονται ο λόγος που έχουν οι άνθρωποι δικαιώματα, επειδή έχουν αθάνατη ψυχή. Αντιθέτως, τα δελφίνια, οι πάπες, τα γουρούνια στερούνται αθάνατης ψυχής και εκ τούτου δεν έχουν και δικαιώματα.

Αν σκεφτούμε την έννοια της αθάνατης ψυχής όμως, αυτή διαφοροποιεί τα δεδομένα μεταθάνατον. Συνεχίζεις να ζεις μετά το θάνατο, εάν διαθέτεις αθάνατη ψυχή. Αλλά αν το σκεφτούμε λογικά τι αλλάζει η αθάνατη ψυχή σε κάποιο ων πριν αυτό πεθάνει; Είναι κάτι τελείως άσχετο... Οι δύο αυτές έννοιες δε συνδέονται μεταξύ τους με καμία λογική. Εδώ θα ξαναχρησιμοποιήσω ένα παράδειγμα από το χώρο της τέχνης και συγκεκριμένα τον Σι Ες Λιούις, που ίσως να γνωρίζετε κάποιοι από τα μυθιστορημάτά του. Ο Λιούις τον περασμένο αιώνα έθεσε μία συγκεκριμένη λογική σκέψη. Είπε δηλαδή, «ωραία, συμφωνώ ότι τα ζώα δεν έχουν ψυχή, ενώ εμείς έχουμε».

Και τον ρώτησαν «Τότε υποστηρίζετε ότι μπορούμε να κάνουμε και οτιδήποτε πάνω σε αυτά έτσι;».

Ο Λιούις όμως απάντησε «Όχι...γ γιατί δε μοιάζετε να συνειδητοποιείτε ότι αφού δεν έχουν ψυχή δεν έχουν και μεταθάνατον ζωή. Και έτσι αυτή η ζωή που έχουν τώρα είναι και η μοναδική τους».

Τότε πρέπει να κάνουμε ότι καλύτερο μπορούμε. Γιατί αυτό είναι το μόνο που έχουν. Η έλλειψη ψυχής λοιπόν, αντί ν' αποτελεί τη δικαιολογία της εκμετάλλευσής τους, μετατρέπεται στην αιτία για την οποία πρέπει να τα προστατεύουμε... να τα ωφελούμε.

Αυτοί λοιπόν οι ισχυρισμοί νομίζω πως όχι μόνο είναι άσχετοι με την πραγματικότητα, αλλά καταλήγουν και σε λάθος συμπέρασμα.

Είμαστε υποκείμενα της ζωής, κάτι το οποίο καθορίζει τα δικαιώματά μου προς εσάς, τα αντίστοιχα δικά σας προς εμένα και τα δικαιώματά μας ως προς το μωρό ή τα άτομα με ειδικές ανάγκες –που ανέφερα πριν. Υπάρχει κάτι το οποίο γίνεται μέσα τους, είναι υποκείμενα της ζωής.

Υπάρχουν αντιρρήσεις όμως για αυτή την άποψη. Αν αποδεχτούμε ότι τα ζώα είναι υποκείμενα ζωής, τότε όλα τα ζώα τα οποία προανέφερα στην ομιλία μου ή είδαμε στα βίντεο πριν, έχουν δικαιώματα, ακριβώς επειδή είναι υποκείμενα ζωής, όπως ακριβώς εγώ ή εσείς. Υπάρχουν όμως αντιρρήσεις. Ισχυρίζονται, ότι δεν έχουν δικαιώματα επειδή δεν είναι άνθρωποι. Πρόκειται για τρομερή προκατάληψη.

Η έννοια των δικαιωμάτων δεν έχει να κάνει όμως με την ανθρωπινή ύπαρξη και δεν αποτελεί μέρος της εξάπλωσης και της ανάπτυξης του κόσμου.

Δεν καταλαβαίνουν την έννοια των δικαιωμάτων. Ούτε το μωρό μπορεί όμως... Επίσης δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τους ελέφαντες για παράδειγμα, ή τα παιδιά και τα μωρά αντίστοιχα επειδή δεν αντιλαμβάνονται την έννοια των δικαιωμάτων.

Άλλος ισχυρισμός είναι ότι δε σέβονται τα δικαιώματά μας. Εννοούν ότι αν εγώ μια ημέρα βαδίζω στο δρόμο πηγαίνοντας κάπου και με δει ένα λιοντάρι, δεν πρόκειται να πει «Α. να ο Ρείγκαν. Έχει δικαιώματα, Θα τα σεβαστώ... δεν θα τον κάνω να υποφέρει». Θα πει το λιοντάρι, «να ένα ωραίο γεύμα» και τότε καταλαβαίνετε... θα μου επιτεθεί και τέλος. (θα γίνω φρυγανιά στα δόντια του).

Το να μη σέβεται κάποιος τα δικαιώματά μας όμως, δεν είναι απαιτούμενο για την ανθρωπινή κοινότητα, μεταξύ ανθρώπων: Δεν απαιτούμε δηλαδή κάτι αντίστοιχο από ένα άτομο με διανοητικά προβλήματα το οποίο βάζει κατά λάθος φωτιά σε ένα σπίτι. Σε αυτή την

περίπτωση δεν ισχυριζόμαστε ότι το άτομο αυτό που δεν είχε επίγνωση των πράξεών του δεν σεβάστηκε τα δικαιώματά μας (στην προκειμένη περίπτωση το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας). Δε λέμε φυσικά ότι το άτομο αυτό δεν έχει δικαιώματα. Δεν αιτιολογούμε λοιπόν τα πράγματα κατ' αυτό τον τρόπο όταν πρόκειται για ανθρώπους, γιατί να τα αιτιολογούμε έτσι όταν έχουμε να κάνουμε με ζώα... Αυτό είναι προκατάληψη προς όφελος των ανθρώπων.

Άλλος ισχυρισμός είναι ότι τα ζώα βρίσκονται «υπό την κυριαρχία μας». Δηλαδή μας τα έδωσε ο Θεός... Όπως γράφεται και σε ένα σημείο της Βίβλου «...Και ο Θεός έδωσε τα ζώα σους ανθρώπους...» Γι' αυτό λοιπόν λένε ότι τα ζώα δεν έχουν δικαιώματα. Δεν ξέρω ποια είναι η άποψή σας, αλλά δε νομίζω ότι μέσω της Βίβλου μπορούμε να δώσουμε ικανοποιητικές απαντήσεις σε ερωτήματα λογικής. Από την άλλη πλευρά αναγνωρίζω ότι πρόκειται περί ενός συνηθισμένου μέσου για την κατανόηση των πραγμάτων.

Έτσι, για τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων, όπως εγώ για παράδειγμα, θεωρώ σημαντικό να δίνουμε τεκμηριωμένες απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά. Θα προσπαθήσω να απαντήσω. Ας κοιτάσουμε τη Γένεση, απ' όπου και προέρχεται η αντίληψη για αυτή την έννοια. Εκεί αναφέρεται ότι ο Θεός μας «δίνει» την κυριαρχία επί των ζώων. Πρόκειται για κάτι που λαμβάνει χώρα στον κήπο της Εδέμ. Αλλά θυμηθείτε ότι οι πρωτόπλαστοι στον κήπο της Εδέμ, ο Αδάμ και η Εύα ήταν γυμνοί, δε φορούσαν ρούχα. Και δε θα «πήγαιναν στην αγορά να πάρουν ρούχα» φτιαγμένα από ζώα, να αγοράσουν δέρματα. Δεν είχαν με τα ζώα μια σχέση εκμετάλλευσης, φορώντας ρούχα που προέρχονται από αυτά. Ήταν και αυτοί ζώα με ανάγκες

Αν θυμηθείτε τι λέει η Γένεση πριν φύγουν ο Αδάμ με την Εύα, ο Θεός τους δίνει τη Γη, τους δίνει τα δέντρα, τους καρπούς, όλα αυτά θα εξασφαλίζουν την τροφή τους, (το κρέας τους)... Έτσι όταν ο Θεός μας έδινε αυτή την κυριαρχία επί των ζώων ήλπιζε ότι θα ήμασταν υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων. Ήλπιζε ότι ο άνθρωπος δε θα σκότωνε τα ζώα για το τρίχωμά τους ή για το δέρμα τους, δε θα τα αναπαραγάγαμε για το γάλα τους, για τα αυγά τους, για το κρέας τους ή για το τυρί τους.

Και είμαι ευτυχισμένος για το γεγονός ότι όταν ο Θεός μας έδινε αυτή την κυριαρχία επί των ζώων ήθελε να είμαστε υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων.

Τα ζώα λοιπόν έχουν δικαιώματα, είναι υποκείμενα ζωής, έχουν δικαίωμα στην ελευθερία και τη σωματική ακεραιότητα και τη ζωή.

Υπάρχουν κάποιες πρακτικές επιπτώσεις όταν τα δικαιώματα χρησιμοποιούνται ως ατού:

Δεν μπορούμε να δικαιολογήσουμε τον τραυματισμό ζώων ως μέρος του τρόπου ζωής, των κοινωνικών συνθηκών. Δεν μπορούμε για παράδειγμα να πούμε «εμείς εδώ στην Ελλάδα συνηθίζουμε από πάρα πολύ παλιά να τρώμε κρέας». Δεν είναι αυτή επαρκής αιτιολόγηση παραβίασης των δικαιωμάτων κάποιου άλλου.

Δεν μπορούμε επίσης να τον δικαιολογήσουμε στα πλαίσια του προσωπικού οφέλους. Δεν μπορεί να λέει κάποιος «θα βγω να πυροβολήσω κάποια άγρια ζώα, προκειμένου ν' ανέβει το κύρος μου στη δουλειά μου, ή εκεί που μένω, ή μεταξύ των κυνηγών». Αυτό δεν είναι επαρκής αιτιολόγηση παραβίασης δικαιωμάτων.

Επίσης δεν μπορεί να υπάρχει τέτοια αιτιολόγηση για το λεγόμενο κοινό καλό. Το κοινό καλό. Θυμηθείτε το πείραμα που προανέφερα με τη σύφιλη. Δεν μπορούμε να αιτιολογούμε την παραβίαση των δικαιωμάτων κάποιου στο όνομα του κοινού καλού, της κοινής ωφέλειας. Έτσι, εάν τα ζώα έχουν δικαιώματα, δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι ούτε και σε αυτά.

Όλες αυτές οι πρακτικές επιπτώσεις βρίσκουν εφαρμογή στη διατροφή μας, στην ένδυσή μας, στη μόρφωση και τη διασκέδασή μας. Εφαρμόζονται σε όλες τις πτυχές της ζωής μας.

Οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων δεν είναι μεταρρυθμιστές. Δε ζητούμε περισσότερο ανθρώπινη συμπεριφορά. Είμαστε υπέρμαχοι της κατάργησης των διαφόρων μορφών εκμετάλλευσης των υπολοίπων ζώων. Προσπαθούμε να θέσουμε εκτός της αγοράς τη βιομηχανία κακομεταχείρισης και εκμετάλλευσης των ζώων.

Παλεύουμε...όχι για μεγαλύτερα κελιά...αλλά για άδεια κελιά.

Έχουν λοιπόν τα ζώα δικαιώματα;

Όπως είπαμε δεν μπορούμε να βρούμε την απάντηση μέσω των μέ-

σων ενημέρωσης, μέσω δημοσκοπήσεων ή παραδόσεων, αλλά μόνο μέσω της ανεξάρτητης σκέψης και της επίκλησης της φιλοσοφίας.

Η επίκληση της φιλοσοφίας σημαίνει να σκεφτόμαστε για τους εαυτούς μας, δηλαδή να χρησιμοποιούμε τη λογική, να είμαστε επαρκώς ενημερωμένοι και να απελευθερωθούμε από τις προκαταλήψεις.

Ο σκοπός των απόψεων που παρέθεσα και για τον οποίο βρίσκομαι εδώ απόψε, να σας ευχαριστήσω πάλι για την ευκαιρία, είναι να επεκτείνω την επίκληση αυτή της φιλοσοφίας...

Σας ευχαριστώ!

Σας ευχαριστώ πολύ!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΜ ΡΕΪΓΚΑΝ

Ερώτηση (άγνωστος): Υπήρξε κάτι στη διάλεξή σας που αποδεικνύει μια προβληματική και ίσως θα θέλατε να σχολιάσετε κάτι επ' αυτού. Τα επιχειρήματά σας στηρίζονται στη λογική ότι πρέπει να υπάρξει προσπάθεια ώστε να αποφευχθούν οι διαφορές ανάμεσα στην ανθρώπινη φύση και στη φύση των ζώων. Νομίζω ότι σε πολλὰ επιχειρήματά σας αναφέρατε πως «το τάδε το διαθέτουμε εμείς, αλλήλ το διαθέτουν και τα ζώα. Γιατί λοιπόν να τους στερούμε τα δικαιώματά τους;». Ειδικά η θεωρία του Δαρβίνου η οποία αναφέρει ότι το μυαλό είναι ζήτημα μεγέθους και όχι ζήτημα διαφορετικής φύσης...Νομίζω κινηθήκατε προς αυτή την κατεύθυνση. Αλλήλ μια ενδιαφέρονσα ερώτηση, ένα ζήτημα για το οποίο δεν αναφερθήκατε στην ομιλία σας είναι: δεν υπάρχει καμία διαφορά ανάμεσα στους ανθρώπους και τα ζώα;

Γιατί είναι βέβαια πολλή καλό να αναφέρουμε τις ομοιότητες ανθρώπων με ζώα, και εγώ για παράδειγμα πιστεύω ότι έχουν συναισθήματα, έχουν επιθυμίες και είμαι επίσης της άποψης ότι πρέπει να τηχάνουν σεβασμού ως υποκείμενα της ζωής. Το πρόβλημα όμως βρίσκεται στο ζήτημα της φιλοσοφίας των δικαιωμάτων, όπως το έθεσε ο Γερμανός φιλόσοφος Ένγκελς, ο οποίος ανέπτυξε την θεωρία των δικαιωμάτων και ειδικά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ποια είναι λοιπόν η διαφορά; Δεν υπάρχει καμία διαφορά μεταξύ ανθρώπων και ζώων;

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Νομίζω ότι είναι αρκετά ξεκάθαρα τα πράγματα. Θέλω να πω, σκεφτείτε για παράδειγμα την αρχιτεκτονική της Ακρόπολης, όλο αυτό το μεγαλείο της, το μέγεθός της, την κλίμακα και όλη τη γνώση που η κατασκευή της είχε ως αποτέλεσμα. Ήταν μία γνώση η οποία δεν έμεινε σε μία γενιά, αλλά μεταλαμπαδεύτηκε και στις επόμενες. Υπάρχουν λοιπόν σημαντικές διαφορές οι οποίες φαίνονται από αυτό το παράδειγμα: οι άνθρωποι έχουν επιστήμες, τα ζώα όχι, οι άνθρωποι είναι ορθολογικά όντα, τα ζώα όχι, ασκούμε φιλοσοφία, αυτά όχι, ή ενδιαφερόμαστε για πράγματα για τα οποία αυτά δεν ενδιαφέρονται: εγώ για παράδειγμα ενδιαφέρομαι για την αγαπημένη μου ποδοσφαιρική ομάδα, τα ζώα δεν ενδιαφέρονται... Υπάρχουν λοιπόν όλες αυτές οι διαφορές.

Αλλά όπως είπα και πριν διαφέρουμε από τα ζώα σε κάποιους τομείς, την ίδια στιγμή που και εμείς διαφέρουμε ο ένας από τον άλλο ανά τομέα. Διαφέρουμε για παράδειγμα στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την τέχνη, τη μουσική, ενώ υπάρχουν και κάποιοι άνθρωποι που δεν τις εκτιμούν καθόλου. Παρά την ύπαρξη όμως αυτών των διαφορών δεν λέμε ότι οι τάδε άνθρωποι έχουν δικαιώματα και οι τάδε δεν έχουν, ή ότι κάποιοι έχουν περισσότερα δικαιώματα από τους άλλους...

Αυτό που έχει σημασία είναι η συνέπεια, να σταθμίζουμε το ζήτημα των δικαιωμάτων των υπολοίπων ζώων με τον ίδιο τρόπο που το κάνουμε και για τους ανθρώπους.

Ερώτηση (άγνωστος): *Κύριε Ρέιγκαν θα ήθελα παρακαλώ να ρωτήσω. Η Εββίλαδα είναι μία χώρα η οποία καταπατά τα δικαιώματα των ζώων. Δεν υπάρχουν στην Εββίλαδα δικαιώματα των ζώων. Ο εββηλικός βίλος έχει μάθει ότι τα ζώα είναι αντικείμενα, είναι ένα τίποτα, χωρίς αισθήματα και χωρίς δικαιώματα. Η φιλοσοφία λοιπόν του εββηλικού βίλου είναι αυτή, γιατί –βηπάμαι πον το βέω– αββίλά είμαστε μία τριτοκοσμική χώρα όσον αφορά τη συμπεριφορά μας προς τα ζώα. Πως πιστεύετε πως μπορεί να αββίλαξει;*

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Νομίζω ότι όλα τα κράτη είναι τριτοκοσμικά όταν έχουμε να κάνουμε με το ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων.

Ο Μαχάτιμα Γκάντι μάλιστα έλεγε ότι το μεγαλείο ενός έθνους φαίνεται από τον τρόπο που το έθνος αυτό φέρεται στα ζώα. Με βάση αυτή τη λογική μέτρησης του «μεγαλείου» κανένα έθνος δεν είναι πραγματικά μεγάλο αφού όλα φέρονται πολύ άσχημα στα ζώα.

Για το πώς θα αλλάξει, δεν υπάρχει κάποιο μαγικό ραβδί. Όταν με ρωτούν ακιβιστές για το τι πρέπει να κάνουμε, τους λέω ότι τα τρία σημαντικότερα πράγματα που πρέπει να κάνει ένας υπερασπιστής των δικαιωμάτων των ζώων είναι να μορφώνει, να μορφώνει, να μορφώνει. Οι άνθρωποι δεν πρόκειται να αλλάξουν κάτι που κάνουν, αν δεν κατανοήσουν τι ακριβώς είναι αυτό που κάνουν. Δεν πρόκειται κάποιος να κατανοήσει αυτό που κάνει εάν δεν αντιληφθεί τις συνέπειες της πράξης, τις συνέπειες της στιγμής.

Ερώτηση (άγνωστος): *Αυτό θα ήταν το ιδεώδες αηλιά στην Εβηλάδα δεν υπάρχει ενημέρωση, δεν υπάρχει παιδεία στα σχολεία, η τηλεόραση δεν δείχνει κανένα σποτάκι σχετικά με τα δικαιώματα των ζώων... Υπάρχει άγνοια και πλήρης αδιαφορία.*

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Νομίζω ότι το πλέον σημαντικό είναι η ευθύνη που έχουμε να εκπαιδεύουμε, να εκπαιδεύουμε, να εκπαιδεύουμε. Συμφωνώ ότι τίποτα δεν πρόκειται να συμβεί στο εκπαιδευτικό σύστημα εάν συνεχίσουμε να ανεχόμαστε το παρόν status quo.

Το status quo αυτό θα παρεμείνει ανεχτό, εάν δεν εκπαιδεύουμε, εκπαιδεύουμε, εκπαιδεύουμε τους εκπαιδευτές! Αυτή είναι και μία από τις προκλήσεις για μας. Μέχρι να επιτύχουμε όμως κάτι τέτοιο τα πράγματα θα παραμείνουν ως έχουν.

Δεν θέλω να επιρρίψω όλη την ευθύνη στους άλλους ανθρώπους, πιστεύω ότι και εμείς οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων έχουμε ευθύνη για αυτή την έλλειψη αλλαγής.

Ερώτηση Αρτέμι Αθανασάκη (καθηγήτριά Μ.Δ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών): *Το θέμα της διαπαιδαγώγησης είναι ένα τεράστιο ζήτημα για το οποίο θα χρειαζόταν να κάνουμε μια άριστη οργάνωση συνάντησης. Άριστε αρχές διαπαιδαγώγησης δεν σημαίνει ομιλίες, σημαίνει βιωματικός τρόπος συμμετοχής το οποίο είναι ένα πολύπλοκο πρόβλημα το οποίο*

έχουν αναλάβει άηλιοι. Ελπίζω κάποτε να συζητηθεί σε μία μεθυστική συνάντηση. Θέλω να κάνω μια ερώτηση. Σε αυτή τη συνάντηση μπορεί να υπάρχουν φιλήσυχoi και καθόκαρδοι κυνηγοί, οι οποίοι ακούγοντας την ομιλία του καθηγητή Ρέιγκαν μπορεί να πουν -όπως έχουν πει σε εμένα, «εμείς δεν έχουμε κανένα πρόβλημα με τα δικαιώματα των ζώων. Αγαπάμε τα ζώα, τα φροντίζουμε, τους βρίσκουμε τροφή, τους βρίσκουμε νερό»...

Τους ρωτάς «γιατί τα σκοτώνετε;» και απαντούν ότι «κύριε, σκοτώνουμε αυτό που επιτρέπει ο υπερπληθυσμός του ζωικού κόσμου». Τι θα απαιτούσε σε αυτά τα επιχειρήματα ο κ. Ρέιγκαν: Ομοηγογώ ότι καμιά φορά μου γίνεο «κ. Αθανασάκη εσείς μη μιλάτε, κάθεστε στον καναπέ. Εμείς είμαστε με τα τουφέκια και τα πιστόλια, αηλιά αγαπάμε τα ζώα»... Τι θα έλεγε ο καθηγητής στους κυνηγούς αυτούς;

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Κοιτάξε στις Ηνωμένες Πολιτείες για παράδειγμα κυνηγάνε τα ελάφια με τα μεγαλύτερα κέρατα προκειμένου να αποδείξουν το πόσο άντρες είναι επειδή τα σκότωσαν. Δεν είμαι λοιπόν πολύ πεπεισμένος ότι φροντίζουν τα αδύναμα ζώα και ο περί αγάπης τους ισχυρισμός είναι για μένα δύσκολα κατανοητός. Πώς μία σχέση αγάπης μπορεί να εμπεριέχει τον θάνατο κάποιου;

Φανταστείτε να με πάνε στο δικαστήριο επειδή σκότωσα τη σύζυγό μου και να τους πω «τη σκότωσα γιατί την αγαπούσα» Είναι σαν να έχουμε διπλά στάνταρ, να λέμε ότι αγαπάμε τα ζώα τη στιγμή που τα σκοτώνουμε ...Το ίδιο κάνουμε παράλληλα και με τους ανθρώπους σε κάποιες περιπτώσεις, μοιάζει με παράλληλη ιστορία.

Ερώτηση (άγνωστος): Κε. Ρέιγκαν συμμερίζεστε την άποψη ότι και τα φυτά αποτελούν υποκείμενα της ζωής; Και αν όχι γιατί; Και αν ναι, έχουν δικαιώματα;

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Προσωπικά πιστεύω ότι τα φυτά δεν είναι υποκείμενα της ζωής. Ξέρω ότι πρόκειται για ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα... Να σας δώσω ένα παράδειγμα. Υποθέστε ότι πεθαίνω και πηγαίνω -ανεξαρτίτως του που ανήκω- στην Κόλαση. Εκεί υπάρχουν άνθρωποι που σε ενοχλούν όλη την ώρα. Είναι δύσκολο ακόμα και να κοιμηθείς έστω και για λίγο αφού έρχεται συνεχώς κάποιος και σε

σκουντάει. Έτσι και στο ζήτημα των φυτών, όλο έρχεται κάποιος και μου λέει «ωραία και με τα φυτά τι συμβαίνει;»

Ο λόγος που προσωπικά πιστεύω ότι τα φυτά δεν είναι υποκείμενα ζώης είναι η φυσιολογία τους με τους όρους της βιολογίας όπως τις γνωρίζουμε σήμερα και η οποία σχετίζεται με την ύπαρξη συνείδησης, με την ύπαρξη μυαλού, της λειτουργίας του κεντρικού νευρικού συστήματος, τις διαδικασίες του εγκεφάλου εισροή και εκροή πληροφοριών κλπ. Έτσι δεν θα συμπεριελάμβανα τα φυτά στα υποκείμενα ζώης. Αν ήταν υποκείμενα της ζωής τότε οι άνθρωποι θα βρισκόμασταν αντιμέτωποι με το ερώτημα τι θα φάνε... Αν δηλαδή δεν μπορούμε να φάμε αγελάδες και δεν μπορούμε να φάμε ούτε καρότα, τότε με τι θα τρεφόμεσταν; Στην προσπάθειά μας όμως να επιβιώσουμε θα πρέπει να ελαχιστοποιήσουμε την καταπάτηση των δικαιωμάτων. Το πλέον ενδιαφέρον ώστε να είναι πρόσφορη αυτή η προσπάθεια ελαχιστοποίησης των δικαιωμάτων που καταπατούμε είναι να αναλογιστούμε το γεγονός ότι τα ζώα τρέφονται από τα φυτά, σε ποσότητες μάλιστα πολύ μεγαλύτερες από αυτές που απαιτούνται αντίστοιχα για την επιβίωση του ανθρώπου.

Ερώτηση κ. Καλαϊτζίδη (Εκπαιδευτικός): *Καλαϊτζίδης λέγομαι, θα κάνω μία προσπάθεια να απεμπλέξω τους εκπαιδευτικούς έχοντας και μία ερώτηση να κάνω.*

Πρώτον, το σχόλιο δεν μπορεί να επιδράσει στο βαθμό που νομίζουμε στα παιδιά διότι τα παιδιά ζουν στην κοινωνία και η κοινωνία είναι δεδομένη. Το σχόλιο μπορεί να έχει ποινή μικρή επίδραση στα παιδιά, τόσο στις απόψεις όσο και στη συμπεριφορά τους απέναντι στα ζώα.

Δεύτερον, αν δεχτούμε ότι ο άνθρωπος είναι ένα ζώο όπως όλα τα άρρηλα με μόνη του διαφορά το νου, τότε θα πρέπει να δεχτούμε ότι ως μέρος του οικοσυστήματος ανταγωνίζεται τα άρρηλα είδη και έχει κυριαρχήσει. Άρα –και εδώ θα κάνω το δικηγόρο του Διαβόλου– εφόσον είναι κυρίαρχος έχει το φυσικό δικαίωμα να τα εκμεταλλεύεται όλα προς όφελός του και όταν ο άνθρωπος σαν είδος υπερανάπτυχθεί, σύμφωνα με τη βιολογία θα βρεθεί ο περιοριστικός παράγοντας που θα τον περιορίσει... Ποια είναι η άποψή σας;

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ερώτηση και συμφωνώ στην τοποθέτησή σας για τη δυσκολία των παιδιών να αναγνωρίσουν ότι και τα υπόλοιπα ζώα είναι υποκείμενα της ζωής ... Τα παιδιά που μπαίνουν σε μία σχολική τάξη προέρχονται από τον έξω κόσμο, από έναν ευρύτερο της τάξης κόσμο, ο οποίος κόσμος σίγουρα δεν σέβεται τα ζώα. Είναι κάτι φυσιολογικό, εκτός αν είσαι Νταβίντσιαν μια εξαιρετική δηλαδή περίπτωση παιδιού το οποίο δείχνει κουλτούρα και ωριμότητα από τέτοια ηλικία. Εγώ όταν ήμουν μικρός ήμουν κρεοπώλης και φερόμουν στα ζώα όπως το επάγγελμα ορίζει. Αν είχα γεννηθεί σε ένα χωριό της νότιας Ινδίας όμως δεν θα σκότωνα την αγελάδα για παράδειγμα, θα την θεωρούσα ιερή. Ξέρουμε λοιπόν ότι ο ευρύτερος κόσμος, η κοινωνία, διαμορφώνει εκτιμήσεις και συμπεριφορές. Ο ρόλος του δασκάλου είναι να το αλλάξει με κάποιο τρόπο αυτό, να χρησιμοποιήσει την εκπαίδευση ως ένα μοχλό για το σκοπό αυτό και κάτι τέτοιο αποτελεί μια πολύ μεγάλη πρόκληση.

Ερώτηση (άγνωστος): *Είμαι υπέρμαχη της κατάργησης της φιλιάκισης των ζώων και vegan. Λόγω της εργασίας μου διαπραγματεύομαι με εταιρίες για τη βελτίωση των συνθηκών υγείας των ζώων για τις πρακτικές σφαγής τους. Υπάρχει μεγάλη διαβούλευση σχετικά με το ζήτημα της κατάργησης ή της βελτίωσης των συνθηκών. Θεωρείτε σωστή την τακτική νοθείας απευθείας μέτρων ή μίας διαπραγμάτευσης και μιας στρατηγικής που σταδιακά θα φέρει όλο και περισσότερους ανθρώπους κοντά στο ζήτημα;*

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Όπως γνωρίζετε ανήκω στο κίνημα υπεράσπισης των ζώων και όχι απλώς στο κίνημα των υπέρμαχων των δικαιωμάτων των ζώων. Υπάρχουν άνθρωποι που δεν αναγνωρίζουν δικαιώματα στα ζώα και άλλοι που υποστηρίζουν ότι αν μεγαλώσεις τα κλουβιά ή/και αν έχεις κλεισμένα μέσα σε αυτά λιγότερα ζώα θα είναι καλύτερα τα πράγματα.

Νομίζω ότι το κίνημα χρειάζεται κάποιους να υποστηρίξουν ότι κάτι τέτοιο δεν είναι αρκετό, ότι δεν είναι αρκετά καλό. Η στρατηγική μας είναι να εισάγουμε μια άλλη νομοθεσία, η αλλαγή της έως ότου να ικανοποιηθούν τα αιτήματα των υπερασπιστών των δικαιωμάτων των

ζώων. Πιστεύω ότι πρέπει να υπάρξει κάποιος ή κάποιο οι οποίοι και θα το προωθήσουν. Να πει κάποιος «όχι» σε αυτή την κατάσταση.

Ερώτηση Κώστα Διάκου (Νομικός Περιβάλλοντος): *Ονομάζομαι Κώστας Διάκος. Είμαι νομικός περιβάλλοντος και θα ήθελα να ρωτήσω το εξής: συμφωνώ με όσα έχετε πει, αγγιά από την άγνη πλευρά εκτός από την παιδεία, τη μόρφωση και τη γνώση θεωρώ ότι η ανθρωπινή συνείδηση διαμορφώνεται και από τις κοινωνικές σχέσεις. Επομένως, το θέμα το οποίο υπηρετεί είναι, εκτός από τον ατομικό χαρακτήρα με τον οποίο κανείς θα πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι πρέπει να αναγνωρίσει τα δικαιώματα των ζώων, τίθεται και ένα θέμα και στο πως θα πρέπει να λειτουργήσει η κοινωνία. Κατά συνέπεια και επειδή γνωρίζω ότι υπάρχει αυτός ο ρυθμιστικός ρόλος σε μια κοινωνία, ο ρόλος του κράτους ο οποίος περνά μέσα από αυτό που βέβαια αυθεντικό δίκαιο θα ήθελα να ακούσω την άποψή σας για το πώς μπορεί να γίνει επέμβαση σε αυτόν τον τομέα ώστε να υπάρξει η δυνατότητα μιας κοινωνικής πια συνείδησης μέσα από το νόμο ο οποίος εφαρμόζεται κάθε φορά ώστε να καταφέρουμε να επιβάλλουμε αυτά τα οποία ατομικά με την παιδεία και τη γνώση θέλουμε να έχει η κοινωνία μας σε σχέση με τα ζώα. Ως νομικός περιβάλλοντος έχω επικοινωνήσει με συναδέλφους μου σε άλλες χώρες της Ευρώπης και οφείλω να πω ότι αυτό το πολύ σημαντικό θέμα είναι στα σπάργανα. Η δική σας γνώμη θα μας χρσίσμενε πάρα πολύ. Ευχαριστώ.*

Απάντηση Τομ Ρέιγκαν: Εδώ θα ήθελα να πω ότι δεν ξέρω ποια είναι η κατάσταση στην Ελλάδα, αλλά στις ΗΠΑ η νομοθεσία για τα ζώα είναι σε κατάσταση διάλυσης. Οι καλύτερες νομικές σχολές της χώρας, το Χάρβαρντ, το Πρίνστον, το Γιέιλ διδάσκουν νομοθεσία για τα ζώα. Αυτό ήταν κάτι που δεν μπορούσαμε ούτε να το διανοηθούμε πριν από τέσσερα χρόνια ή πριν από δέκα ή πριν από είκοσι. Τα πράγματα λοιπόν αλλάζουν. Όπως επιπλέον αλλάζει και κάτι άλλο από το οποίο νομίζω πρέπει να ενθαρρυνθούμε: πριν από σαράντα χρόνια δεν υπήρχε ούτε ένα μάθημα σε κάποιο πανεπιστήμιο με θέμα τα δικαιώματα των ζώων. Ούτε ένα μάθημα σε 4 χιλιάδες και πλέον πανεπιστήμια και κολέγια σε ολόκληρες τις ΗΠΑ, στο οποίο να αναφέρεται η φράση «δικαιώματα των ζώων». Σήμερα δεν μπορείς να

βρεις κολέγιο του οποίου το τμήμα φιλοσοφίας να μην αναφέρεται στα δικαιώματα των ζώων. Αυτή η τεράστια αλλαγή του ακαδημαϊκού χώρου που από το μηδέν καλύπτει για με τέτοιο εύρος το ζήτημα, δείχνει ότι σε επίπεδο εκπαίδευσης τα πράγματα μπορούν να αλλάξουν. Δεν γνωρίζω βέβαια πόσοι άνθρωποι θα αλλάξουν λόγω της εμπειρίας τους με το συγκεκριμένο ζήτημα. Αλλά δίνεται η ευκαιρία για συζήτηση και αφομοίωση των θεμάτων αυτών, όπως ακριβώς κάνουμε σήμερα εδώ, προκειμένου να είμαστε καλύτερα ενημερωμένοι και πιο ορθολογικοί (απέναντι στη ζωή).

Κλείσιμο συζήτησης από Τομ Ρέιγκαν:

Κλείνοντας αυτή τη συζήτηση θα ήθελα να τονίσω το εξής: δεν πρέπει να δίνουμε επιπλέον λόγους ώστε να μην ενδιαφέρονται οι άνθρωποι για τα ζώα. Πρέπει να σιγουρευτούμε ότι δεν θα τους δίνουμε τις αιτίες για κάτι τέτοιο. Το οποίο θα καταφέρουμε αν συμπεριφερόμαστε σε αυτούς χωρίς σεβασμό και παρενοχλώντας τους, φωνάζοντάς τους. Απλά θα θεωρήσουν όλους εμάς τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων τρελούς. Και κάτι τέτοιο δεν πρόκειται να βοηθήσει τα ζώα.

Το τελευταίο πραγματικά που θα έπρεπε να γίνει θα ήταν να γίνουμε εμείς η αιτία ή να δώσουμε τις αιτίες στους άλλους ώστε να μην ενδιαφέρονται για τα ζώα. Αυτό προϋποθέτει να δείχνουμε στους άλλους σεβασμό.

Όταν συναναστρέφομαι για παράδειγμα με κυνηγούς οι οποίοι θεωρούν ότι αγαπούν τα ζώα -τα οποία σκοτώνουν βεβαίως, οι οποίοι θεωρούν ότι δεν τους φέρνεται άσχημα, δεν τα κακομεταχειρίζονται, συνηθίζω να θυμάμαι ότι ήμουν και εγώ κάποτε ένας από αυτούς που δεν ενδιαφερόμουν για τα ζώα. Δεν ήξερα, δεν γνώριζα τίποτα και δεν έκανα τίποτα για αυτό. Βλέπουμε δηλαδή τους ανθρώπους οι οποίοι δεν ενδιαφέρονται για τα ζώα, ως κάτι τελείως διαφορετικό από εμάς. Αλλά και εγώ κάποτε ήμουν έτσι...

Θέλω και πάλι να σας ευχαριστήσω πάρα πολύ. Σας είμαι ευγνώμων για την παρουσία μου εδώ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΜ ΡΕΪΓΚΑΝ

Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΔΟΘΗΚΕ
ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ www.solon.org.gr

-Κύριε Ρέιγκαν καταρχάς θα ήθελα να σας καλωσορίσω στην Ελλάδα και να σας ευχαριστήσω για αυτή τη συνέντευξη

-Κι εγώ σας ευχαριστώ.

-Θεωρείτε ένας σπουδαίος διανοητής και φιλόσοφος στο ζήτημα της υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ζώων. Ποιο ήταν το κυριότερο κίνητρο για την ενασχόλησή σας με αυτό το θέμα;

-Μεγάλωσα σε πολύ φτωχή οικογένεια και οι γονείς μου αναγκάστηκαν σταματήσουν το σχολείο όταν ήμουν 14 χρονών προκειμένου να δουλέψουν και να βοηθήσουν τις οικογένειές τους να επιβιώσουν. Για αυτούς το κρέας σήμαινε κάτι περισσότερο από διατροφή. Όταν ήταν σε θέση να αγοράσουν κρέας το θεωρούσαν επιτυχία αφού ήταν φτωχοί άνθρωποι. Και αυτό ίσχυε ειδικά για τον πατέρα μου ο οποίος διεπόταν από αυτό που αποκαλούμε στην Αμερική «αρχή του νικητή»...

Μεγάλωσα λοιπόν σε ένα σπίτι στο οποίο τρώγαμε κρέας και τις επτά ημέρες της εβδομάδας, αρκετές φορές της ημέρας. Έτσι παράλληλα με τις σπουδές μου στο κολέγιο δεν μου φάνηκε περίεργο όταν

www.solon.org.gr

έπασσα δουλειά σαν κρεοπώλης. Εκεί έκοβα το κρέας, το τεμάχιζα, το έκανα κιμά το πουλούσα... Η παγωμένη σάρκα αυτών των ζώων συμβάδιζε με τον τότε τρόπο ζωής μου, δεν ένοιωθα κάτι.

Έτσι αφού έγινε ο Τομ Ρέιγκαν, εγώ δηλαδή, υπερασπιστής των δικαιωμάτων των ζώων, ο καθένας μπορεί να μετατραπεί σε υπερασπιστή των δικαιωμάτων των ζώων.

Έγιναν όμως δύο πράγματα τα οποία με άλλαξαν, με τα οποία ξεκίνησε η διαδικασία της αλλαγής.

Το πρώτο γεγονός ήταν ο πόλεμος στο Βιετνάμ. Μπορεί να σας φαίνεται... αρχαία ιστορία, αλλά στην Αμερική ο πόλεμος αυτός όταν συνέβη απετέλεσε ένα πάρα πολύ σημαντικό γεγονός. Αποφάσισα μαζί με τη σύζυγό μου Νάνσι, να κάνουμε κάτι ενάντια σε αυτό τον πόλεμο. Ήταν ένα λάθος και θέλαμε να τον σταματήσουμε.

Αποφάσισα ότι θα μπορούσα να συνεισφέρω σε κάτι τέτοιο ως φιλόσοφος, αντί απλά να συμμετέχω στις πορείες. Αυτό με οδήγησε στην βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου. Έχახνα ένα βιβλίο που είχε τίτλο «Αυτοβιογραφία: Η ιστορία των πειραμάτων μου με την αλήθεια». Το είχε γράψει κάποιος που τον είχα ακουστά, αλλά δεν ήξερα πολλά για αυτόν. Το όνομά του ήταν Μοχάντας Κ. Γκάντι, Μαχάτμα Γκάντι.

Αυτό που με δίδαξε ο Γκάντι ήταν ότι δεν αρκούσε η εναντίωση στη βία όταν είχαμε να κάνουμε με αδικία εναντίον των ανθρώπων. Ήταν επίσης απαραίτητο να εναντιωνόμαστε και στη βία όταν αυτή είχε για θύματα της ζωή. Ήταν μια άποψη την οποία δεν είχα σκεφτεί ποτέ μεγαλώνοντας σε ένα περιβάλλον με την «φιλοσοφία του κρέατος», έχοντας δουλέψει ως κρεοπώλης. Είναι λοιπόν κακό να τρώμε κρέας; Ήταν μια σκέψη τελειώς ξένη για μένα ως εκείνη τη στιγμή.

-Ήταν λοιπόν κάτι σαν δάσκαλος για σας...

-Ναι και όσο περισσότερο το σκέφτομαι, τόσο περισσότερο συνειδητοποιώ, ότι το πηρούνι για παράδειγμα, μπορεί να αποτελέσει ένα βίαιο όπλο ανάλογα με το τι βρίσκεται τοιμημένο στην άλλη του πλευρά. Όταν τρώμε το νεκρό, σάπιο κρέας των ζώων τότε το πηρούνι είναι ένα όπλο βίας. Αυτή ήταν λοιπόν η αρχή της «Οδύσειας» μου...

-Γράφετε βιβλία, υποστηρίξτε τα δικαιώματα των ζώων και τα προωθείτε. Πολλοί μοντέρνοι φιλόσοφοι έχουν πολλές ενστάσεις στο ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων. Υποστηρίζουν ότι η έννοια του «δικαιώματος» είναι αποδεκτή μόνο για τους ανθρώπους, ότι μόνο αυτοί έχουν δικαιώματα και ότι η έννοια του «δικαιώματος» δεν αποτελεί μέρος της φύσης, αλλά έχει ανακαλυφθεί από τον άνθρωπο. Ποια είναι η άποψή σας για αυτό;

-Όταν με ρωτούν περί της αντίληψης για τα δικαιώματα και εάν τα δικαιώματα είναι περιορισμένα μόνο για τους ανθρώπους εξηγώ ότι όντως μόνο οι άνθρωποι, μόνο εμείς από όλα τα είδη μπορούμε να αντιληφθούμε και να κατανοήσουμε τι ακριβώς είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι γάτες, οι σκύλοι, οι βάτραχοι ή τα δελφίνια δεν κατανοούν τι είναι τα δικαιώματα. Είναι λοιπόν σίγουρο ότι οι άνθρωποι κατέχουν σε αυτό το ζήτημα μια θέση μοναδική.

Το γεγονός όμως ότι είμαστε οι μοναδικοί που κατανοούμε κάτι δε σημαίνει αυτομάτως ότι είμαστε και οι μοναδικοί που το έχουμε. Από ότι ξέρω είμαστε το μοναδικό είδος που κάποια μέλη του ξέρουν από φυσιολογία, γεωλογία, ή αστρονομία.

Αλλά στο ζήτημα της φυσιολογίας για παράδειγμα δεν λέμε ότι επειδή το ανθρώπινο είδος είναι το μόνο που ξέρει από φυσιολογία τα άλλα ζώα δεν έχουν φυσιολογία... Δεν υποστηρίζουμε μια τέτοια άποψη. Και τα υπόλοιπα ζώα διαθέτουν κεντρικό νευρικό σύστημα, έχουν εγκέφαλο, καρδιά, νεύρα, όργανα, διαθέτουν αισθητήρες, έχουν αισθήσεις...

Το ότι κατανοούμε λοιπόν κάτι δεν περικλείει και το δεδομένο ότι επειδή το κατανοούμε το κατέχουμε μόνο εμείς. Και τα ίδια ψέματα ισχύουν και για την περίπτωση των δικαιωμάτων.

-Παρά το γεγονός ότι υπάρχει μία, έστω και με αργούς ρυθμούς, αυξημένη ευαισθητοποίηση, όσον αφορά στο ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων, από όλο και περισσότερους ανθρώπους τα τελευταία χρόνια, οι συνθήκες διαβίωσής τους επιδεινώνονται. Ποιοι είναι οι κύριοι λόγοι για αυτή την επιδείνωση;

-Η απάντηση για την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των ζώων είναι το χρήμα. Τα ζώα δεν μπορούν να μιλήσουν, δεν μπορούν

να διαδηλώσουν και δεν μπορούν να ψηφίσουν, εκλέγοντας τους πολιτικούς τους αντιπροσώπους, είναι παντελώς αδύναμα όσον αφορά στην αντιπροσώπευση και στην ανάδειξη των συμφερόντων τους, με εξαίρεση κάποιους ανθρώπους που προωθούν αυτά τα συμφέροντα για λογαριασμό τους. Αλλά επειδή δεν μπορούν να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους 50 δισεκατομμύρια ζώα σφαγιάζονται κάθε χρόνο παγκοσμίως δεν υπολογίζονται... Μιλάμε για 50 δισεκατομμύρια...

Στη χώρα μου σκοτώνονται ένα εκατομμύριο ζώα την ώρα, κάθε μέρα, επί 365 ημέρες τον χρόνο. Και διερωτόμαστε γιατί συμβαίνει κάτι τέτοιο.... Είναι το χρήμα, τα συμφέροντα από τη μία πλευρά.

Αν είσαι δηλαδή κατασκευαστής επιδιώκεις να αυξήσεις την παραγωγή, να μεγιστοποιήσεις τα κέρδη και την παραγωγή των προϊόντων ξοδεύοντας όσο το δυνατόν λιγότερο. Και όσον αφορά τα ζώα, όταν θέλεις να μεγιστοποιήσεις την παραγωγή με το μικρότερο δυνατό κόστος μειώνεις τις επενδύσεις αναγκάζοντάς τα να ζουν σε όλο και αποπνικτικότερες συνθήκες και όλο και μικρότερους χώρους... Μειώνεις την έκταση των κλουβιών... Όπως γίνεται για παράδειγμα με τις κότες. Δεν τους έχουν ένα κλουβί στο οποίο να μπορούν να κινηθούν... ξεχάστε το. Το ζήτημα είναι να έχουν κλουβιά στο μέγεθος μιας εφημερίδας, μιας καθημερινής εφημερίδας. Και σε αυτό το χώρο θα ζουν για έναν χρόνο 7 ή 8 κότες... σε συνθήκες δηλαδή στις οποίες δεν μπορούν να κινηθούν, δεν μπορούν να ανοίξουν τα φτερά τους, δεν μπορούν να κάνουν τίποτα φυσιολογικό. Μετά από όλα αυτά τις σκοτώνουν, τις σφαγιάζουν προκειμένου να τις κάνουν κοτόσουπα...

Ο λόγος λοιπόν για τον οποίο επιδεινώνονται οι συνθήκες διαβίωσης των ζώων είναι επειδή η ζήτηση για κρέας είναι πολύ μεγάλη και ότι οι παραγωγοί μειώνουν το κόστος (τις επενδύσεις), μειώνουν τον χώρο, κάνουντάς τους τη ζωή, που προορίζονται προς ανθρώπινη κατανάλωση, όλο και πιο δυστυχισμένη...

-Πολλοί άνθρωποι που προσπαθούν να υποβαθμίσουν το ζήτημα απευθύνουν πολύ συχνά την εξής ερώτηση προς τους υπέρμαχους των δικαιωμάτων των ζώων: Υπάρχουν τόσοι πολλοί άνθρωποι που πεινούν, τόσοι πολλοί που βασανίζονται από ολοκληρωτικά

καθεστώτα ανά την υφήλιο. Υπάρχουν τεράστια προβλήματα όσον αφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα και εσείς υπερασπιζετε τα δικαιώματα των ζώων; Ποια είναι η άποψή σας, τι απαντάτε σε αυτή την πολύ κοινή ερώτηση;

-Οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων συχνά αντιμετωπίζουν την κατηγορία ότι υπάρχουν σημαντικότερα πράγματα με τα οποία πρέπει να ασχοληθούμε. Όλα αυτά τα ανθρώπινα προβλήματα που αφορούν στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από ολοκληρωτικά καθεστώτα για παράδειγμα ή τα παιδιά που πεθαίνουν εξαιτίας του Aids στην Αφρική και ούτω καθεξής. Υπάρχουν δύο αξιοσημείωτα σχετικά δεδομένα τα οποία σκέφτομαι όταν τα ακούω αυτά: το πρώτο είναι ότι σχεδόν πάντα, οι άνθρωποι οι οποίοι εγείρουν αυτές τις ενστάσεις δεν κάνουν απολύτως τίποτα για τα προβλήματα των ανθρώπων. Δεν θυσιάζουν τίποτα από την ποιότητα ζωής τους, δεν προσφέρουν καθόλου από τον χρόνο τους ή δεν κάνουν δωρεές προς αυτούς που προσπαθούν για παράδειγμα να βοηθήσουν παιδιά ή θύματα ολοκληρωτικών καθεστώτων. Στον ελεύθερό τους χρόνο αυτοί οι άνθρωποι παίζουν γκολφ, ποδόσφαιρο ή πάνε για ιστιοπλοΐα. Δεν κάνουν τίποτα για να βοηθήσουν τους ανθρώπους στους οποίους αναφέρονται. Το βρίσκω σίγουρα υποκριτικό λοιπόν όταν ακούω αυτές τις συνήθεις ενστάσεις.

Το δεύτερο είναι ότι η πρόθεση δεν έχει να κάνει με το ένα ή το άλλο. Δεν les δηλαδή, θα βοηθήσω τα παιδιά που έχουν aids στην Αφρική ή θα βοηθήσω τα ζώα, ή θα κάνω κάτι για τα θύματα των καθεστώτων ή κάτι άλλο μεμονωμένο...Μπορείς να τα κάνεις μαζί.

Μπορείς να σταματήσεις να φοράς ρούχα από το δέρμα ή τα φτερά των ζώων, ρούχα από τη σάρκα τους ή να χρησιμοποιείς καλλυντικά που έχουν δοκιμαστεί προηγουμένως σε ζώα, να σταματήσεις να τρως το σκοτωμένο σάπιο κρέας τους και ταυτόχρονα μπορείς να βοηθάς τα παιδιά στην Αφρική ή τα θύματα των καθεστώτων. Δεν αποκλείει το ένα το άλλο.

-Πως πιστεύετε ότι μπορούμε να προωθήσουμε τη νομική προστασία των ζώων. Ποιος θα ήταν ο καλύτερος τρόπος για την προώθηση των δικαιωμάτων των ζώων νομικά;

-Όταν έχουμε να κάνουμε με τα δικαιώματα των ζώων σε νομικό επίπεδο, με την επιβολή νομοθεσίας δηλαδή η οποία θα προστατεύει τα ζώα, το ζήτημα πάντα είναι δύσκολο, αποτελεί πάντα μία πρόκληση επειδή δεν έχουμε χρήματα. Δεν έχουμε ανάλογη οικονομική δυνατότητα με αυτή που έχει η βιομηχανία κρέατος, ή η αγροτική βιομηχανία ή το λόμπι των κυνηγών. Και ξέρετε στην Αμερική υπάρχει ένα ρητό που λέει «αυτός που πληρώνει τον αυλό παραγγέλνει και το ρυθμό»... Αν πληρώσεις τον οργανοπαίκτη μπορείς να του πεις τι ρυθμό θα παίξει στον αυλό, μπορείς να του πεις «παίξε αυτό το τραγούδι...» Και η πολιτική είναι έτσι. Αυτοί που έχουν τα χρήματα μπορούν να πουν στους πολιτικούς πως θα ψηφίσουν στις εν λόγω ψηφοφορίες για τα νομοσχέδια. Αυτό είναι και το πλέον δύσκολο για τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων, ότι δεν έχουμε τα χρήματα, όταν πρόκειται για παρόμοια νομοσχέδια που πρέπει να ψηφιστούν.

-Αυτοί λοιπόν παίζουν τη μουσική...

-Ναι, αλλά παρά το γεγονός ότι δεν έχουμε χρήματα, μπορούμε να σχηματίσουμε συνασπισμούς με μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και κινήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και να μετατραπούμε σε ένα σημαντικό εκλογικό σώμα. Και έτσι να αποφασίζουμε ποιος θα κερδίζει ή θα χάνει τις εκλογές. Όχι ο καθένας μας χωριστά, αλλά μέσω της δημιουργίας συνασπισμών. Όταν σχηματιστούν αυτοί οι συνασπισμοί και ψηφιστούν άνθρωποι θετικά διακείμενοι στο ζήτημα, τότε θα περάσουν ίσως και οι κατάλληλες νομοθεσίες για τα δικαιώματα των ζώων. Αλλά μόνο τότε, όχι πριν από αυτό...Μόνο τότε.

-Χωρίζετε τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες, τους Νταβίντσιανς, τους Νταμάσκανς και τους Μάντλερς. Θα μπορούσατε να μας πείτε κάποια πράγματα για αυτές;

-Ωχ, αλήθεια; Εντάξει θα σας πω. Διαφορετικοί άνθρωποι μεταξύ τους γίνονται υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων για διαφορετικούς λόγους ο καθένας. Νομίζω πως μερικοί άνθρωποι γεννιούνται έτσι. Μόλις καταλάβουν για παράδειγμα από πού προέρχεται το αρνίσιο ή το χοιρινό κρέας λέει «όχι, τα ζώα είναι φίλοι μου και εγώ

δεν τρώω τους φίλους μου». Δεν χρειάζεται να συζητήσεις, να κάτσεις να τους πείσεις, ή ουδένποτε παρόμοιο. Ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι ήταν έτσι. Κατάλαβε από νεαρή ηλικία τι είναι το κρέας των ζώων και σταμάτησε να το τρώει, απλά σταμάτησε. Νομίζω ότι δεν θα ήταν και ιδιαίτερα καλή στιγμή για την οικογένειά του όταν πήρε αυτή την απόφαση. Κάποιοι άνθρωποι λοιπόν σαν τον Λεονάρντο Ντα Βίντσι γεννήθηκαν έτσι.

Στην συνέχεια υπάρχουν αυτοί που βίωσαν μια δραματική εμπειρία όπως ο Σαύλος στο δρόμο του για τη Δαμασκό, όπου σύμφωνα με την ιστορία ο Θεός του απευθύνθηκε από τους ουρανούς ρωτώντας τον «Γιατί με κυνηγάς;»...Και με βάση αυτή την εμπειρία ο Σαύλος έγινε ο Απόστολος Παύλος. Ο σημαντικότερος διώκτης του Ιησού μετετράπη στον κυριότερο Απόστολό του. Σε μια στιγμή...

Και τέλος υπάρχουν και αυτοί που γίνονται υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων όχι επειδή έχουν μια εμπειρία αντίστοιχη με αυτή του Σαύλου στο δρόμο του για τη Δαμασκό, αλλά επειδή διάβασαν κάτι, είδαν κάτι ή συζητήσαν ορατικά. Η πορεία τους μοιάζει με αυτή του νερού που βράζει, κινούνται αργά, σιγά-σιγά και όπως το νερό που ξεχειλίζει κάποια στιγμή αντιλαμβάνονται και λένε «Ω, Θεέ μου τα ζώα δεν είναι για να φοράω ρούχα από αυτά, για να με διασκεδάζουν, για να τα ανταγωνίζομαι, να τα σκοτώνω, ή να τα χρησιμοποιώ σε πειράματα ή για να τρώω από αυτά». Είναι λοιπόν διαφορετικοί άνθρωποι. Οι Μάντλερ είναι αυτοί που για καιρό είναι μπερδεμένοι και καταλαβαίνουν σιγά-σιγά αλλά κάποια στιγμή...το νερό βράζει. Και όταν φτάσουν στο τέλος του ταξιδιού λένε «να τι είναι τελικά τα ζώα», εννοώντας βέβαια κάτι τελείως διαφορετικό από αυτό που νόμιζαν.

-Πιστεύετε ότι αποτελούν την πλειοψηφία;

-Από όσους ανθρώπους έχω γνωρίσει όλα αυτά τα χρόνια στο κίνημα υπέρ των δικαιωμάτων των ζώων νομίζω ναι, η πλειοψηφία ανήκει στους Μάντλερ. Δεν έχουν γεννηθεί με την ευαισθησία με την οποία έχουν γεννηθεί οι Νταβίντσιανς, ούτε βίωσαν κάποια εμπειρία η οποία να τους αλλάξει γνώμη, όπως ο Σαυλός στο δρόμο για τη Δαμασκό. Απλώς συνεχίζουν μπερδεμένοι.

-Δεν είναι δύσκολο να είναι κάποιος Νταβίντσιαν ή Νταμάσκαν σε αστικό περιβάλλον; Να ζει σε μία πόλη και να ανήκει σε μία από αυτές τις κατηγορίες;

-Να ζει στην πόλη...ναι...Οι περισσότεροι από εμάς ζούμε στις πόλεις. Και εκτός από τα ζώα που έχουμε για παρέα, ή αυτά που τριγυρνούν στον δρόμο, τα περισσότερα ζώα είναι αόρατα. Δεν υπάρχουν, δεν τα βλέπουμε. Είμαι σίγουρος ότι εδώ κοντά θα υπάρχει κάποιο σφαγείο. Έτσι εκτιμώ, αναλογιζόμενος ότι δεν υπάρχει σημείο στον πλανήτη που να μην έχει κοντά του σφαγείο. Αλλά οι άνθρωποι, ένας συνηθισμένος άνθρωπος δεν γνωρίζει που βρίσκεται, τι συμβαίνει εκεί... Επίσης κοντά θα υπάρχουν και εργαστήρια, όπου τα ζώα χρησιμοποιούνται σε διάφορες έρευνες. Κάθε μέρα ζώα ακρωτηριάζονται, άλλα τυφλώνονται, δοκιμάζονται σε πειράματα στα οποία παίρνουν ηρωίνη ή καπνό τα ζεματίζουν και τα καίνε. Καθημερινά, όχι μακριά από εδώ που βρισκόμαστε, όχι μακριά από οποιοδήποτε σημείο στον κόσμο. Αλλά είναι κάτι αόρατο, οι άνθρωποι δεν ξέρουν ότι συμβαίνει.

Πιστεύω λοιπόν ότι όντως, το να ζεις σε πόλη, είναι...σαν να ζεις σχεδόν σε άλλο πλανήτη, όσον αφορά στην κατάσταση των ζώων... Έστω και αν πρόκειται για πράγματα που δεν συμβαίνουν μακριά από εδώ.

-Πως πιστεύετε ότι μπορούμε να γίνουμε όλο και πιο συνειδητοποιημένοι όσον αφορά στο ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων; Πώς μπορούμε να πείσουμε τον κόσμο για τα δικαιώματα των ζώων;

-Όταν μιλάω με ακτιβιστές για το τι θα κάνουμε, για το τι πρέπει να κάνουμε, ξέρουμε ότι υπάρχουν πολλά διαφορετικά πράγματα που μπορούμε να κάνουμε. Συνήθως λέω ότι τα τρία σημαντικότερα πράγματα που πρέπει ένας ακτιβιστής να κάνει είναι να εκπαιδεύει, να εκπαιδεύει και...να εκπαιδεύει. Οι άνθρωποι που ζουν στις πόλεις και δε βλέπουν τι συμβαίνει στα ζώα μέσα στα εργαστήρια, τα τσίρκο ή τις φάρμες αυτό ακριβώς που τους εμποδίζει από το να μην κάνουν τίποτα, είναι η έλλειψη γνώσης.

Έτσι θεωρώ ότι η πρώτη μας υποχρέωση είναι να διδάξουμε, να γνωστοποιήσουμε τι συμβαίνει. Πως μπορείς να το κάνεις αυτό; Υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι. Για παράδειγμα το πρόγραμμα το

οποίο φτιάχνει η οργάνωσή σας εδώ, η δουλειά η οποία μπορεί να γίνει μέσω του διαδικτύου όπου μπορούν να έρθουν στο φως οι συνθήκες στις οποίες ζουν τα ζώα, μέσω φυλλαδίων και ούτω καθεξής.

Αλλά κατά την γνώμη μου το πιο σημαντικό σκέλος αυτής της διαδικασίας είναι να μην γίνει ο ίδιος ο ακτιβιστής μέρος του προβλήματος...

Υπάρχουν δύο πράγματα που πρέπει να θυμάστε: το πρώτο είναι ότι οι άνθρωποι δεν πρόκειται να σε ακούσουν όταν τους επιτίθεται. Όταν προσπαθείς να εκπαιδεύσεις ένα άτομο και το ταπεινώνεις, του φωνάζεις ότι δεν είναι πολιτισμένος, πόσο φριχτός είναι...Όχι δεν μπορείς με τίποτα να ξεκινήσεις έτσι. Με αυτό τον τρόπο σπρώχνεις αυτό το άτομο προς τα πίσω, προς την σπηλιά της άγνοιας και του σκοτους. Καθιστάς δυσκολότερη δηλαδή την προσέγγιση αυτού του ατόμου. Και το δεύτερο σημαντικό όσον αφορά στον ακτιβισμό είναι ότι το τελευταίο πράγμα που πρέπει να κάνουμε είναι να του δώσουμε άλλη μία αιτία για να μην ενδιαφέρεται για τα ζώα. Κάτι τέτοιο θα καταφέρουμε μέσω μίας ασεβούς συμπεριφοράς. Θα φύγουν...Όχι γιατί δεν έμαθαν τι συμβαίνει στα ζώα αλλά επειδή ήμασταν επιθετικοί. Το απλό μήνυμα που έχω να μεταφέρω είναι ότι πρέπει να αγαπάμε τους άλλους ανθρώπους στο κίνημα (υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ζώων) και όχι να τους μισούμε. Όσο περισσότερος θυμός και μίσος βγαίνει από μέσα μας...τόσο χειρότερα είναι τα πράγματα για τα ζώα. Είναι πολύ εύκολο για κάποιον υπερασπιστή των δικαιωμάτων των ζώων να κατηγορήσει έναν άλλο άνθρωπο για την κατάσταση των ζώων. Πολύ εύκολο πραγματικά. Μπορεί να του έχει γίνει συνήθεια, σχεδόν επάγγελμα...Αλλά είναι άδικο για τους υπόλοιπους. Γιατί μην ξεχνάτε ότι προωθούμε τη λογική της μη βίας σε ζώα και ανθρώπους και εάν η δική μας συμπεριφορά είναι απρεπής ως προς τις επιδιώξεις μας τότε εμείς είμαστε τελικά και οι υπεύθυνοι για αυτό που συμβαίνει στα ζώα.

-Πολλοί ακτιβιστές δηλαδή είναι επιθετικοί;

-Δε θέλω να δημιουργήσω την εντύπωση ότι όλοι ή η πλειοψηφία των ανθρώπων που υπερασπίζονται τα δικαιώματα των ζώων έχουν

«πολεμική» διάθεση και είναι επιθετικοί εναντίον όσων δεν συμφωνούν. Αλλά μπορώ να πω ότι ξέρω αρκετούς που δρουν με αυτό τον τρόπο. Είναι κάτι που το κατανοώ... Γιατί οι υπερασιπιστές των δικαιωμάτων των ζώων ενδιαφέρονται πάρα πολύ, σε βάθος και πολύ συμπονετικά για την απαίσια, την πραγματικά απαίσια συμπεριφορά και κακομεταχείριση την οποία υφίστανται τα ζώα. Τα οποία δεν έχουν φωνή, δεν έχουν δύναμη, δεν έχουν υποστηρικτές σε εκλογικό επίπεδο... Είναι αθώα θύματα της ανθρώπινης βδελυγμίας άγνοιας, απληστίας... πραγμάτων απαίσιων. Έτσι είναι απόλυτα φυσιολογικό να είναι θυμωμένοι με άλλους ανθρώπους. Αλλά κάτι τέτοιο δε θα βοηθήσει τα ζώα, δε θα τα βοηθήσει. Και σίγουρα θα επιδεινώσει την κατάσταση.

-Αναφερθήκατε πριν στο λόμπι των κυνηγών στις ΗΠΑ. Ποια είναι η άποψή σας για το κυνήγι;

-Το λόμπι των κυνηγών στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι πανίσχυρο, έχει σχέσεις και με την National Rifle Association (Εθνική Ένωση Όπλων) η οποία αποτελεί μια πανίσχυρη πολιτική δύναμη στην Αμερική. Αν βρίσκεσαι σε κάποιο πρόγραμμα ή κάποιο στόχο που αντιτίθεται στην Εθνική Ένωση Όπλων είσαι πραγματικά μπλεγμένος. Ακόμα και στις τελευταίες εκλογές στις οποίες εξελέγη ο Μπαράκ Ομπάμα, στην προεκλογική περίοδο ήταν προσεκτικός, δεν βγήκε να πει «δεν μπορείτε να κυνηγάτε δεν θα παρέμβω στο δικαίωμά σας να οπλοφορείτε». Είναι πραγματικά πολύ ισχυροί.

Αλλά το κυνήγι αυτό καθεαυτό είναι πολύ περίεργη υπόθεση. Παρουσιάζεται στην κοινή γνώμη ως μία πράξη καλή, επειδή τα είδη υπερπολλαπλασιάζονται και δήθεν κάνουμε χάρη σε αυτά και στο περιβάλλον σκοτώνοντάς τα. Αλλά στην πραγματικότητα οι κυνηγοί δε σκοτώνουν απλώς κάποια αντιπροσωπευτικά δείγματα, θέλουν για παράδειγμα να σκοτώσουν το ελάφι με τα μεγαλύτερα κέρατα, ξέρετε θέλουν να αποδείξουν τον αντρισμό τους σκοτώνοντας κάποιο μεγάλο ζώο... Αν ρίξετε μια ματιά στα περιοδικά τους μπορείτε να δείτε όλους αυτούς τους κυνηγούς με την ευχαρίστηση χαραγμένη στο πρόσωπό τους επειδή σκότωσαν αυτά τα ζώα με τα μεγάλα κέρατα. Δε σκοτώνουν κάποιο κουτούο ζώο, ή κάποιο αδύναμο ή ίσως κάποιο από αυτά

που πεθαίνουν το χειμώνα. Δεν κάνουν καμία χάρη στα ζώα. Πάντα πίστευα τελικά ότι αυτοί οι άνθρωποι που σκοτώνουν ζώα το έκαναν επειδή ήταν ανίκανοι σεξουαλικά...

Βασικά είμαι σίγουρος για αυτό...

-Δίνετε πάντα έμφαση στην σκέψη και στην έννοια του δικαιώματος. Θα ήθελα να επιστρέψω λίγο στις αρχικές μας ερωτήσεις και να ζητήσω να μας πείτε την άποψή σας για τα πειράματα που χρησιμοποιούν ζώα...

-Είναι ενδιαφέρον για τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων «να οδηγήσουν το τρένο» από το ένα στο άλλο ζήτημα... Ας πάρουμε για παράδειγμα τη γούνα. Την περίπτωση που κάποιος φοράει γούνα και τον ρωτάμε σχετικά... Τα ζώα συγκεντρώνονται σε ειδικές φάρμες, πράγμα που συνεπάγεται ότι τα κλείνουν σε κλουβιά σε άθλιες συνθήκες. Πως το δικαιολογείς αυτό; Αν κάτσεις και το αναλογιστείς για αυτούς τους ανθρώπους είναι εμφανής η δυσκολία να δικαιολογήσουν την καταδίκη αυτών των ζώων, από τα οποία φτιάχνεται η γούνα, στη μιζέρια για όλη τους τη ζωή προκειμένου κάποιος να φορέσει ένα μονάτο ρούχο.

Είναι μια περίπτωση ανάλογη με την κρεατοφαγία. Δεν είναι ανάγκη να τρως κρέας. Στην πραγματικότητα δεν είναι και υγιεινό. Οι άνθρωποι όμως συνηθίζουν να το τρώνε.

Αλλά όταν εισερχόμαστε στον τομέα της έρευνας, στο ζήτημα των ερευνών στις οποίες χρησιμοποιούνται ζώα λέμε «μυσό λεπτό...εδώ μιλάμε για κάτι πραγματικά σημαντικό, μιλάμε για σώσιμο ζώων». Δεν αφορά σε θέματα μόδας, κρεατοφαγίας... Μιλάμε για σώσιμο ζώων.

Εδώ υπάρχουν δύο τουλάχιστον αξιοσημείωτα.

Το πρώτο είναι να κάνουμε την ερώτηση αν τα πειράματα βασίζονται στο λεγόμενο ζώο ως πρότυπο, στη χρησιμοποίηση του ζώου ως πρότυπο για το τι μπορεί να συμβεί στους ανθρώπους. Είναι αυτός ο καλύτερος τρόπος στην προσπάθεια να σώσουμε ανθρώπινες ζωές και να προάγουμε την υγεία; Νομίζω, η ξεκάθαρη απάντηση είναι όχι. Πρόκειται για κάτι που ο καθένας ξεχωριστά πρέπει να πετύχει αν εξετάσει το ζήτημα, αν διαβάσει κάποια πράγματα.

Απλά, ως εξετάσουμε τη χρήση των φαρμάκων, των θεραπευτικών φαρμάκων για διάφορες ανθρώπινες ασθένειες. Όλα αυτά τα φάρμακα έχουν δοκιμαστεί σε ζώα. Είναι υποχρεωτικό από το νόμο. Δεν υπάρχει νόμιμο φάρμακο στην αγορά που να μην έχει δοκιμαστεί σε ζώο. Και τότε ρωτάς «και τι συμβαίνει όταν κάνεις φαρμακευτικά πειράματα σε ζώα; Δεν έχει να κάνει με τα δικαιώματα των ζώων... τι συμβαίνει»;

Όσο περισσότερο έχεις ασχοληθεί με το ζήτημα τόσο περισσότερο κατανοείς ότι η χρησιμοποίηση των ζώων ως πρότυπο στα πειράματα δεν προβλέπει καθόλου σωστά τι θα συμβεί όταν ένας άνθρωπος πάρει το δοκιμασμένο σε ζώα φάρμακο. Έχουμε μια εκτεταμένη εξέλιξη στη φαρμακευτική με τη χρησιμοποίηση ζώων. Και στη συνέχεια εισερχόμαστε στη λεγόμενη πρώτη φάση με τη δοκιμή του φαρμάκου στον άνθρωπο.

Ξέρω ότι θα δυσκολευτείτε να το πιστέψετε, αλλά ένα ποσοστό 95% των φαρμάκων που έχουν δοκιμαστεί σε ζώα, άρα έχει αποδειχτεί ότι διαθέτουν θεραπευτικές ιδιότητες και δεν είναι τοξικά, δηλαδή κάνουν έχουν περισσότερες θετικές ιδιότητες από ότι αρνητικές, το 95% λοιπόν, όταν έχουν δοθεί σε μικρή ποσότητα σε ανθρώπους, έχουν αποδειχτεί τοξικά! Έχουν αποδειχτεί τοξικά. Και ποιος ξέρει τι επιπτώσεις μπορεί να έχει κάτι τέτοιο, μπορεί να σε τυφλώσει, να σε παραλύσει, να πεθάνεις... Μπορεί να πάθεις πολύ άσχημα πράγματα ακόμα και από φάρμακα δηλαδή που είχαν αποδειχθεί ασφαλή...

Στη συνέχεια το υπόλοιπο 5% των μη τοξικών φαρμάκων της πρώτης φάσης το δίνουμε στους ανθρώπους, αυτή είναι η δεύτερη φάση. Τι συμβαίνει με αυτούς; Τα τέσσερα στα πέντε φάρμακα αποτυγχάνουν... αποδεικνύονται τοξικά. Το 99% των φαρμάκων λοιπόν αποδεικνύονται τοξικά και μπορεί να σκοτώσουν, να τυφλώσουν να σε αφήσουν χωρίς κάποιο άκρο, να προκαλέσουν προβλήματα στην καρδιά, στο συκώτι, στα νεφρά. Δεν πρόκειται λοιπόν για καλά σημάδια. Δε βελτιώνεται η υγεία και δεν πετυχαίνουμε μακροζωία μέσω των πειραμάτων αυτών. Είναι ψεύτικο, είναι υποκρισία.

Έτσι έρχεται φυσιολογικά η ερώτηση... Γιατί τότε συνεχίζουμε να διεξάγουμε πειράματα; Χρήματα!

-Και πάλι τα χρήματα...

-Είναι τα χρήματα. Γιατί οι αγρότες και οι βιομηχανίες έχουν επενδύσει τεράστια ποσά στην έρευνα που διεξάγεται με πειράματα στα οποία χρησιμοποιούνται ζώα. Και αν αύριο τους έλεγεσ ότι «απαγορεύονται από εδώ και στο εξής» τα πειράματα στα ζώα και τα σταματούσαν, θα έχαναν πραγματικά τεράστια ποσά, αμέτρητα.

Δεν είναι η ανθρώπινη υγεία που οδηγεί στην πειραματική χειρουργική σε ζωντανά πειραματόζωα, είναι τα χρήματα.

-Πιστεύετε ότι η θεωρία για τα δικαιώματα των ζώων επεκτείνεται ως έννοια και στους φυσικούς και ορυκτούς πόρους; Έχουν δηλαδή και αυτοί τα ίδια δικαιώματα, πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα;

-Τα φυτά και τα ορυκτά...

-Ναι...

-Όταν σκεφτόμαστε τα βασικά δικαιώματα που έχουμε ως άνθρωποι, θεωρώ ότι πάνω από όλα είναι τρία, το δικαίωμά μας στην ελευθερία, το δικαίωμα στη σωματική υπόσταση και το δικαίωμά μας στην ζωή. Αυτά νομίζω είναι τα πρωτεύοντα δικαιώματά μας. Και όταν το αναλογίζεσαι υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναρωτιέσαι τι κάνει τους ανθρώπους να βρίσκουν νόημα σε αυτά τα δικαιώματα, την υπόσταση, τη ζωή και την ελευθερία. Είναι νομίζω η ιδέα ότι όχι μόνο ανήκουμε σε αυτό τον κόσμο αλλά ότι έχουμε και επίγνωση του... Επίγνωση του τι μας συμβαίνει. Και το τι μας συμβαίνει μας ενδιαφέρει πολύ γιατί διαφοροποιεί την ποιότητα και τη διάρκεια της ζωής μας. Είμαστε κάποιος και όχι κάτι. Έχουμε βιογραφία και όχι βιολογία. Είμαστε, κατά μία έκφραση που χρησιμοποιώ και στα γραπτά μου, υποκείμενα της ζωής. Δεν είμαστε απλά ζωντανοί δηλαδή, υπάρχει κάποιος πίσω από την ζωή αυτή, ο οποίος είμαστε εμείς και η ζωή μας έτσι εκτυλίσσεται. Έτσι τα δικαιώματά μας στην ελευθερία, τη

σωματική υπόσταση και τη ζωή γίνονται κατανοητά μέσω της κατανόησης του ποιοι είμαστε σε αυτό τον κόσμο. Και σκέφτομαι τα ζώα που εκτρέφονται για να μετατραπούν σε τρόφιμα, αυτά που μετατρέπονται σε ενδύματα, που χρησιμοποιούνται για διασκέδαση, ή χρησιμεύουν σαν εργαλεία όπως για παράδειγμα στην επιστήμη και λέω «ξέρεις, τα ζώα είναι σαν κι εμάς!»... Είναι κάποια και όχι κάτι, έχουν βιογραφία και όχι βιολογία, αποτελούν μέρος του κόσμου, ενδιαφέρονται για αυτόν και για το τι συμβαίνει, ακριβώς επειδή αυτό διαφοροποιεί την ποιότητα και τη διάρκεια της ζωής τους. Είναι τα ίδια με εμάς, δεν υπάρχουν διαφορές.

Και για τα ορυκτά, τους βράχους, το μάρμαρο, το χαλαζία. Δεν υπάρχει υποκείμενο εκεί, δεν υπάρχει κανένας εκεί να εκτυλίσσεται η ζωή του. Για τα φυτά σκέφτομαι «υπάρχει κανείς εκεί»; στον πυρήνα του καλαμποκιού ή στο «κεφάλι» του κριθαριού. Δε νομίζω τελικά ότι ισχύει, δεν είναι νομίζω υποκείμενα της ζωής, δεν υπάρχει ζωή πίσω από τα φυτά.

-Έχουμε ακούσει πάρα πολλά περί περιβαλλοντικής ηθικής; Συμφωνείτε με αυτό τον όρο ή πιστεύετε ότι είναι ανεπαρκής;

-Οι άνθρωποι οι οποίοι εργάζονται για την προστασία του περιβάλλοντος και οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων συχνά έχουν να αντιμετωπίσουν τα ίδια ζητήματα, να υπερασπιστούν τα ίδια συμφέροντα. Για παράδειγμα αυτοί που προσπαθούν να προστατεύσουν τα δάση, τα οποία εξαφανίζονται σε ολόκληρο τον κόσμο, έχουν ίσως κατανοήσει ότι είναι η οικολογία αυτού του δικτύου ζωής αυτής της κοινότητας της ζωής, η οποία είναι σημαντικό να διατηρηθεί. Αυτή η σκέψη λοιπόν προέρχεται από αυτό.

Οι άνθρωποι λοιπόν που μάχονται υπέρ των δικαιωμάτων των ζώων, επειδή εστιάζουν σε αυτά, θα σκεφτούν κάπως διαφορετικά. Θα υποστηρίξουν δηλαδή ότι ο λόγος που πρέπει να διατηρήσουμε τα δάση είναι ότι αυτή η διατήρηση θα προστατεύσει τελικά την κοινότητα μέσα στην οποία τα ζώα θα μπορέσουν να επιβιώσουν, να αναπαρχθούν και να έχουν μια κανονική ζωή. Ο στόχος δηλαδή είναι λίγο διαφορετικός. Οι περιβαλλοντολόγοι θα σταθούν σε ολόκληρο

το οικοσύστημα, ενώ οι υπερασπιστές των ζώων στα ζώα, αλλά τελικά δουλεύουν για τον ίδιο σκοπό, τη διάσωση των δασών, αλλά για διαφορετικούς λόγους. Το σημαντικότερο πιστεύω είναι πέρα από τις διαφορές μας να δώσουμε έμφαση σε αυτή την κοινή πορεία και τους κοινούς στόχους. Κάτι τέτοιο θα είναι πολύ σημαντικό στο πολιτικό πεδίο και πάλι επειδή οι περιβαλλοντολόγοι από μόνοι τους αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι. Το ίδιο ισχύει και για τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων. Μαζί αποτελούν δύο σημαντικά κομμάτια. Εννοώ ότι θα πρέπει να σχηματίσεις ένα συνασπισμό για να επιτύχεις το στόχο σου, να σώσεις τα δάση, για παράδειγμα... απλά αναφέρω αυτό ως παράδειγμα...

-Πιστεύετε ότι υπάρχει διαμάχη μεταξύ αυτών των διαφορών, εντός όσων εντάσσονται στην «περιβαλλοντική ηθική»; Για παράδειγμα κάποιοι οικολόγοι λένε διαφορετικά πράγματα με τους υπερασπιστές των ζώων ευρισκόμενοι σε σύγκρουση μαζί τους... Σας ρωτάω επειδή στην Ελλάδα παρατηρούνται μεγάλες διαφορές μεταξύ των μερών που έχουν τον ίδιο αυτό στόχο...

-Παρά το γεγονός ότι περιβαλλοντολόγοι και υπερασπιστές των ζώων δουλεύουν για τον ίδιο στόχο αλλά για διαφορετικούς λόγους ο καθένας, υπάρχουν περιπτώσεις που υπάρχει διαμάχη μεταξύ τους. Είναι ξεκάθαρο αυτό. Για παράδειγμα κάποιοι περιβαλλοντολόγοι τάσσονται υπέρ του κυνηγιού στη λογική ότι μέσω αυτού μπορεί να ελεγχθεί ο πληθυσμός των ζώων σε ένα δεδομένο οικοσύστημα και στη λογική ότι κάτι τέτοιο θα φέρει ένα είδος ισορροπίας. Αυτό σημαίνει ότι λένε «πήγαινε και πάρε την καρμπίνα σου ή το τόξο σου, σκότωσε ένα ζώο, αυτό είναι το σωστό! Έκανες το σωστό κάνοντας κάτι τέτοιο» στη λογική ότι προωθείται έτσι η αρμονία, η σταθερότητα και η ισορροπία του οικοσυστήματος. Από την άποψη των υπερασπιστών των ζώων δεν είναι αυτός ο τρόπος αλληλεπίδρασης και ασχολίας με τη φύση. Όντως θα υπάρξουν συγκρούσεις και το κυνήγι αποτελεί ένα από τα πλέον εμφανή παραδείγματα αυτής της διαμάχης περιβαλλοντολόγων και υπερασπιστών των ζώων. Αλλά το πλέον ενδιαφέρον σημείο για εμένα το οποίο παραμένει ανοικτό μέχρι σήμερα, είναι ότι

η συντριπτική πλειοψηφία των περιβαλλοντολόγων είναι κρεατοφάγοι. Και δεν υπάρχει κάτι καταστρεπικότερο για το περιβάλλον από την παραγωγή κρέατος, όχι μόνο υπό το πρίσμα του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν τα ζώα αλλά και υπό το πρίσμα των μεθόδων που χρησιμοποιούνται στην αγροτική παραγωγή. Θυμηθείτε, 50 δισεκατομμύρια ζώα κάθε χρόνο θανατώνονται σε γαίες και θάλασσες θανατώνονται ανά τον κόσμο. Αυτά τα ζώα πρέπει να μεγαλώσουν κάπου. Και υπάρχει και το πρόβλημα των εκπομπών αερίων μεθανίου από κάποια ζώα...

Και τα αέρια μεθανίου αποτελούν το νούμερο ένα αέριο στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Έχω δειπνήσει πολλές φορές με περιβαλλοντολόγους οι οποίοι ενώ τρώνε ασ πούμε μπριζόλα ή κάτι παρόμοιο εκφράζουν τις ανησυχίες τους για το περιβάλλον. Ο πραγματικός περιβαλλοντολόγος είναι τουλάχιστον χορτοφάγος και ίσως και βέγκαν. Ένας πραγματικός περιβαλλοντολόγος. Αλλά δεν μπαίνουν στη λογική αυτής της πρόκλησης. Ο Αλ Γκορ όταν έκανε την παρουσίαση του Inconvenient Truth για το οποίο να υπενθυμίσω ότι κέρδισε βραβείο Όσκαρ δεν ανέφερε εν μέσω όλων των εντυπωσιακών της παρουσίας, ούτε μία λέξη για τη συνεισφορά των ζώων στην παγκόσμια υπερθέρμανση. Ούτε μια κουβέντα...

-Αναφέρατε τα χρήματα και τον τρόπο με τον οποίο δουλεύει το σύστημα στη βιομηχανία, την πολιτική. Πως θα μπορούσαμε να προωθήσουμε τα δικαιώματα των ζώων και τις περιβαλλοντικές ανάγκες μέσω ενός οικονομικού συστήματος το οποίο ζει με τα συμφέροντα της εκμετάλλευσης του περιβάλλοντος και των ζώων; Πως θα ανταπεξέλθουμε με αυτό το οικονομικό σύστημα και αυτά τα συμφέροντα;

-Δεν είναι εύκολο για τον καθένα μεμονωμένα να προβεί σε επιλογές που θα μεταβάλλουν τη ζωή του, για παράδειγμα λέγοντας «δεν πρόκειται να φοράω δέρμα». Θα ήταν κάτι πολύ σημαντικό αλλά δεν θα μετέβαλλε τίποτα στο σύστημα. Το σύστημα δεν είναι οργανωμένο έτσι ώστε να αλλάζει με την αλλαγή στις συνήθειες ενός μεμονωμένου ατόμου. Αν εγώ δε φοράω ρούχα από δέρμα αυτό

δε θα έχει καμία επίδραση και δε θα επιφέρει καμία διαφορά στην παραγωγή δερμάτινων. Το ίδιο ισχύει και εάν δεν έχω την ανάγκη να φάω κοτόπουλο. Αυτό δε θα το σώσει. Το σύστημα δεν είναι έτσι προσαρμοσμένο. Αν για παράδειγμα ο Τομ Ρέιγκαν δεν τρώει κοτόπουλο δε θα πουν «α, αφού είναι έτσι θα παράγουμε ένα κοτόπουλο λιγότερο»... Δε λειτουργεί έτσι το σύστημα. Για να διαφοροποιήσει τα πράγματα η επιλογή μας, αυτή θα πρέπει να γίνει από κοινού με πολλά άλλα άτομα.

Στην προκειμένη περίπτωση όσο περισσότεροι είναι οι άνθρωποι, τόσο μεγαλύτερη θα είναι και η διαφορά. Για αυτό και πιστεύω ότι η μεγαλύτερη πρόκληση για εμάς είναι να διευρύνουμε το κίνημα των υπερασπιστών των ζώων, να αυξήσουμε τον αριθμό τους προκειμένου να επιτύχουμε κάποια αποτελέσματα. Είναι η μεγαλύτερη πρόκληση που έχουμε μπροστά μας.

Αν αυξηθούν οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων μπορούμε να επιτύχουμε κάποια σημαντική επιρροή στον οικονομικό τομέα, όπως γίνεται αυτή τη στιγμή στις ΗΠΑ για παράδειγμα, με την ανάπτυξη των παραγωγών τροφίμων σόγιας και άλλων τροφίμων από αγροτικές καλλιέργειες, ακριβώς λόγω του αριθμού αυτών που δεν καταναλώνουν πια κρέας ή καταναλώνουν τα συγκεκριμένα τρόφιμα. Υπάρχει λοιπόν διαφοροποίηση στην οικονομία. Αλλά ακόμα και αυτό δεν είναι αρκετό. Αυτό που χρειάζεται να συμβεί είναι αυτό που λένε οι οικονομολόγοι μια «εσωτερική» στις αλληλεπιδράσεις της παραγωγής, από τα έξω προς τα μέσα.

Έτσι τα λένε αυτοί, όχι εγώ... Αυτό σημαίνει ότι αν για παράδειγμα η βιομηχανία σου συνεισφέρει στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου θα πρέπει να καταβάλλεις το ανάλογο τίμημα. Εσύ ως βιομήχανος, όχι ο καταναλωτής. Εσύ θα πληρώσεις για αυτό. Και θα καθοριστεί και το ύψος του ποσού που πρέπει να πληρώσεις. Με άλλα λόγια πρέπει να υπάρξει μια φορολόγηση όσων υποβαθμίζουν το περιβάλλον. Πρέπει να πληρώσουν, δεν μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν, όπως έκαναν στο παρελθόν. Αυτό αφορά και το ζήτημα των ζώων. Αν θέλετε να συνεχίσετε να το κάνετε αυτό, θα πρέπει να φορολογηθείτε. Αλλά θα μπορούμε να το κάνουμε

αυτό, να τους πούμε «πρέπει να πληρώσετε για αυτό που κάνετε», αν είμαστε αρκετοί σε αριθμό, ώστε να εκλέξουμε ανθρώπους οι οποίοι θα μεταφέρουν αυτή την ιδεολογία στο επίπεδο των νομοθετικών σωμάτων.

-Πρόκειται δηλαδή για θέμα πολιτικής επιλογής

-Ναι, βέβαια...

-Και πολιτικού ακτιβισμού;

-Ναι...

-Κάτι ανάλογο δηλαδή με τους Πράσινους στην Ευρώπη;

-Ναι, ένα πολιτικό μοντέλο που θα μπορούσε να κάνει τις ιδέες μας να σημαίνουν κάτι από το να απορρίπτονται, είναι κάτι ανάλογο με τα κόμματα των Πράσινων στην Ευρώπη... Δεν υπάρχει Πράσινο Κόμμα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Δεν υπάρχει άλλη πολιτική φωνή, έχουμε δικομματικό σύστημα. Τα Πράσινα κόμματα όμως στην Ευρώπη είναι κόμματα διορατικά. Θυμάμαι όταν είχα διαβάσει τις θέσεις ενός Πράσινου Κόμματος στο ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων, οι θέσεις του ήταν εξαιρετικές. Απ'όσα ξέρω το Κόμμα των Πράσινων στην Ελλάδα έχει ειδικό τμήμα για τα δικαιώματα των ζώων. Δεν ξέρω ακριβώς αν είναι τμήμα ή επιτροπή. Αλλά τα δικαιώματα των ζώων εντάσσονται στα προγράμματα των Πράσινων κομμάτων, είναι μέρος της ιδεολογίας τους, στην Ελλάδα. Αποτελείτε έτσι ένα παράδειγμα για εμάς στις Ηνωμένες Πολιτείες το οποίο πρέπει να ακολουθήσουμε. Σε αυτό το ζήτημα είστε πρωτοπόροι. Είμαστε πάρα πολύ πίσω. Πραγματικά πολύ πίσω.

Αλλά είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι ακόμα και στην Αμερική οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων μπορούν να κερδίσουν εκλογικές αναμετρήσεις, μπορούν να κάνουν τη διαφορά ανάμεσα στη νίκη και την ήττα. Στις πιο πρόσφατες εκλογές ο Πρόεδρος Ομπάμα κέρδισε με σχετικά μεγάλη διαφορά έχοντας τεράστια υποστήριξη από τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων. Και έχοντας μόλις λίγες ημέρες στην κυβέρνηση έκανε κάτι που έδειξε

την εκτίμησή του για αυτή την στήριξη. Υπέγραψε νόμο, σύμφωνα με τον οποίο, αν ένα ζώο πάει στο σφαγείο και το οποίο είναι κουτσό ή ακρωτηριασμένο, θα πρέπει να υπόκειται σε ευθανασία και όχι να σφαγιάζεται. Μέχρι εκείνη τη στιγμή θεωρούταν απολύτως νόμιμο τα ζώα που είναι κουτσά, αυτά που δεν μπορούσαν να σταθούν στα πόδια τους ή είχαν παρόμοια προβλήματα να σφαγιάζονται προς ανθρώπινη κατανάλωση. Προσπαθήσαμε επί δεκαετίες να το απαγορεύσουμε αυτό. Και ο Ομπάμα, ο Πρόεδρος Ομπάμα με μία απλή υπογραφή «ανταπέδωσε» το χρέος του προς τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων που τον στήριξαν ώστε να φτάσει στη νίκη.

-Ωραία. Νομίζω φτάσαμε στο τέλος. Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι ή να προσθέσετε ίσως μια ερώτηση την οποία δεν έκανα; Να αναφέρετε ίσως κάτι το οποίο δεν αναφέρατε και θεωρείτε σημαντικό;

-Νομίζω ότι είναι σημαντικό για τους υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων να καταλάβουν ότι η υπεράσπιση αυτή είναι μια διαβίου υποχρέωση. Κατά την διάρκεια των 40 αυτών χρόνων στα οποία εγώ και η σύζυγός μου υπερασπιζόμαστε τα δικαιώματα των ζώων, γνωρίσαμε πάρα πολλούς εξαιρετικούς ανθρώπους και κάτι τέτοιο συνέβη και εδώ, κατά την πρώτη μας επίσκεψη στην Ελλάδα.

Κάποιοι από αυτούς στη διάρκεια των 40 αυτών χρόνων απεβίωσαν...Τους χάσαμε από κοντά μας. Αλλά πολλοί περισσότεροι εγκατέλειψαν το κίνημα. Υπήρχαν πολλοί λόγοι για αυτό: μπορούσε να είναι ένας θάνατος στην οικογένεια, μια εργασιακή αλλαγή, η γέννηση ενός παιδιού, η απώλεια μιας δουλειάς... είχαν τους λόγους τους. Αλλά έφυγαν, δεν είναι πια ενεργοί. Αυτό δε γίνεται, δεν μπορεί να συνεχιστεί. Αν έχεις δηλαδή ένα κίνημα το οποίο προσπαθεί να προσελκύσει ανθρώπους και χάνει άτομα γρηγορότερα από ότι μπορεί να προσελκύσει, τότε πηγαίνει προς τα πίσω και όχι προς τα εμπρός.

Το πιο σημαντικό πράγμα που έχω να πω σε έναν ακτιβιστή, υπερασπιστή των δικαιωμάτων των ζώων σήμερα είναι ότι πρέπει να υπερασπίζεται τα δικαιώματα των ζώων και αύριο, και την επόμενη, και συνέχεια...

-Σας ευχαριστούμε πολύ.

-Ευχαριστώ κι εγώ.

-Ελπίζω να σας ξαναδούμε στην Ελλάδα. Σας εύχομαι τα καλύτερα.

-Σας ευχαριστώ όλους.

Την συνέντευξη μπορείτε να την παρακολουθήσετε σε μορφή video στις διευθύνσεις:

<http://solon.blip.tv/file/2487803/>

<http://solon.blip.tv/file/2601861/>

Τομ Ρέιγκαν

Επίτιμος καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνας όπου δίδαξε από το 1967 έως το 2001. Κατά τη διάρκεια της ακαδημαϊκής του θητείας, έλαβε πολλά βραβεία για την επίδοσή του στη διδασκαλία της προπτυχιακής και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, καθώς επίσης και τον τιμητικό τίτλο University Alumni Distinguished Professor. Θεωρείται ο φιλοσοφικός ηγέτης του κινήματος για τα δικαιώματα των ζώων στις Ηνωμένες Πολιτείες. Έχει βραβευθεί με πολλά βραβεία μεταξύ των οποίων και το βραβείο Gandhi για την εξέχουσα συνεισφορά του στο κίνημα το 1986.

Έχει συγγράψει πάνω από είκοσι βιβλία, καθώς και εκατοντάδες επιστημονικά άρθρα, μέσα από τα οποία εξετάζει τι είναι πραγματικά ηθικό και δίκαιο. Οι θεωρίες του για την περιβαλλοντική πολιτική και την ιατρική ηθική αναλύονται συχνά σε φιλοσοφικο-κοινωνικά άρθρα, ενώ τα έργα του περί ευθανασίας και δικαιωμάτων των ζώων αναφέρονται σε πολλά δοκίμια φιλοσοφικής ηθικής. Το βιβλίο του Η Υπόθεση για τα Δικαιώματα των Ζώων επηρέασε σημαντικά το κίνημα της απελευθέρωσης τους. Μέσα σ' αυτό υποστηρίζει ότι τα μη ανθρώπινα όντα είναι «υποκείμενα μιας ζωής», όπως ακριβώς και οι άνθρωποι, και ότι, εάν θέλουμε να αποδώσουμε αξία στα ανθρώπινα όντα, ανεξάρτητα από το εάν διαθέτουν λογική ή όχι, τότε, προκειμένου να είμαστε δίκαιοι και συνεπείς με αυτή την ιδέα, πρέπει ομοίως να αποδώσουμε την ίδια αξία και στα μη ανθρώπινα όντα.

Έχει παρουσιάσει εκατοντάδες διαλέξεις στις Ηνωμένες Πολιτείες και στο εξωτερικό, ενώ το 2000 του απονεμήθηκε το μετάλλιο William Quarles Holliday Medal, η υψηλότερη τιμητική διάκριση που απονέμει το Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνας σε ακαδημαϊκό.

Θεοδόσιος Πελεgrίνος

Διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Έξετερ. Διδάσκει στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας από το 1977. Κατά τα έτη 2001-2007 διετέλεσε Κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής, ενώ από το 2007 έως σήμερα είναι Πρόεδρος του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας. Διευθύνει το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στη Φιλοσοφία από το 2005.

Συγγραφέας των επιστημονικών έργων *Η έννοια του κάλλους στον Δαμάσκιο* (1977), *Κεφάλαια ηθικής φιλοσοφίας – Η αυτονομία του ηθικού λόγου* (1980), *Kant's Conceptions of the Categorical Imperative and the Will* (1980), *Εμπειρία και πραγματικότητα* (1982), *Κανονικότητα και μοναδικότητα* (1983), *Η ανθρώπινη ύπαρξη* (1985), *Η θεμελίωση του ηθικού βίου* (1986), *Άνθρωποι, ζώα, μηχανές* (1987), *Φιλοσοφία και αμφισβήτηση* (1992), *Μάγοι της φιλοσοφίας* (1994), *Η μελαγχολία της Αναγέννησης* (1995), *Ηθική φιλοσοφία* (1997), *Οι πέντε εποχές της φιλοσοφίας* (1997), *Παιδιά του Κάιν* (2001), *Ασκήσεις φιλοσοφίας για τη ζωή και την τέχνη* (2002), *Νεοπλατωνισμός* (2003), *Λεξικό της Φιλοσοφίας* (2004), *Σφηνάκια* (2005), *Από τον πολιτισμό στην πείνα* (2006), *Η αιώνια επιστροφή της φιλοσοφίας* (2007), *Η φιλοσοφία στη σκηνή* (2008), *Εγχειρίδιο Παθών* (2008). Έχει, επίσης, εκδώσει το μυθιστόρημα *Το είδωλο του κόσμου* (1999) και συλλογή διηγημάτων με τίτλο *Δεύτερη επιλογή* (1997). Το 2007 τιμήθηκε με Κρατικό Βραβείο Δοκιμίου για το έργο του *Από τον πολιτισμό στην πείνα*.

Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης

Διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 2009 εξελέγη Λέκτωρ Εφαρμοσμένης Ηθικής του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει δημοσιεύσει περισσότερα από δεκαπέντε επιστημονικά άρθρα σχετικά με

τη Βιοηθική, την Ιατρική Ηθική και την Περιβαλλοντική Ηθική. Έργα του: Η Ευθανασία απέναντι στη Σύγχρονη Βιοηθική, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003, Η ανθρώπινη στάση στη ζωή και στο θάνατο, εκδόσεις RedBlue, Αθήνα 2004, Οικολογική Ηθική, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2005, Περιβαλλοντική Ηθική:

Ο Άρνε Νες και η Βαθιά Οικολογία, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2008.

Έλενα Παπανικολάου

Σπούδασε Φιλοσοφία και έκανε μεταπτυχιακό στην αρχαία ελληνική τραγωδία, στο πανεπιστήμιο Cambridge. Το 2004 εκπόνησε τη διδακτορική της διατριβή στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, υπό την εποπτεία του καθ. Θ.Ν. Πελεγράνιου. Από το φθινόπωρο του 2008 διδάσκει στο μεταπτυχιακό τμήμα του τομέα φιλοσοφίας του

Φ.Π.Ψ. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα εστιάζονται στην Αισθητική και Ηθική Φιλοσοφία. Είναι υπό έκδοση το πρώτο της βιβλίο σχετικά με την Τρίτη Κριτική του Καντ.

Γιάννης Ζήσιος

Είναι συγγραφέας και δημοσιογράφος. Από τα βιβλία του μεταξύ άλλων έχουν εκδοθεί τα ακόλουθα: Πράσινο Επιχειρείν, Πράσινη Καμπή Τόμος Α, Ειρήνη και Διανόηση, Πλανητικό και Ανθρώπινο Αδιέξοδο, ο Κόσμος μετά το AIDS και την Οικολογική Καταστροφή, καθώς και το φωτογραφικό άλμπουμ Ωδή στη Φθία, τόπος και τοπία.

Αποσπάσματα από την ποιητική του συλλογή Ψυχές της Φύσης (υπό έκδοση), συμπεριελήφθησαν στη μουσική και ποιητική σύνθεση Ένα τραγούδι για το περιβάλλον, που πρωτοπαρουσιάστηκε στο κοινό

στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Μαζί με τους Ιωάννα Μουτσοπούλου και Ιωάννη Παρασκευουλάκο, συνέταξαν το κείμενο για τα δικαιώματα των ζώων, στο πλαίσιο της πρόσφατα επιχειρηθείσας αναθεώρησης του συντάγματος. Έχει συμμετάσχει και έχει διοργανώσει πολλές διαθεματικές και διεπιστημονικές ημερίδες. Μεταξύ άλλων υπήρξε μέλος της Ελληνικής οργανωτικής επιτροπής του 22ου παγκόσμιου συνεδρίου φυσικής Solvay, που διεξήχθη στους Δελφούς και στην Λαμία το 2001. Η συνέντευξη που πήρε από τον νομπελίστα και μεγάλο διανοητή Ilya Prigogine έχει εκδοθεί σε τρεις γλώσσες (Αγγλικά, Ιταλικά, Ελληνικά), και ιδιαίτερα στην Ελληνική γλώσσα από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και τις εκδόσεις Κάτοπτρο. Έχει πάρει συνεντεύξεις από πολλές προσωπικότητες της επιστήμης, της τέχνης, και της πολιτικής στο πλαίσιο της συνεργασίας της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ με το ραδιοτηλεοπτικό κανάλι ΣΤΑΡ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ. Δραστηριοποιείται ομαδικά και εθελοντικά στην οικολογία μαζί με συνεργάτες από το 1979 στην Αθήνα και από το 1985 στην Φθιώτιδα (και όχι μόνο) όπου και ζει μόνιμα πλέον. Έχει χρηματίσει μέλος της διεθνούς κριτικής επιτροπής ταινιών μεγάλου μήκους στο Διεθνές Φεστιβάλ ECOCINEMA που πραγματοποιήθηκε στη Ρόδο το 2003.

Ως μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ έχει εκλεγεί επί σειρά ετών στην Γραμματεία του Πανελληνίου Δικτύου Εθελοντικών Οργανώσεων (ΠΑΝΔΟΙΚΟ), ενώ έχει θητεύσει ως μέλος (γραμματέας) του Δ.Σ. Εθνικού Πάρκου Σχινιά Μαραθώνα και ως μέλος του Δ.Σ. του (ΑΣΑΟΣ) Ανώτατου Συμβουλίου Απονομής Οικολογικού Σήματος.

Ως εκπρόσωπος των ΠΑΝΔΟΙΚΟ, ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ, ή άλλων φορέων έχει εκπροσωπήσει τη χώρα ή άλλους φορείς σε διεθνείς και εθνικές διαβουλεύσεις ή συνέδρια. Ως μέλος της Γραμματείας του ΠΑΝΔΟΙΚΟ πρωτοστάτησε για την από κοινού συνδιοργάνωση των ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ, ΠΟΦΥΖΩ και ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ, της ημερίδας Άνθρωποι Πόλεις Ζώα, που αποτέλεσε την αφετηρία και για την πρωτοβουλία της συνταγματικής αναθεώρησης του Συντάγματος σχετικά με τα δικαιώματα των ζώων. Έχει συμμετάσχει σε δράσεις για την πράσινη απασχόληση, την πράσινη κατάρτιση και εκπαίδευση και την κοινωνική οικονομία. Είναι εθελοντής σε φιλοζωικές δράσεις καθημερινά.

Για την σύνθεση και τον οικολογικό πολιτισμό

Ο «Σόλων για την σύνθεση και τον οικολογικό πολιτισμό», είναι μια Μη Κυβερνητική - Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση που ιδρύθηκε στη Μάκρη του Νομού Φθιώτιδας, το 1994.

Οι σκοποί, πάνω στους οποίους εθελοντικά δραστηριοποιούνται τα μέλη του «Σόλωνα», βασίστηκαν στη διαπίστωση ότι η πορεία για ένα οικολογικό πολιτισμό, δομημένο πάνω στις ορθές ανθρώπινες σχέσεις και στο πνεύμα της αειφορίας, συνδέεται με πλήθος άλλων ζητημάτων. Τα ζητήματα αυτά απαιτούν παράλληλα την ανάδειξη και την επίλυσή τους.

Για να πραγματοποιηθεί η κατανόηση και η επίλυσή τους χρειάζεται Σύνθεση. Οι σκοποί, που επιλέχθηκαν από τα μέλη του «Σόλωνα», είναι αυτοί που θεωρήθηκαν ως κλειδιά για το βασικό σκοπό που εκφράζεται στην επωνυμία, και ασφαλώς, αυτοί πάνω στους οποίους αναπτύσσεται η εθελοντική δράση.

Ο πλουραλισμός τους και το ευρύτατο πεδίο δράσης αυτών των σκοπών ήταν το αρχικό ζητούμενο και αυτό προκύπτει και από τη δράση που έχει αναπτυχθεί και αναπτύσσεται συστηματικά, όσο είναι δυνατόν, για τον κάθε σκοπό. Η μέχρι σήμερα δραστηριότητα του «Σόλωνα» περιλαμβάνει έναν κατάλογο δράσεων και πρωτοβουλιών πέραν και αυτών που επιγραμματικά ακολουθούν.

Οι βασικές γραμμές δράσης:

1. Η λειτουργία φιλοζωικού σταθμού με κύρια δράση τη διάσωση και περίθαλψη τραυματισμένων ζώων.
2. Δημιουργία τηλεοπτικών εκπομπών.
3. Η συγγραφή, η μετάφραση και η έκδοση βιβλίων, εκπαιδευτικών πακέτων, φωτογραφικών άλμπουμ, οδηγών, φυλλαδίων κλπ.
4. Παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού (βίντεο, τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά σποτ, παραγωγή μουσικής, οπτικοακουστικά αφιερώματα κλπ).
5. Υποβολή προτάσεων σε δημόσιους φορείς και στη κοινωνία των πολιτών.
6. Διοργανώσεις, συνδιοργανώσεις και συμμετοχές σε συνέδρια και ημερίδες.
7. Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού σε περιβαλλοντικά, πολιτισμικά κ.α θέματα.
8. Συμμετοχή σε δίκτυα (όπως στο ΠΑΝελλήνιο Δίκτυο ΟΙΚολογικών Οργανώσεων, Δίκτυο Εθελοντικών Οργανώσεων Στερεάς Ελλάδας, Μεσογειακού Γραφείου Ενημέρωσης [ΜΙΟ-ΕCSDE], Χάρτας της Γης).
9. Συμμετοχή σε κοινωνικές επιχειρήσεις, συνεργασίες με άλλες ΜΚΟ καθώς και θεσμοθετημένους φορείς προστασίας περιοχών Natura, ή και άλλων περιβαλλοντικών δράσεων.
10. Περιβαλλοντική, πολιτική και πολιτιστική δράση μέσω της ιστοσελίδας μας.

Μ.Κ.Ο. ΣΟΛΩΝ

Φιλοτίμου 54, Κυψέλη, ΤΚ 113 63 - Τηλ: 210.8239000

Μιαούλη 18, Μάκρη Ν.Φθιώτιδας, ΤΚ 350 11

Τηλ: 22360.22914 - 6977.6068 24

info@solon.org.gr

www.solon.org.gr

www.solon.org.gr

ΠΟΛΙΤΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ο μη κερδοσκοπικός σύλλογος ΠΟΛΙΤΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΠΟ.ΦΥ.ΖΩ) δραστηριοποιείται από το 1995 για την επέκταση της έννοιας του «δικαιώματος» σε όλες τις μορφές ζωής και τη νομική κατοχύρωση τους, έχοντας σα βασική αρχή ότι όλα τα πλάσματα σ' αυτό τον κόσμο έχουν το ίδιο δικαίωμα στη ζωή, την ευζωία, την ελευθερία και την αυτοδιάθεση.

Εντοτερνιζόμενος την αξία της αρμονικής συνύπαρξης και της ειρηνικής συμβίωσης, οραματίζεται μια κοινωνία που δεν θα εκμεταλλεύεται ανθρώπους και ζώα για οποιοδήποτε λόγο και αγωνίζεται για τη διάδοση αυτής της ιδέας, τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε πολιτειακό και παγκόσμιο.

Εκτός από τη δίκαιη μεταχείριση όλων ανεξαιρέτως των ζώων, σκοπός του Συλλόγου σύμφωνα με το άρθρο 2 του καταστατικού του είναι η προστασία της απειλούμενης φύσης και του περιβάλλοντος, η συστηματική καλλιέργεια της φυσιολατρίας με όλες τις μορφές και εκδηλώσεις της και ο σεβασμός προς τη φύση.

Ο ΠΟΦΥΖΩ είναι αντίθετος με:

- κάθε είδους κλουβιά, μεγάλα και μικρά, όπου αυτά κι αν ανήκουν (π.χ. ζωολογικούς κήπους και πάρκα, καταστήματα εμπορίας ζώων, πειραματικά εργαστήρια κ.λπ),
- τα ενυδρεία και aquariums,
- τα τσίρκο που χρησιμοποιούν ζώα,

- τη χρήση γούνας,
- τα πειραματικά εργαστήρια που χρησιμοποιούν ζώα για οποιοδήποτε σκοπό: ιατρική, κοσμετολογία, πολεμική βιομηχανία, έρευνα κ.λπ.,
- το κυνήγι και το ψαροκυνήγι,
- τον ιππόδρομο,
- τις κυνομαχίες, κοκορομαχίες και ταυρομαχίες,
- τις θυσίες ζώων για παραδοσιακούς και θρησκευτικούς σκοπούς,
- τη σφαγή των ζώων που προορίζονται για τη διατροφή του ανθρώπου.

Οι δραστηριότητες του Συλλόγου είναι κυρίως ο ακτιβισμός, (καμπάνιες, διαμαρτυρίες, εκδηλώσεις, street demos), η σύνταξη επιστολών και άρθρων, η άσκηση πίεσης προς την πολιτεία και τους διαφόρους φορείς της, η συστηματική παρουσία στον τύπο και η συνεργασία με πολλούς περιβαλλοντικούς και φιλοζωικούς συλλόγους, που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, όπως είναι οι εξής: Πανελλήνιο Δίκτυο Οικολογικών Οργανώσεων (ΠΑΝΔΟΙΚΟ), Greek Animal Welfare Fund (GAWF), ΣΟΛΩΝ για τη Σύνθεση και τον Οικολογικό Πολιτισμό, Πανελλαδική Συντονιστική Επιτροπή Ζωοφιλικών Σωματείων, People for the Ethical Treatment of Animals (PETA), κ.α. καθώς και με τη Θεματική Ομάδα των Δικαιωμάτων των Ζώων των Οικολόγων Πράσινων Ελλάδος.

Επίσης, εδώ και δύο χρόνια ο ΠΟΦΥΖΩ έχει ξεκινήσει συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Ηθικής και το Τμήμα Φ.Π.Ψ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με σκοπό τη διοργάνωση ετήσιων ημερίδων περιβαλλοντικής ηθικής.

ΠΟΛΙΤΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Νομίμως αναγνωρισμένο Σωματείο αρ. εγκρ. 2203/95

Μέλος του ΠΑΝΔΟΙΚΟ, Αλκιβιάδου 24,

104 39 Αθήνα

Τηλ.: 210 88 14 677, 6979 314028

Fax: 210 88 14 677

emails: pofyzo@gmail.com, pofyzo@yahoo.gr

www.pofyzo.blogspot.com

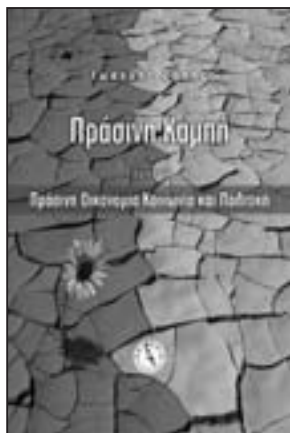
www.solon.org.gr

Η **Ελληνική Εταιρεία Ηθικής** είναι ένα μη κερδοσκοπικό σωματείο που ιδρύθηκε στις 13 Σεπτεμβρίου 2006 με πρωτοβουλία των διδασκόντων, των αποφοίτων και των φοιτητών του μεταπτυχιακού προγράμματος φιλοσοφίας με κατεύθυνση στην «Ηθική», του τομέα Φιλοσοφίας του τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η Ελληνική Εταιρεία Ηθικής, που για τις σχέσεις της με το εξωτερικό χρησιμοποιεί τον τίτλο Hellenic Society for Ethics, στοχεύει στη τόνωση του ενδιαφέροντος και την ανάπτυξη διαλόγου γύρω από τα σύγχρονα ηθικά προβλήματα, απευθυνόμενη τόσο στο ευρύ κοινό, όσο και σε όσους διαμορφώνουν και επηρεάζουν την κοινή γνώμη και το δημόσιο λόγο. Δια μέσου τακτικών δημοσίων παρεμβάσεων (ειδικών εκδόσεων, έκδοση επιστημονικού περιοδικού, δημοσιεύσεων στον τύπο, κ.τ.λ) η Εταιρεία επιδιώκει να προσεγγίζει τα σύγχρονα ηθικά διλήμματα και να προσφέρει το επιστημονικό και φιλοσοφικό υπόβαθρο για την εποικοδομητική και αποτελεσματική ανάπτυξη και επίλυσή τους. Σ' αυτό το πλαίσιο επιδιώκει την διεπιστημονική συνεργασία για εξειδικευμένα ζητήματα που αφορούν τομείς όπως: η ιατρική ηθική, η οικολογική ηθική, η επιχειρησιακή ηθική, η βιοηθική, η ηθική στην επικοινωνία, στο διαδίκτυο κ.ά. Στα στρατευμένα μέσα για την επίτευξη των σκοπών της Εταιρείας συγκαταλέγονται, η οργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων, συμποσίων, συναντήσεων «στρογγυλής τραπέζης» κ.α. Ακόμα, στους βασικούς στόχους της Εταιρείας περιλαμβάνεται, η διαρκής επιστημονική συνεργασία με επιστημονικούς φορείς και αντίστοιχες επιστημονικές εταιρείες, όπως η Αστική μη κερδοσκοπική Εταιρεία των «Φίλων της Ελευθέρας Σχολής Φιλοσοφίας - ο Πλήθων», η «British Society for Ethical Theory», η κατεύθυνση «Ηθικής» του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών καθώς και άλλα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών ΑΕΙ, για θέματα έρευνας και μελέτης της ηθικής και της εφαρμοσμένης ηθικής.

www.ethics.gr

www.solon.org.gr

Πράσινη Καμπή Τόμος Α΄

Πράσινη Οικονομία Κοινωνία και Πολιτική

Ιωάννης Ζήσιος

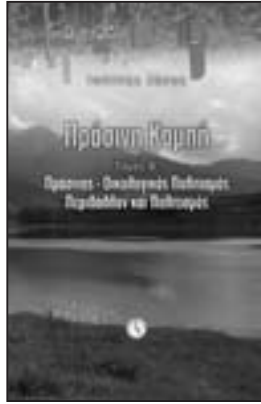
Όλα δείχνουν ότι διανύουμε την Πράσινη Καμπή ή τον Πράσινο Μετασχηματισμό. Συνεπώς ή θα αναπτυχθεί ένα θεμελιακό Πράσινο Σχέδιο ή η άγρια ανάπτυξη σαν μια Χίμαιρα θα μας σύρει στη χειρότερη καταστροφή χωρίς καμιά έξοδο κινδύνου. Ο αιώνας μας ή θα είναι ένας Πράσινος Αιώνας ή ένα ολοκαύτωμα.

Αν η Πράσινη Ακτίνα δεν διαχυθεί γόνιμα σε μια συμβιωτική και συμπαθητική ανάπτυξη του πολιτισμού και της ψυχής μας, μια σειρά

κρίσεων, με κορυφαία αυτή της κλιματικής αλλαγής, θα μας κλείσουν την αυλαία καταστροφικά.

Ή λοιπόν εμείς θα καταστρέψουμε και θα μετουσιώσουμε ό,τι εμποδίζει την αλλαγή αυτή αναπτύσσοντας μια Απελευθερωτική Ιδεολογία ή θα αφήσουμε να συνεχιστεί η Τραγική Παράσταση μέχρι τέλους.

Ο σκοπός αυτού του βιβλίου ξεκινάει, μεταξύ άλλων, από την ανάγκη να προσφερθεί μια πιο άμεση σχέση μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης και ποιότητας ζωής.

Πράσινη Καμπή Τόμος Β' Πράσινοι Οικολογικοί Πολιτισμοί

Ιωάννης Ζήσιος

Ακόμα και σήμερα στον σύγχρονο κόσμο και στον σύγχρονο άνθρωπο επιβιώνουν μύθοι και πεποιθήσεις που δείχνουν και αντανακλούν την αρχέγονη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον. Μια σχέση φόβου και αδυναμίας απέναντι στη δύναμη του περιβάλλοντος το οποίο παράλληλα απεικονιζόταν στη συνείδηση και ως καταφύγιο ή ενδιάμημα στον αγώνα της ζωής. Τα βιώματα του φόβου, του ανταγωνισμού, της ανηπαλότητας και της αδυναμίας είναι διαρκή μέχρι σήμερα. Ωστόσο, αντέδρασε ανταγωνιστικά απέναντι στο περιβάλλον σε μια πεισματική διαφοροποίησή του από αυτό, διαχώρισε τον εαυτό του από αυτό και λειτούργησε αντίρροπα απέναντι στο φόβο και την ισχύ που του ενέπνεε το περιβάλλον.

Ο ψυχολογικός μηχανισμός παραγωγής εικόνων εχθρότητας απέναντι

στη φύση, είναι ίδιος με αυτόν που παράγει εχθρότητα μεταξύ των ανθρώπων και των κοινωνιών. Η φύση μας προμοδοτεί με δυο μοντέλα, το μοντέλο της ανταγωνιστικότητας και το μοντέλο της συμβίωσης. Από την ώρα που εμείς έχουμε την ευχέρεια της νοητικής επιλογής, σύμφωνα και με τις ουσιαστικότερες ανάγκες είναι στο χέρι μας ποιο μοντέλο θα αναπτύξουμε περισσότερο. Κυρίως θα πρέπει να επιλέξουμε αυτό που εξυπηρετεί καλύτερα τις πραγματικές ανάγκες μας. Έχοντας ξεφύγει από το σημείο όπου η φύση αποτελούσε κίνδυνο για τον άνθρωπο, κινδυνεύουμε πλέον ψυχολογικά, πολιτισμικά και σωματικά από τη δική μας εχθρότητα απέναντι σε αυτήν. Πρέπει να επιλέξουμε το συμβιωτικό μοντέλο και να καλλιεργήσουμε μια συμπαθητική και εξυπηρετική σχέση προς τη φύση.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ

Ωδή στη Φθία

Τόπος & τοπία - Σπερχειός Μαλιακός

Ωδή στη Φθία - Τόπος & τοπία - Σπερχειός Μαλιακός, Μια φωτογραφική - αισθητική, ποιητική και μυθολογική περιγραφή του Σπερχειού ποταμού και του Μαλιακού Κόλπου. Αειφορία, Φύση και Τέχνη.

Η Φύση αποτελεί το θεμέλιο αειφορίας της ζωής και της εξέλιξής της. Στο σύγχρονο τρόπο ζωής που κατακλύζει από τα θεάματα της πόλης και των ανθρώπων, η φύση γίνεται όλο και πιο ξένη στη συνείδησή μας.

Η φύση, μέσα από την περιβαλλοντική κρίση και σύγχυση, επιστέφει σαν αξία ζωής, σχέσης και προοπτικής. Η φύση εξακολουθεί

να δίνει λύσεις και στα ανθρώπινα προβλήματα, ακόμη και σε εκείνα της οικονομίας και της ανάπτυξης.

Έτσι λοιπόν μία αισθητική ματιά στη φύση, οργανωμένη περιβαλλοντικά, όχι μόνο προβάλλει το τοπίο, εν προκειμένω, του Σπερχειού - Μαλιακού αλλά και αποτελεί παράθυρο εξόδου από τα τεχνητά περιβαλλοντικά γκέτο και τα προσχηματικά και αναπτυξιακά αδιέξοδα της περιοχής, δείχνοντας έναν άλλο ορίζοντα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και ποιότητας ζωής. Πάνω απ' όλα όμως οι εμπειρίες και οι φωτογραφίες στη φύση αποτελούν ιάματα και παράθυρα ψυχής.

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Ψυχές της Φύσης

Ιωάννα Μουτσοπούλου, Ιωάννης Ζήσιος

Σαν τους αλχημιστές στη γλώσσα, ψάχνουμε τη φιλοσοφική λίθο και το ελιξήριο. Αναζητάμε το ελιξήριο της έννοιας, του νοήματος, του σκοπού και της ψυχής. Κάπως έτσι αναζητήσαμε βέβαια και την «Ψυχή της Φύσης». Πώς αλλιώς θα βγαίναν οι «Ψυχές της Φύσης», αν δεν είχαν κάτι από την σαν ψυχή ποιητική των λέξεων. Η φύση και η ποιητική είναι αλληλένδετες. Υπό αυτούς τους όρους πιστεύουμε ότι η ποίηση μπορούσε να ανακτήσει τον Πλάτωνα και, γιατί όχι, να υπάρχει δίπλα της και η μετα - ποίηση, όπως συμβαίνει με τη μετα - φιλοσοφία και με τα μετα - μαθηματικά που συνοδεύουν την φιλοσοφία και τα μαθηματικά.

Σαφώς υπάρχουν σε αυτή τη συλλογή ποιήματα που επιχειρούν να ευαισθητοποιήσουν και να σταθούν ενάντια στη

βαρβαρότητα και τη βλαπτικότητα εθίμων όπως αυτό της σφαγής των ελάτων τα Χριστούγεννα και των αμνών το Πάσχα, αναδεικνύοντας τον παραλογισμό όπως στο παράδειγμα με το κόψιμο του ελάτου. Έτσι τίθεται το ερώτημα: μετά από την αφαίρεση της ζωής του ελάτου, καθώς το ζωντανό έλατο είναι πλέον κενό και συνεπώς ψεύτικο αφού το σκοτώσαμε, τί το θέλουμε νεκρό αλλά δήθεν σαν ζωντανό και αυθεντικό; Θέλουμε «αληθινή» μορφή χωρίς ζωή; Τέτοιο όμως πράγμα δεν υπάρχει....είναι μια φριχτή επινόηση. Αυτές τις φριχτές επινοήσεις μπορούμε να τις πολεμήσουμε μέσα από την ψυχή μας. Στην ψυχή μας είναι που παραπέμπει η ποίηση, γι' αυτό είναι που την χρειαζόμαστε και αυτή είναι η ευθύνη της.

www.solon.org.gr